

თემა 9

გლობალიზაცია, საერთაშორისო სისტემა და მსოფლიო წესრიგი

გლობალიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანი საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურისა და მსოფლიო წესრიგის ძირეული ცვლილებაა. ცივი ომის შემდგომი მსოფლიო კარდინალურად განსხვავდება წინა ისტორიული პერიოდების მსოფლიოსაგან როგორც საერთაშორისო ურთიერთობების აქტორების ურთიერთდამოკიდებულების ხასიათით, ისე ძალთა განაწილებისა და ერთმანეთთან კავშირების ფორმების თვალსაზრისით.

საერთაშორისო სისტემის ისტორიული ანალიზი ახალ და უახლეს ისტორიის პერიოდში იძლევა საშუალებას გამოვეყნო საერთაშორისო სისტემის განვითარების რამდენიმე ეტაპი:

1. ვენეციის სისტემა (1648 წ.), რომელმაც საერთაშორისო ურთიერთობების, ფაქტობრივად, ერთადერთ აქტორებად ერი-სახელმწიფოები აქცია, შეცვალა რა ამით მანამდე არსებული აქტორები (ეკლესია, დინასტიები, ქალაქები და ა. შ.). ეს სისტემა დღემდე უცვლელი იყო, რადგან სახელმწიფოები წარმოადგენდნენ (და უმრავლესობის აზრით, დღესაც წარმოადგენენ) საერთაშორისო ურთიერთობების თუ ერთადერთ არა, მთავარ აქტორებს მაინც. რაც შეეხება გეოპოლიტიკურ წესრიგს ამ სისტემით დაკანონდა გერმანიის დაქუცმაცებულობა და საფრანგეთის წამყვანი როლი ევროპის კონტინენტზე. შემდგომში ინგლისის გაძლიერებამ და XVIII საუკუნეში მის აშკარა პეგემონად ქცევამ, ხოლო საფრანგეთის მიერ პოზიციების დაკარგვამ გამოიწვია ახალი დაპირისპირება (ნაპოლეონის ომები), რამაც ახალ საერთაშორისო სისტემას დაუდო სათავე.

2. ვენის სისტემამ (1815 წ.) ძირეულად შეცვალა ევროპის პოლიტიკური რუკა. ჩამოყალიბდა ძალთა ახალი წონასწორობა

ინგლისის აშკარა პეგემონობის ქვეშ. პირველხარისხოვან სახელმწიფოებად იქცა ავსტრია და პრუსია. სულ გერმანულ სახელმწიფოთა რაოდენობამ 38 შეადგინა (ნაცვლად 300-ისა ვესტფალიის წესრიგით). ერთიანი გერმანული ლიტერატურული ენისა და საერთო ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბებამ საფუძველი დაუდო გერმანული სახელმწიფოების გაერთიანების პროცესს. ჩრდილოეთ იტალიის, ავსტრიის ხელში გადასვლამ ბიძგი მისცა იტალიის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის (რისორჯიმენტო) დაწყებასა და იტალიის გაერთიანებას. გერმანიის გაერთიანებამ და ერთიანი იტალიის სახელმწიფოს შექმნამ, აგრეთვე ოსმალეთისა და ავსტრია-უნგრეთის იმპერიებში ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ მნიშვნელოვნად შეცვალა ძალთა ბალანსი, რამაც ახალი დაპირისპირება გამოიწვია და კაცობრიობა პირველ მსოფლიო ომამდე მიიყვანა.

3. ვერსალის სისტემა (1919) ახალი გეოპოლიტიკური წესრიგის მაუწყებელი იყო ევროპაში, რომელსაც დიდი ბრიტანეთისა და საფრანგეთის პეგემონობა უნდა განემტკიცებინა, ხოლო გერმანია, ფაქტობრივად, მეორეხარისხოვანი სახელმწიფოს მდგომარეობაში დაეტოვებინა. ამასთან ერთად, მისი ყველა კოლონია გამარჯვებული ქვეყნების ხელში გადადიოდა. გერმანიასა და რუსეთს შორის იქმნებოდა ახალი, ბუფერული სახელმწიფოები, როგორც რუსეთ-გერმანიის შესაძლო დაახლოების (კონტინენტური ბლოკი) ერთგვარი წინაღობა. მნიშვნელოვანი სიახლე იყო უნივერსალური საერთაშორისო ორგანიზაციის – ერთა ლიგის შექმნა, რომელიც მშვიდობისა და უსაფრთხოების გარანტი უნდა ყოფილიყო მსოფლიოში. ვერსალის სისტემა ძალიან მყიფე და უტოპიური იყო და ამიტომ მხოლოდ 20 წელი იარსება. გერმანიაში ნაციზმის გამარჯვებამ, იტალიაში ფაშისტურმა დიქტატურამ და იაპონიის მილიტარიზაციამ ერთა ლიგა ფიქციად აქცია, ხოლო კაცობრიობა მეორე მსოფლიო ომამდე მიიყვანა.

4. იალტა-პოტსდამის სისტემა (1945) მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი რეალობის ოფიციალური დადასტურება იყო. მსოფლიო ორ ბანაკად გაიყო, რომლებსაც სათავეში ორი ზესახელმწიფო – ამერიკის შეერთებული შტატები და საბჭოთა კავშირი ედგა. პირველად ისტორიაში მსოფლიო პოლიტიკის მამოძრავებელი ძალები ევროპის ფარგლებს გარეთ აღმოჩნდნენ. დაიწყო ცივი ომის ხანა და სისტემამ მკვეთრად გამოხატული

ბიპოლარული ხასიათი მიიღო. 50-იანი წლების შუა ხანებამდე იგი ხისტ ბიპოლარულ სისტემას წარმოადგენდა. შემდეგ კი (როცა მიუმხრობელ ქვეყანათა ჯგუფი ჩამოყალიბდა, ჩინეთი განუდგა საბჭოთა ბანაკს, ხოლო გაერთიანებული ევროპის იდეა თანდათანობით რეალური გახდა), იგი რბილ ბიპოლარულ სისტემად იქცა. 80-90-იანი წლების მიჯნაზე საბჭოთა კავშირში განვითარებულ მოვლენებს, სოციალისტური სისტემისა და თვით საბჭოთა კავშირის დაშლა მოჰყვა, რაც იმის მაუწყებელი იყო, რომ ცივი ომი დამთავრდა და იალტა-პოტსდამის სისტემამ არსებობა შეწყვიტა.

ამჟამად, მსოფლიო ახალი გეოპოლიტიკურ ტრანზიციაშია. ყველა სხვა წინა სისტემისაგან განსხვავებით, იალტა-პოტსდამის სისტემა ომის შედეგად არ დამთავრებულა და არც სამშვიდობო ხელშეკრულებას განუსაზღვრავს ძალთა ახალი წონასწორობა. ამიტომ ახალი გეოპოლიტიკური წესრიგი ჯერ არ ჩამოყალიბებულა, მაგრამ მთავარი მაინც სხვა რამეა. ცივი ომის შემდგომი პერიოდი ძირეულად განსხვავდება წინა პერიოდებისაგან. ეროვნული სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო ურთიერთობების აქტორის როლი მცირდება. გლობალიზაციამ მოიტანა ტრანსნაციონალური სუბიექტების და სამოქალაქო სექტორის როლის სწრაფი ზრდა. ბევრი მკვლევარი ფიქრობს, რომ იცვლება ვესტფალიის სისტემის ძირითადი იდეა ანუ სახელმწიფო კარგავს თავის მნიშვნელობას საერთაშორისო სისტემაში. სწორედ ამიტომ დიდ ინტერესს იწვევს ის მოვლენები, რომლებიც საერთაშორისო სისტემისთვის და მსოფლიო წესრიგისთვის არის დამახასიათებელი გლობალიზაციის ეპოქაში.

9.1. ცივი ომის შემდგომი მსოფლიო სხვადასხვა ხედვა

ცივი ომის შემდგომი საერთაშორისო სისტემის რთული და მრავალმხრივი სურათი სრულად განსხვავებული და ურთიერთსაწინააღმდეგო დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა. ამიტომ ავტორები, რომლებიც სხვადასხვა იდეოლოგიურ ბაზას ეყრდნობიან და სხვადასხვა თეორიულ მიმართულებებს წარმოადგენენ, მკვეთრად განსხვავებულ შეფასებას აძლევენ ცივი ომის შემდგომი პერიოდის მსოფლიოს. თეორეტიკოს მკვლე-

ვართა მრავალრიცხოვანი, სხვადასხვა მიმდინარეობის ჯგუფები საბოლოო ჯამში სამ ძირითად ბანაკს შეიძლება მივაკუთვნოთ: **ლიბერალ-ოპტიმისტებს**, რომლებიც თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში მსოფლიო განვითარების უზარმაზარ პოტენციალს ხედავენ და ირწმუნებიან, რომ ბევრად უკეთესი და ბედნიერი დრო დადგა, ვიდრე აქამდე ოდესმე ყოფილა; **„მძიმე“ რეალისტებს**, რომლებიც თვლიან, რომ მსოფლიო ისევე (თუ უფრო მეტად არა) საშიში და დაძაბულია, როგორც ადრე იყო; **რადიკალებს**, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ საერთაშორისო წესრიგი რჩება ისეთივე არათანაბარი და ექსპლოატატორული, როგორც ყოველთვის იყო.

ლიბერალ-ოპტიმისტები. ლიბერალური ხედვა ცივი ომის შემდგომი მსოფლიო წესრიგისა და საერთაშორისო სისტემის შემდგომი განვითარების მიმართ, ყველაზე ნათლად და მკაფიოდ (და ალბათ ყველაზე უფრო ოპტიმისტურად) გამოხატულია ფრენსის ფუკუიამას „ისტორიის დასასრულში“ (ფუკუიამა, 1999). მისი საკმაოდ მარტივი, მაგრამ ძალიან მნიშვნელოვანი დებულებები ასეთნაირად გამოიყურება:

ა) საფრანგეთის დიდი რევოლუციის შემდეგ ისტორიის შინაარსი გამოიხატება იმ ბრძოლით და დაპირისპირებით, რომელიც არსებობს კოლექტივიზმისა და ბურჟუაზიული ინდივიდუალიზმის მხარდამჭერ ძალებს შორის;

ბ) 1917 წლის რუსეთის ბოლშევიკური რევოლუციის შემდეგ უპირატესობა აშკარად „კოლექტივისტების“ მხარეს გადავიდა;

გ) 70-იანი წლებიდან ძლიერდება ინდივიდუალისტების პოზიციები, რადგან გეგმიანი ეკონომიკის განვითარების მცდელობამ შესამე სამყაროს ქვეყნებში მარცხი განიცადა. ხოლო სოციალიზმის პოზიციები თვით სოციალისტურ ქვეყნებშიც კი შეირყა;

დ) ინდივიდუალიზმის პოზიციები განსაკუთრებით გაძლიერდა 1985 წლიდან, როცა სსრკ-ს ახალმა ხელმძღვანელობამ მ. გორბაჩოვის მეთაურობით დაიწყო შემობრუნება საბაზრო ეკონომიკისაკენ;

ე) ინდივიდუალისტების დიდი წარმატება იყო საბჭოთა კავშირის მიერ აღმოსავლეთ ევროპის დატოვება, რამაც საშუალება მისცა ამ ქვეყნებს დემოკრატიისა და საბაზრო ეკონომიკის გზით წასულიყვნენ, ხოლო ევროპის ორ დაპირისპირებულ ნაწილად დაყოფა წარსულს ჩაბარდა. 1991 წელს კომუნისტების კრახი და საბჭოთა კავშირის დაშლა კოლექტი-

ვიზმის ინდივიდუალიზმთან ბრძოლაში საბოლოო დამარცხების დადასტურებად უნდა ჩაითვალოს.

ამგვარად, ფუკუიამას აზრით, ისტორია დამთავრდა იმ გაგებით, რომ იგი აღარ წარმოადგენს რაციონალური და ირაციონალური ძალების დაპირისპირებისა და ბრძოლის გამოხატულებას. კაცობრიობა შევიდა სულ სხვა ეპოქაში, რომლის შინაარსიც არის ლიბერალურ-დემოკრატიული ღირებულებების გლობალური დამკვიდრება და საყოველთაო გავრცელება. იწყება საყოველთაო ეკონომიკური აღმავლობის ეპოქა, ხოლო პოლიტიკური ცხოვრება ახლა ნაკლებად მნიშვნელოვანი და ამადლევებელია, ვიდრე ის ადრე იყო. სახელმწიფოთა როლი მცირდება და იწყება გლობალიზაციის ხანა.

ფუკუიამას ეს მოსაზრებები პრაქტიკულად მთლიანად არის გაზიარებული ლიბერალური მიმართულების მკვლევრებისა და სპეციალისტების მიერ. მათი აზრით, კაცობრიობის ისტორიის ყველაზე საშიში და სისხლიანი მოვლენები უკვე გავლილია და მომავლის საერთაშორისო სისტემას ასეთი საშიშროებები არ ემუქრება.

მათი ეს ოპტიმიზმი სამ პიპოთეზას ემყარება:

1. მსოფლიოში, სადაც ლიბერალური დემოკრატია ნორმად არის ქცეული ომის აღბათობა ძალიან მცირეა. არა იმიტომ, რომ დემოკრატიული რეჟიმი უარს ამბობს ომზე საერთოდ, არამედ იმიტომ, რომ ისინი ერთმანეთში არასოდეს ომობენ. ამდენად, რაც მეტი იქნება ლიბერალურ-დემოკრატიული სახელმწიფოები, იმდენად ნაკლები იქნება ომის საფრთხე. რადგან ცივი ომის დამთავრების შემდეგ, დემოკრატიული სახელმწიფოების რიცხვი სწრაფად იზრდება, პერსპექტივაში მოსალოდნელია, რომ ყველა ქვეყანაში ლიბერალურ-დემოკრატიული მმართველობა იქნება. შესაბამისად, მსოფლიოც აბსოლუტურად უსაფრთხო გახდება.

2. თანამედროვე მსოფლიოში სწრაფად იზრდება საერთაშორისო ორგანიზაციების როლი და რაოდენობა. ისეთი მრავალფუნქციური ორგანიზაცია, როგორებიცაა გაერო, ნატო, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი, ევროკავშირი და სხვები თანდათანობით უფრო და უფრო დიდ როლს ასრულებენ საერთაშორისო პოლიტიკასა და ეკონომიკაში. ისინი არა მარტო ცალკეული ვრი-სახელმწიფოების ინტერესებს გამოხატავენ, არამედ აქვთ ფართო ფუნქციები ერთმანეთს მჭიდროდ დაუკავშირონ სხვადასხვა სახელმწიფოები, ხელი შეუწყონ მათ დაახ-

ლოებას, ურთიერთთანამშრომლობისა და დავის მშვიდობიან მოგვარებას, რითაც ხელს უწყობენ საყოველთაო მშვიდობის განმტკიცებას.

3. აღნიშნული არგუმენტებიდან გამომდინარე, ძირეულად იცვლება თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკა. სახელმწიფოები სულ უფრო და უფრო მეტად არიან ერთმანეთზე დამოკიდებული ეკონომიკურად. ხდება სახელმწიფოთა როლის შემცირება საერთაშორისო ვაჭრობასა და წარმოებაში და სწრაფად იზრდება ტრანსნაციონალური კომპანიების როლი. როგორც ქვეყნები, ისე კომპანიები და მოსახლეობა, დაინტერესებული არიან ეკონომიკური კავშირების გაფართოებითა და პოლიტიკური სტაბილურობით. ყოველივე ამის გამო, ომის საფრთხე კლებულობს.

რეალისტები. ცივი ომის შემდგომი მსოფლიოს ოპტიმისტური ხედვა ლიბერალების მხრიდან, დიამეტრულად ეწინააღმდეგება რეალისტების პესიმიისტურ შეხედულებებს. როგორც უკვე ითქვა, რეალიზმის მიმდევრებისთვის გლობალიზაცია მითია. ერი-სახელმწიფოები კვლავ დიდხანს იქნებიან საერთაშორისო ურთიერთობების ძირითადი აქტორები, პოლიტიკის წარმმართველ ფაქტორად კვლავ ეროვნული ინტერესები დარჩება, ხოლო სახელმწიფოს სიძლიერე განსაზღვრავს მის ადგილს საერთაშორისო სისტემაში. რაც შეეხება ცივი ომის შემდგომ მსოფლიო წესრიგს, აქ მაინც და მაინც დიდი სასიკეთო ძვრები არ მომხდარა და გარკვეული თვალსაზრისით მდგომარეობა უფრო დაძაბული და გაურკვეველი გახდა. შეეწერდებით სამ გახმაურებულ შრომაზე.

1. *ჯონ მეარ შეიშერის „უკან მომავლისაკენ“* ერთ-ერთი პირველი სტატია იყო, სადაც ცივი ომის დასასრული უარყოფითად იქნა შეფასებული (Mearsheimer, 1990). ავტორი არ იზიარებს იმ საყოველთაო აღტაცებას, რაც ცივ ომში ამერიკის გამარჯვებასთან იყო დაკავშირებული და მიიჩნევს, რომ ეს ეიფორია ისტორიის არასწორად გაგებისაგან გამომდინარეობს. მერშეიშერის აზრით, ცივმა ომმა მსოფლიო გადაარჩინა ქაოსსა და ომებს, რადგან 1945 წლის შემდეგ დამყარდა ძალთა ისეთი წონასწორობა, რომელიც გამორიცხავდა დიდი მასშტაბის ომს. ცივი ომის დამთავრების შემდეგ ეს წონასწორობა დაირღვა, რადგან სტაბილურობის მთავარი გარანტი — ბიპოლარული სისტემა დაიშალა. ამ მოვლენამ მხოლოდ ახალი პრობლემები გააჩინა, მათ შორის ბირთვულ შეიარაღებაზე კონტროლი.

ევროპის გაერთიანებამ კი დაარღვია ამ კონტინენტზე არსებული სტაბილური წესრიგი და მხოლოდ გაურკვეველობა დაბადა. დაბოლოს, მეარშიემერს მიაჩნია, რომ კომუნისმის ნგრევამ მოსპო ის ბარიერი, რომელიც აკავებდა ეთნიკურ დაპირისპირებასა და მტრობას საბჭოთა კავშირსა და აღმოსავლეთ ევროპაში. ამიტომ ეს რეგიონი პერმანენტულ ეთნოკონფლიქტებისთვის არის განწირული და მთელ კონტინენტს უკან, ქაოსისაკენ აბრუნებს (როგორც ეს ორი მსოფლიო ომის შუა პერიოდისთვის იყო დამახასიათებელი). ბოსნიისა და კოსოვოს ომები მეარშიემერს წინასწარმეტყველების ერთგვარ გამართლებად იქცა.

2. *სამუელ პანტინგტონის „ცივილიზაციათა შეჯახება“*, რომელიც 1993 წელს სტატიის სახით დაიბეჭდა ჟურნალ „ფორინ ეფერსში“, ხოლო 1996 წელს უკვე საკმაოდ დიდი მოცულობის წიგნიც გამოვიდა იმავე სახელწოდებით, ერთ-ერთი ფართოდ ცნობილი და სადავო შრომაა. პანტინგტონი ასევე დარწმუნებულია, რომ ლიბერალების ოპტიმიზმი იმის შესახებ, რომ მსოფლიო საბოლოოდ დაწყნარდა და ცივი ომის შემდეგ მას გლობალური ომი აღარ ემუქრება, ყოველგვარ საფუძველს მოკლებულია. მისი აზრით, ყოველ საუკუნეში იყო ის ძირითადი წინააღმდეგობა, რომელიც მრავალრიცხოვან და სისხლისმღვრელ შეტაკებას იწვევდა. შუა საუკუნეებში ეს იყო დაპირისპირება დინასტიებს, მონარქებს ან რელიგიებს შორის, XIX საუკუნეში – იმპერიებს შორის, XX საუკუნეში კი – იდეოლოგიებს შორის. რაც შეეხება XXI საუკუნეს, პანტინგტონის აზრით, იგი იქნება ანტაგონიზმი ცივილიზაციებს შორის. ცივი ომის დამთავრებისთანავე მთავარ წინააღმდეგობად იქცა დაპირისპირება დასავლურ ცივილიზაციასა და სხვა (მართლმადიდებლურ, ისლამურ, ინდუისტურ, კონფუციანურ) ცივილიზაციებს შორის. გარკვეული დაპირისპირება ყველა ცივილიზაციის შორის არის, მაგრამ, ძირითადი მაინც დასავლეთსა და სხვა ცივილიზაციებს შორის წინააღმდეგობაა. ამის მიზეზი კი ისაა, რომ დასავლურ ცივილიზაციას უნივერსალობის პრეტენზია აქვს და გლობალიზაცია, ფაქტობრივად, დასავლური ცივილიზაციის დანარჩენ მსოფლიოზე თავს მოხვევაა, რაც სხვა ცივილიზაციების მძაფრ პროტესტს იწვევს. განსაკუთრებული აგრესიულობით დასავლური ცივილიზაციის მიმართ გამოირჩევა ისლამი. პანტინგტონი ვარაუდობს, რომ მოსალოდნელია ისლამურ-კონფუციანური ბლოკის ჩამოყალიბება დასავლეთის წინააღმდეგ, რომელსაც შეიძლება სხვა ცივილიზაციებიც (მათ

შორის მართლმადიდებლური) შეუერთდეს. ამგვარად, მომავლის კონფლიქტები იქნება არა პოლიტიკური ან იდეოლოგიური, არამედ კულტურული ხასიათისა. მართალია პანტინგტონის მოსახრებებს მძაფრი წინააღმდეგობა მოჰყვა და მეცნიერთა უმრავლესობას იგი სერიოზულად არ აღუქვამს, მაგრამ 2001 წლის 11 სექტემბრის შექდევ ბევრი იძულებული გახდა სხვა თვალთ შეეხედა მისთვის.

3. რობერტ კაპლანის „მომავალი ანარქია“ (Kaplan, 1994) ჟურნალისტური მიმოხილვაა და არა სამეცნიერო სტატია, მაგრამ მას დიდი გამოხმაურება მოჰყვა სამეცნიერო და პოლიტიკურ წრეებში. კაპლანმა ცივი ომის შემდგომი მსოფლიოს უდიდესი საშიშროება განვითარებად სამყაროში ანუ გლობალურ სამხრეთში დაინახა. მისი აზრით, იქ არსებული ვითარება ყველანაირ საფუძველს აკლდის ლიბერალების ოპტიმიზმს, რადგან მომავლის სურათი ერთობ მძიმე და უიმედოა. კერძოდ, დასავლეთი აფრიკა იმავე როლს ითამაშებს მსოფლიო პოლიტიკაში, რასაც ბალკანეთი XX საუკუნის დასაწყისში თამაშობდა და რასაც ჯერ ორი ბალკანური ომი, შემდეგ კი პირველი მსოფლიო ომის გაჩაღება მოჰყვა. აფრიკა და საერთოდ განვითარებადი სამყაროს უდიდესი ნაწილი გაუსაძლის პირობებშია ჩაეარდნილი. უკიდურესი სიღარიბე, შიმშილი, ავადმყოფობა, დაპირისპირება კლანებს შორის, კორუფცია და სხვა მსგავსი მოვლენები არის მიზეზი იმ ქაოსისა და ანარქიისა, რაც ამ სამყაროში, ათეულობით არშემდგარ სახელმწიფოში სუფევს. ამასთან, აღნიშნული სამყაროს მოსახლეობა საოცარი სისწრაფით იზრდება და სულ 20–25 წელია საჭირო მათი გაორმაგებისათვის. მოსახლეობის ასეთი მატებისა და ეკონომიკის განვითარების ტენდენციების გათვალისწინებით მდგომარეობა სულ უფრო და უფრო კატასტროფული გახდება. ეს ყველაფერი ხდება იმ დროს, როცა მდიდარ ჩრდილოეთში, ანუ განვითარებულ სამყაროში ცხოვრების დონე და პირობები ყოველწლიურად უმჯობესდება, ხოლო მოსახლეობის ზრდა ნულოვანი, ზოგან კი უარყოფითიც კია. ამ ვითარებაში შიმშილით სიკვდილის საშიშროების წინაშე მდგარი მილიონობით ლატაკი დიდხანს აღარ გაჩერდება ასეთ მდგომარეობაში და იმ სამყაროს მიუკაცუნებს კარზე, სადაც აყვავება და განცხრომაა. სწორედ ეს სამხრეთიდან ჩრდილოეთში მომავალი ანარქია იქნება ცივი ომის შემდგომი მსოფლიო წესრიგის დამანგრეველი ფაქტორი და ყველაზე დიდი საშიშროება, რაც კაცობრიობას ელის.

რადიკალები. რადიკალების სახელით საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიაში შემარცხენე შეხედულების მქონე მეცნიერები არიან ცნობილი, რომლებიც მსოფლიო პოლიტიკის არათანაბარი და წინააღმდეგობრივი განვითარების მიზეზად კაპიტალისტური ეკონომიკის ექსპლუატატორულ ბუნებას მიიჩნევენ. რადიკალებში ძირითადი ადგილი მარქსისტებსა და ნეომარქსისტებს ეკუთვნოდათ, თუმცა მათ გარდა სხვა თეორიული მიმდინარეობის წარმომადგენლებიც იყვნენ წარმოდგენილი. ცივი ომის დამთავრებისა და კომუნისმის კრახის შემდეგ შემარცხენე რადიკალების პოზიციები ძალიან შეირყა, მაგრამ ისინი მაინც რჩებიან ანგარიშგასაწევ ძალად. ამდენად, საინტერესოა რადიკალების მოსაზრებები ცივი ომის შემდგომი საერთაშორისო სისტემისა და მსოფლიო წესრიგის შესახებ. შევჩერდებით ორ მათგანზე:

1. ცნობილი ამერიკელი მეცნიერი *ნომ ჩომსკი* პირველ რიგში ცნობილია, როგორც თანამედროვეობის უდიდესი ლინგვისტი-თეორეტიკოსი, მაგრამ იგი გამოჩენილი ანთროპოლოგი, სოციოლოგი და პოლიტოლოგიცაა. 1994 წელს გამოსულ მის წიგნში „მსოფლიო წესრიგი: ახალი და ძველი“ (Chomsky, 1994) თანამედროვე საერთაშორისო სისტემის მისეული ხედვაა გადმოცემული, რომელიც შემდეგ ძირითად დებულებებამდე დაიყვანება:

ა) საერთაშორისო სისტემის ხასიათი 1989 წლის შემდეგ მხოლოდ გარეგნულად შეიცვალა, შინაარსობრივად კი მაინცდამაინც ბევრი არაფერი შეცვლილა. იგი კვლავ რჩება გაყოფილ, ბიპოლარულ სისტემად, სადაც ერთ პოლუსს ძლიერი და მდიდარი სახელმწიფოები წარმოადგენენ, ხოლო მეორეს – მათზე დამოკიდებული მესამე სამყაროს ღარიბი ქვეყნები;

ბ) სინამდვილეს აბსოლუტურად არ შეესაბამება აშშ-ის მიჩნევა პროგრესისა და ლიბერალიზმის ბასტიონად. სინამდვილეში ის იმპერიალისტური და ექსპანსიონისტური ძალაა, რომლის მთავარი მიზანაც ცივი ომის შემდგომ პერიოდში არის საკუთარი გავლენის დამკვიდრება მთელ მსოფლიოში და უსაფრთხო პირობების შექმნა მულტინაციონალური კომპანიებისთვის;

გ) ამერიკული ელიტარული დემოკრატიის მიზანია არა ის, რომ დემოკრატიას აზიაროს მსოფლიო მოსახლეობის ფართო ფენები, არამედ ის, რომ შეუზღუდოს მათ არჩევანის უფლება. ამერიკას ეშინია ჭეშმარიტი დემოკრატიისა და ყველა

ლონეს გამოიყენებს მის წინააღმდეგ, თუ ასეთი დემოკრატია არ ეთანხმება ქვეყნის მატერიალურ და სტრატეგიულ ინტერესებს;

დ) ამერიკის გლობალური გავლენის გაძლიერება გამოწვეულია იმითაც, რომ ამერიკას აქვს უნარი მიაღწიოს შიდა თანხმობას მოსახლეობასთან, რაც მას თავისუფალი მოქმედების საშუალებას აძლევს. ამერიკელების ძალიან ცოტა რაოდენობას თუ აინტერესებს რა ხდება მისი საკუთარი თავის იქით;

ე) აუცილებელია უარი ითქვას პუმიანიტარულ ინტერვენციაზე, რამეთუ იგი ახალ ტანსაცმელში გამოწყობილი ძველი იმპერიალიზმია.

2. რობერტ კოქსი (Cox, 1996) გამოყოფს სამ მთავარ დებულებას, რომლებიც მისი აზრით, განსაზღვრავენ ცივი ომის შემდგომი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბების გზას და მის მთავარ ნიშნებს:

ა) „ახალი“ მსოფლიო წესრიგი უნდა იქნეს გაგებული ისტორიული თვალსაზრისით. წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი საერთოდ გაუგებარი დარჩება. მსოფლიო პოლიტიკაში არსებითი ცვლილება მოხდა არა 1989 ან 1991 წლებში, არამედ 70-იანი წლების შუა ხანებში, როცა ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ გეზი აღებულ იქნა ეკონომიკურ ნეოლიბერალიზმზე. საერთაშორისო სისტემა დაემორჩილა ნეოლიბერალური ეკონომიკური წესრიგის მკაცრ დისციპლინას, რომელიც არის არა ერთი რომელიმე ქვეყნის ან ქვეყნების, არამედ ტრანსნაციონალური ელიტის მიერ შემოტანილი და დანერგილი.

ბ) სხვა თვალსაზრისით ბევრი არაფერი შეცვლილა. იდეოლოგია და პოლიტიკური სტრუქტურა იგივე დარჩა. ეროვნული უსაფრთხოება, დაზვერვა, თავდაცვა და სახელმწიფოთა იერარქია (ყველაზე ძლიერით სათავეში) პრაქტიკულად ისეთივეა, როგორც ცივი ომის დროს იყო;

გ) ე. წ. ახალი მსოფლიო წესრიგი შორსაა სტაბილურობისაგან. კაპიტალის დაუგებმავე დაგროვების დინამიკა, გლობალური ფინანსური ქაოსი, გაკოტრებულთა რიცხვის ზრდა და ცივი ომის შემდგომი სხვა მოვლენები საერთაშორისო სისტემას არასტაბილურ სისტემად აყალიბებს. თუმცა მუშათა კლასის რევოლუციები ნაკლებად მოსალოდნელია, ახალი ემანსიპატორული ძალების გამოჩენის შესაძლებლობა გლობალიზაციის პერიოდში კვლავ დგას დღის წესრიგში.

9.2. ცივი ომის შემდგომი საერთაშორისო სისტემის გლობალური ტენდენციები

ზემოთ განხილული სხვადასხვა შეხედულებები თანამედროვე ანუ ცივი ომის შემდგომი საერთაშორისო სისტემასა და მსოფლიო წესრიგზე იმის მახვენებელია, რომ არც ერთ მათგანს არ შეიძლება ჰქონდეს სრული ჭეშმარიტების პრეტენზია, ისევე, როგორც არც ერთი მათგანი არ არის აბსოლუტურად მცდარი და მიუღებელი. ასეთი განსხვავებული და ურთიერთგამომრიცხავი შეხედულებების მიზეზი კი ისაა, რომ თანამედროვე, გლობალიზებული საერთაშორისო სისტემა, მართლაც ძალიან რთული და წინაღმდეგობრივია. იგი სამოყალიბების სტადიაშია და თუ როგორ განვითარდება იგი მომავალში, საკმაოდ ბუნდოვანია. სოციერთი ავტორი (Singer, Wildavsky, 1993) იმასაც კი ამტკიცებს, რომ დღეს ერთიანი საერთაშორისო სისტემის ნაცვლად არსებობს ორი „ზონა“: ერთი მშვიდობისა და აყვავების (მოწინავე კაპიტალისტური ქვეყნები), მეორე კი – არეულობისა და უწესრიგობის (მესამე სამყარო და ყოფილი საბჭოთა ბლოკი). მსგავს მოსახრებას გამოთქვამენ სხვა ავტორებიც, რომლებიც მიიჩნევენ, რომ მსოფლიო გაყოფილია ორ მოწინააღმდეგე სამყაროდ – აღმშენებლობით ანუ შემაკავშირებელ და დამანგრეველ, ანუ დამაქუცმაცებელ ძალებად. ამასთან, საერთაშორისო სისტემა, თავის მხრივ, მნიშვნელოვანი ფაქტორების გამომწვევი მიზეზიცაა, რომლებსაც სისტემის ცალკეული ნაწილებისთვის სტაბილურობა და აყვავება მოაქვთ, ხოლო სხვა ნაწილებისთვის შეიძლება სრულიად საპირისპირო შედეგი მოიტანონ.

ყოველივე აქედან გამომდინარე, დიდ ინტერესს იწვევს და აუცილებელიცაა განისაზღვროს ის ძირითადი ტენდენციები, რომლებიც დამახასიათებელია გლობალიზაციის ეპოქის საერთაშორისო სისტემისათვის. მაიკლ კოქსი რამდენიმე ასეთ ძირითად დამახასიათებელ ნიშანს გამოყოფს (Cox M., 2001), რომელზედაც ქვემოთ შევჩერდებით.

9.2.1. კაპიტალიზმის ტრანზიტი

ცივი ომის დამთავრების შემდეგ მსოფლიოში მრავალი უმნიშვნელოვანესი ისტორიული მოვლენა მოხდა, რომელთა

ჩამოთვლა ახლა შორს წაგვიყვანდა. მაგრამ ისინი (სპარსეთის ყურის ომიდან დაწყებული 2001 წლის 11 სექტემბრით დამთავრებული) მაინც ვერ გამოხატავენ ეპოქის შინაარსს და უპასუხოდ ტოვებენ მთავარ კითხვას: რამ შეცვალა მსოფლიო ანუ რა არის ის ძირითადი, რაც განასხვავებს ცივი ომის შემდგომ პერიოდს წინა პერიოდებისაგან?

მთავარი ტენდენცია, რაც ცივი ომის შემდგომი მსოფლიოსათვის არის დამახასიათებელი, მოკლედ ორი სიტყვით შეიძლება ითქვას: – კაპიტალიზმის ტრიუმფი, სწორედ მისი საყოველთაო, გლობალურ სისტემად გადაქცევა, რამაც მნიშვნელოვნად შეცვალა კაცობრიობის აბსოლუტური უმრავლესობის ცხოვრება (უკეთესობის ან უარესობისაკენ) და რამაც მოსპო ბარიერები მსოფლიო ბაზრისათვის არის ის მთავარი ფაქტორი, რომელიც საერთაშორისო პოლიტიკისა და თანამედროვე ისტორიის ხასიათი საფუძვლიანად გარდაქმნა.

მართლაც, თუ ცივი ომი ორი ეკონომიკური სისტემის დაპირისპირება იყო, რომელთაგანაც ერთში კერძო საკუთრება დომინირებდა, ხოლო მეორეში ეკონომიკური საფუძვლები სახელმწიფოს ეკუთვნოდა, მაშინ გასაგებია, თუ რა მნიშვნელობის იყო ამ დაპირისპირების მოსპობა და ერთი მათგანის სრული გამარჯვება მეორეზე. სწორედ სოციალისტური ეკონომიკის კრახმა განაპირობა სოციალისტური საშუაროს, საბჭოთა კავშირისა და მარქსისტული იდეოლოგიის „გარდაცვალება“. მსოფლიო ეკონომიკის გარდაქმნა ერთიან, საბაზრო პრინციპებზე დაფუძნებულ სისტემად რთული და ხანგრძლივი პროცესია და დღევანდელი ისტორიაც სწორედ ამ პროცესის გამოსატყულებია.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ის უზარმაზარი ძალაუფლება, რომელიც მიეცა ფინანსურ ორგანიზაციებს, პირველ რიგში კი საერთაშორისო საეკონომიკური ფონდს და მსოფლიო ბანკს. მათი ამოცანაა ხელი შეუწყონ ჩამორჩენილ და გარდამავალ პერიოდში მყოფი ქვეყნების ეკონომიკის გაჯანსაღებასა და მათ საბაზრო „რელსებზე“ გადაყვანას. ეს პროცესი ძალზე მტკივნეულად მიმდინარეობს და ბევრი ასეთი ქვეყნის მიერ ახალ იმპერიალისმად აღიქმება, რადგან ამ ორგანიზაციების მოღვაწეობის შედეგი, მათი აზრით, დასაველეთის (ჩრდილოეთის) გამდიდრება და სამხრეთის კიდევ უფრო გაღატაკებაა.

საბაზრო ეკონომიკის გლობალიზაციამ საგრძნობლად შეცვალა სახელმწიფოთა საშინაო და საგარეო პოლიტიკა.

თუ ცივი ომის პერიოდში სახელმწიფოთა ძირითადი ყურადღება ეროვნულ უსაფრთხოებაზე იყო გადატანილი და ეკონომიკა პოლიტიკას ექვემდებარებოდა, ახლა მდგომარეობა განსხვავებულია. სახელმწიფოები არა მარტო ამცირებენ თავდაცვისა და უშიშროების ხარჯებს, არამედ თვით ეს დარგები თანდათან ეკონომიკაზე ხდებიან დამოკიდებულნი. ხოლო სახელმწიფო სულ უფრო და უფრო ნაკლებად ერევა ეკონომიკურ საქმიანობაში. დადგა პერიოდი, რომელსაც გეოეკონომიკის ეპოქა შეიძლება ეწოდოს.

რადგან ცივი ომის შინაარსს დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის დაპირისპირება წარმოადგენდა და ამდენად სახელმწიფო მიზანიც ისეთი სამხედრო ძლიერების მიღწევა იყო, რომელიც უსაფრთხოების გარანტია იქნებოდა ქვეყნისათვის. თანამედროვე პირობებში ყურადღება გადატანილია გლობალურ ეკონომიკაზე, იმაზე თუ, როგორ მიღწიოს ქვეყანამ და ხალხმა წარმატებებსა და აყვავებას ეკონომიკური მეტოქეობის ვითარებაში. ასეთმა ცვლილებამ გარკვეულწილად შეცვალა კულტურული და სულიერი ფასეულობების რაღაც ნაწილიც. მაგალითად, თუ გმირის ეტალონად ითვლებოდა მამაცი და მოხერხებული მეომარი, ამჟამად წარმატებულ ბიზნესმენს და კომპიუტერული სამყაროს წარმომადგენელს ენიჭებათ უპირატესობა.

ამასთანავე, კაპიტალიზმის აღნიშნული ტრიუმფი არ ნიშნავს კეთილდღეობის ტრიუმფს. საბაზრო ეკონომიკის მკაცრი კანონები ხშირად მძიმედ აისახება მოსახლეობაზე (გავეხსენოთ თუნდაც 1997 წლის აზიის და 1998 წლის რუსეთის ფინანსური კრიზისები). ახალი ეკონომიკური წესრიგით წარმატებამოპოვებულმა სოციალურმა ფინანსისტ-ბიზნესმენმაც კი (კერძოდ, ჯორჯ სოროსმა) მოუწოდა ხელისუფლებას აქტიურად ჩაერიოს ხოლმე ეკონომიკაში, რათა დაიცვას მოსახლეობა ბაზრის სტიქიური შემოტევისაგან.

როგორც ვხედავთ, ახალ კაპიტალიზმს აქვს დადებითი (პროდუქციის ზრდა, რაც მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდის საწინდარია) და უარყოფითი (სტიქიურობა, კრიზისი, ინფლაცია, რაც მძიმედ აისახება მოსახლეობაზე) მხარეები. იგი, ფაქტობრივად, უკონტროლოა და მხოლოდ ბაზარი არეგულირებს, მაგრამ მისი სხვა ალტერნატივა არ არსებობს.

9.2.2. აშშ — ერთადერთი პეკემონი

თანამედროვე გლობალიზაციის ეპოქის საერთაშორისო სისტემის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურება გახდა მისი უნიპოლარულობა. ორი პოლუსის (აშშ და სსრკ) ნაცვლად ცივი ომის შემდეგ ერთადერთი პოლუსი — ამერიკის შეერთებული შტატები დარჩა. არასოდეს უახლესი ისტორიის მანძილზე, ერთ ქვეყანას არ ჰქონია სხვებთან შედარებით ასეთი უპირატესობა საერთაშორისო სისტემაში, როგორც დღეს ეს ამერიკის შეერთებულ შტატებს აქვს. შეიძლება ითქვას, რომ დღეს ამერიკის ხანაა. ეს აძლევს საბაბს სკეპტიკოსებს იმისათვის, რომ გლობალიზაციაში ამერიკანიზაცია დაინახონ და იგი ამერიკული იმპერიალიზმის გარეგნულ სახედ მიიჩნიონ.

80-იანი წლების დასაწყისში ამერიკის ასეთ მომავალს ვერაფერს განჭვრეტდა. პირიქით, გახშირდა წიგნები და სტატიები, სადაც ამერიკის მომავალი საკმაოდ პესიმისტურ ფერებში იყო წარმოდგენილი. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ინგლისელი ისტორიკოსის პოლ კენედის წიგნი „დიდი სახელმწიფოების აღსვეება და დაცემა“ (Kenedy, 1987), სადაც ავტორი ბევრს დასკვნას, რომ ისევე, როგორც ყველა დიდ სახელმწიფოს აყვავებას დაცემა მოჰყვა, ამერიკის შეერთებული შტატებიც ვერ გადაურჩება ასეთ მომავალს. აშშ-ის ძლიერება კლებულობს, მისი ეკონომიკური პოტენციალი მცირდება და XXI საუკუნეში იგი პირველობას იაპონიას გადაულოცავს.

მაგრამ მოვლენები ისე წარიმართა, რომ აღნიშნული პროგნოზი არა თუ არ გამართლდა, არამედ სრულიად საპირისპიროდ განვითარდა. საბჭოთა კავშირში განვითარებული „პერესტროიკის“ კურსის კრახმა დაანგრია სოციალიზმი აღმოსავლეთ ევროპაში, ხოლო თვითონ საბჭოთა კავშირის როგორც ეკონომიკურმა, ისე პოლიტიკურმა დასუსტებამ აშშ კონკურენტის გარეშე დატოვა. ამას მოჰყვა 1991 წლის სპარსეთის ყურის ომი, სადაც ამერიკის გამარჯვებამ ყოველგვარი დანაკარგების გარეშე უადრესად გაზარდა მისი პრესტიჟი, რასაც დიდი მორალური მნიშვნელობა ჰქონდა თვით ამერიკელებისთვის (მოუხსნათ რა ე.წ. „ვიეტნამის სინდრომი“). ამ გამარჯვებიდან რამდენიმე თვეში არსებობა შეწყვიტა საბჭოთა კავშირმა, რამაც აშშ-ის დასუსტებისა და გავლენის დაკარგვის მითს ყოველგვარი საფუძველი გამოაცალა.

პოლიტიკურ და სამხედრო ძლიერების ფონზე სერიოზულ პრობლემად მაინც რჩებოდა ამერიკის ეკონომიკური მოძვლევები, რაც ფინანსურ დეფიციტში (ხარჯები სჭარბობდა შემოსავალს, რომელიც გადასახადებიდან შემოდის) გამოიხატებოდა. მაგრამ კლინტონის პრეზიდენტობის პერიოდი (1993–2001) უაღრესად წარმატებული აღმოჩნდა ქვეყნისთვის. ეკონომიკური აღმავლობის და წარმოების ზრდის ტემპები უპრეცედენტო იყო, რამაც სახელმწიფო ფასიანი აქციების ღირებულება გააოთხმაგა და ფინანსური დეფიციტი არა თუ დაძლეულ იქნა, არამედ შემოსავლებმა ბევრით გადააჭარბა ხარჯებს. შეიქმნა 10 მილიონი ახალი სამუშაო ადგილი და უმუშევრობა მინიმუმამდე დავიდა. ამგვარად, ეკონომიკური თვალსაზრისითაც გლობალიზაციამ ამერიკაზე უაღრესად დადებითი გავლენა მოახდინა.

აღნიშნულმა მოვლენებმა აშშ თანამედროვე მსოფლიოს ჭეშმარიტი პეკემონი გახადა. ფაქტობრივად, მან თავის ხელში აიღო მსოფლიოს ყველა სერიოზული კონფლიქტის მოგვარება (ბოსნია, კოსოვო, ისრაელ-პალესტინის, ინდოეთ-პაკისტანისა და ა. შ.) თანაც ისე, რომ ხშირად ამას ერთპიროვნულად აკეთებს¹, ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციების გადაწყვეტილებები და თანხმობა ღონისძიებების გატარებაზე აშშ-ის კარნახით ხდება.

ერთგვარი შოკი აღმოჩნდა ამერიკისთვის 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტები. მაგრამ ამ მოვლენამ კიდევ უფრო გაზარდა მისი გავლენა და როლი მსოფლიოში. ავღანეთში თალიბების რეჟიმის წინააღმდეგ განხორციელებულმა ოპერაციამ საშუალება მისცა ამერიკას თავის სამხედრო კონტინგენტი შეეყვანა უზბეკეთში, ტაჯიკეთსა და ყირგიზეთში. ეს იმის მაუწყებელია, რომ ამერიკა მკვიდრდება ცენტრალურ აზიაში, რაც ძირეულად ცვლის გეოპოლიტიკურ წესრიგს ამ რეგიონში. ხოლო 2002 წლის მაისში საქართველოში ამერიკელი სამხედრო ინსტრუქტორების კონტინგენტის შემოსევა და მათ მიერ ქართული არმიის მომზადება მიგვანიშნებს, რომ კავკასიაც უკვე შევიდა ამერიკის სასიცოცხლო გეოპოლიტიკური ინტერესების სფეროში. ამიტომ ამ ფაქტს მოჰყვა რუსეთის უკიდურესი გაღიზიანება.

როგორც ვხედავთ, დღევანდელი მდგომარეობის მიხედვით, ამერიკის შეერთებული შტატები საერთაშორისო სისტემაში

¹ ამის დადასტურებაა აშშ-ის ომი ვრაყში 2003 წლის გაზაფხულზე.

უაღტერნატივო პეკემონია და მდგომარეობის შეცვლა არც ახლო მომავალშია მოსალოდნელი.

9.2.3. რუსეთი — რეფორმები თუ დაქვეითება?

ამერიკის ეკონომიკური და პოლიტიკური პეკემონობის ფონზე რუსეთის როლი საერთაშორისო სისტემაში ისევე, როგორც მისი გავლენა მსოფლიოში 90-იან წლებში მუდმივად მცირდებოდა. თუმცა საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე რუსეთმა უზარმაზარი დახმარება მიიღო როგორც დასავლეთის ქვეყნებიდან და პირველ რიგში აშშ-დან, ისე საერთაშორისო სავალუტო ფონდიდან, რუსეთის ეკონომიკა მაინც უმძიმეს კრიზისში აღმოჩნდა. ბუნებრივია, მოსალოდნელი იყო, რომ ავტორიტარული კომუნისტური რეჟიმიდან და გეგმიანი ეკონომიკიდან დემოკრატიულ მმართველობასა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა საკმაოდ მძიმე იქნებოდა, მაგრამ ასეთ შედეგებს მაინც არაფერ მოელოდა.

თუ 80-იანი წლების ბოლოს საბჭოთა კავშირის ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის საერთო მოცულობით მეორე ადგილზე იყო მსოფლიოში და ეს სიდიდე ამერიკის ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის 70%-ს შეადგენდა (თანაც გასათვალისწინებელია, რომ სსრკ-ს ერთობლივ ეროვნულ პროდუქტში რუსეთის წილი 2/3-ზე მეტი იყო). 2000 წლისთვის რუსეთი ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის მოცულობით მე-16 ქვეყანა იყო მსოფლიოში, ჩამორჩებოდა რა ისეთ ქვეყნებს, როგორებიცაა სამხრეთ კორეა, მექსიკა, ავსტრალია, ნიდერლანდები, ინდოეთი, თითქმის ორჯერ — ბრაზილიას, ოთხჯერ — საფრანგეთს, 12-ჯერ — იაპონიასა და 25-ჯერ — ამერიკის შეერთებულ შტატებს (Kegley, Wittkopf, 2001, p. 231). ამ მონაცემებიდან ჩანს, რომ ეკონომიკური თვალსაზრისით რუსეთი მეორეხარისხოვან ქვეყნად იქცა. ასეთ დაქვეითებას კი, რა თქმა უნდა, მოჰყვა მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და მატერიალური შემოსავლების დაქვეითება, ჯანმრთელობის დაცვის სისტემა მოიშალა, სიკვდილიანობამ გადააჭარბა შობადობას, კატასტროფულად იმატა დანაშაულმა. ერთი სიტყვით, ქვეყანა უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ასეთ პირობებში მოსახლეობაში გაძლიერდა ნოსტალგია საბჭოთა კავშირსა და კომუნისტურ რეჟიმზე, რის გამოხატულებაც საპარლამენტო არჩევნებში კომუნისტების წარმატება იყო.

ასეთი მძიმე შედეგების მიზეზი, ერთი მხრივ, დასავლეთის ქვეყნების არასწორი პოლიტიკა და განსაკუთრებით კი საერთაშორისო სავალუტო ფონდის დაუსაბუთებელი რეკომენდაციები იყო. მეორე მხრივ კი – თვით რუსი რეფორმატორების შეცდომები. რუსეთში არ იმუშავა იმ მეთოდმა, რომელიც წარმატებული აღმოჩნდა პოლონეთსა და სხვა ყოფილი სოციალისტური ქვეყნების უმრავლესობაში, ანუ ე. წ. „შოკურმა თერაპიამ“. ამას დაერთო ფინანსური კრიზისი 1998 წლის საფხულში, რამაც, ფაქტობრივად, დაანგრია რუსეთის ფინანსური სისტემა.

ეკონომიკური დასუსტება, ბუნებრივია, აისახება ქვეყნის პოლიტიკურ და სამხედრო პოტენციალზე. რუსეთის არმია მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა როგორც მატერიალურად, ისე მორალურად. დღეს რუსეთის სამხედრო ხარჯები ათეულჯერ ჩამორჩება ამერიკის სამხედრო ბიუჯეტს. უკვე რამდენიმე წელია, რუსეთი ამაოდ ცდილობს სამხედრო გზით გადაწყვიტოს ჩეჩნეთის პრობლემა. საკმაოდ შესუსტდა რუსეთის პოლიტიკური პრესტიჟი და მისი როლი საერთაშორისო პრობლემების გადაწყვეტაში.

ასეთ პირობებში დასავლეთი კვლავ ცდილობს ხელი შეუწყოს რუსეთის ეკონომიკური პოტენციალის ამაღლებას და მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობის ზრდას, გაცნობიერებული აქვს რა, თუ რა საფრთხეს წარმოადგენს უზარმაზარი ბირთვული პოტენციალის მქონე, მაგრამ ეკონომიკურ გაჭირვებაში მყოფი ქვეყანა.

2000 წლიდან რუსეთს პრეზიდენტად ვ. პუტინის მოხელის შემდეგ შეიმჩნევა ძვრები რუსეთის ეკონომიკის გაჯანსაღებასა და ცხოვრების დონის ამაღლების თვალსაზრისით, მაგრამ რუსეთის პირველხარისხოვან, ეკონომიკურად აყვავებულ სახელმწიფოდ გადაქცევა საკმაოდ შორეული პერსპექტივაა. იგივე შეიძლება ითქვას რუსეთის პოლიტიკური როლის ამაღლების შესახებაც. ის ფაქტი, რომ ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში ამერიკის ჯარები და სამხედრო ინსტრუქტორები იმყოფებიან (ანუ იმ რეგიონებში, რომლებიც რუსეთის გეოპოლიტიკური გავლენის სფეროდ მიიჩნევა, რუსეთის ნაცვლად სხვა სახელმწიფო დომინირებს) იმის მანიჭებელია, რომ რუსეთის პოლიტიკური პრესტიჟი საკმაოდ შერყეულია.

9.2.4. ჩინეთი — მომავლის პეკემონი?

როდესაც ცივი ომის დამთავრებაზე საუბრობენ, მხედველობაში უპირველეს ყოვლისა, აქეთ კომუნისტური რეჟიმების დამახობა ჯერ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, შემდეგ კი თვით — საბჭოთა კავშირში. მაგრამ იმავე პერიოდში ჩინეთში, სადაც პლანეტის მოსახლეობის ერთი მეხუთედი ცხოვრობს კომუნისტური რეჟიმი არა თუ შენარჩუნებულ იქნა, არამედ გარკვეული მოდერნიზაცია განიცადა და უფრო განმტკიცდა კიდევც.

აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, მას შემდეგ, რაც საბჭოთა კავშირმა უარი თქვა კვლავ ძალით ჰყოლოდა ისინი თავისი პეკემონიის ქვეშ გაერთიანებული, მოსახლეობის მშვიდობიანი საპროტესტო აქციები საკმარისი იყო ამისათვის, რომ აქ კომუნისტური რეჟიმები დამხობილიყო. ჩინეთის ხელისუფლებამ კი სტუდენტთა ასეთი მასობრივი საპროტესტო აქცია ტიანანმენის მოედანზე პეკინში 1989 წლის ივნისში სისხლში ჩაახრჩო, რითაც ყველას დაანახა, რომ კომუნისტური რეჟიმის შეცვლაზე ჩინეთში ლაპარაკიც კი ზედმეტია.

სწორედ ამ დროიდან იწყება ჩინეთის თანამედროვე ისტორია, რომელიც კომუნისტური რეჟიმისა და საბაზრო ეკონომიკის უცნაური სინთეზია. ჯერ კიდევ 70-იანი წლების ბოლოს ჩინეთმა დაიწყო ღრმა რეფორმების გატარება ეკონომიკაში, დაუშვა რა კერძო საკუთრების უფლება სოფლის მეურნეობაში, მომსახურების სფეროსა და გარკვეულ ფარგლებში მრეწველობაშიც. საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების დანერგვამ სახელმწიფოს კონტროლის ქვეშ, ქვეყანას მართლაც მნიშვნელოვანი დადებითი შედეგები მოუტანა. ჩინეთში, როგორც მდიდარი რესურსებისა და იაფი მუშახელის ქვეყანაში უცხოურმა ინვესტიციებმა იწყო დენა. ძალზე წარმატებული გამოდგა თავისუფალი ეკონომიკური ზონების ფუნქციონირება ქვეყნის სანაპირო რაიონებში. ყოველივე ამის შედეგად, სწრაფად იწყო ზრდა ერთობლივი ეროვნული პროდუქციის მოცულობამ და მოსახლეობის ცხოვრების დონეც საგრძნობლად ამაღლდა.

ამასთანავე, რეფორმები არ შეხებია პოლიტიკურ სისტემას და იდეოლოგიას. ჩინეთი რჩება კომუნისტურ სახელმწიფოდ, ერთპარტიული სისტემით, სადაც სიტყვის თავისუფლება, ადამიანთა უფლებები და სხვა ლიბერალურ-დემოკრატიული ღირებულებები უხეშად ირღვევა. ექსპერტთა აზრით, საბაზრო

ეკონომიკისა და პოლიტიკურ-იდეოლოგიური დიქტატურის ეს უცნაური სიმბიოზი არ შეიძლება დიდხანს გაგრძელდეს.

მაგრამ ფაქტი ფაქტად რჩება და დღეს ჩინეთის ეკონომიკური ზრდის ტემპები ერთ-ერთი ყველაზე მაღალია მსოფლიოში. არსებული ტენდენციების შენარჩუნების შემთხვევაში 2020 წლისთვის ჩინეთი ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის საერთო მოცულობით გაუსწრებს ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და მსოფლიოს ახალ ჰეგემონად მოგვევლინება.

ცხადია, ეკონომიკის მიღწევები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქვეყნის პოლიტიკურ და სამხედრო ძალაზე და საგრძნობლად ცვლის მის „წონას“ საერთაშორისო სისტემაში. ჩინეთი, როგორც ბირთვული იარაღის მფლობელი სახელმწიფო, მილიარდ სამასი მილიონი მოსახლეობით და როგორც გაეროს უშიშროების საბჭოს მუდმივი წევრი, უკვე თავისთავად არის მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ძალა საერთაშორისო სისტემაში. ხოლო ბოლო წლებში კი მისი როლი განუხრვლად იზრდება. იგი მსოფლიოში ყველაზე დიდი არმიის მფლობელია, რომლის სამხედრო შეიარაღების მოცულობა და ხარისხი მუდმივად მატულობს.

უკვე დღეს, ჩინეთი გვევლინება, როგორც რეგიონული დიდერი აღმოსავლეთ აზიაში, რაც მომავალში შეიძლება სერიოზულ საფრთხედ იქცეს ამ რეგიონისათვის და არა მარტო მისთვის. ყოველ შემთხვევაში, ამერიკული ექსპერტების უმრავლესობა სწორედ ჩინეთში ხედავს აშშ-ის მთავარ პოლიტიკურ და სამხედრო მეტოქეს.

მაგრამ ღია ეკონომიკის პირობებში შეუძლებელია ქვეყანამ არ გაითვალისწინოს რეალური მდგომარეობა და იზოლირებული დარჩეს მთავარი პოლიტიკური მოვლენებისაგან. ეს ჩინეთის საგარეო პოლიტიკაშიც იგრძნობა, რომელიც უფრო დემოკრატიული გახდა და ისე კატეგორიულად აღარ ეწინააღმდეგება დასავლეთს, როგორც ეს ადრე იყო. კერძოდ, ჩინეთმა არ გამოიყენა ვეტოს უფლება ერაყის წინააღმდეგ ღონისძიებების დამტკიცებისას უშიშროების საბჭოში, არ შეწინააღმდეგებია კოსოვოს ოპერაციის ჩატარებას, კონსტრუქციული პოზიცია დაიკავა 1997 წლის აზიის ფინანსური კრიზისის დროს. ერთი სიტყვით, იგი ძირითადად მიჰყვება იმ ტენდენციებს, რომლებიც თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებისთვისაა დამახასიათებელი და რომელთა წარმმართველიც დასავლეთია. მხოლოდ ტაივანის საკითხზე რჩება ჩინეთი

ტრადიციულ კოზიციასზე და ნებისმიერი გზით ჩინეთთან მის შეერთებას მოითხოვს.

გლობალიზაციის პროცესი აშკარად შეეხო ჩინეთსაც (თუმცა არა ისეთი ინტენსივობით, როგორც დასავლეთს). დღეს ჩინური პროდუქცია მოელს მსოფლიოშია მოდებული, მაგრამ ტრანსნაციონალურ კორპორაციებში ჩინეთის როლი უმნიშვნელოა. მომავალში საუტიქრებელია, რომ ჩინეთის აქტიური ჩართვა გლობალიზაციის პროცესში, რამდენადმე შეცვლის გლობალიზაციის „დასავლურ“ ხასიათს და ნაკლებ საფუძველს დატოვებს გლობალიზაციის ექსტერნიზაციად მიჩნევისთვის.

9.2.5. იაპონია და „აზიის ეგეზემია“

80-იან წლებში საკმაოდ ბევრი მომხრე ჰქავდა მისაზრებას, რომ აშშ-ის ეკონომიკური პეგემონობის დრო დასასრულს უახლოვდება და XXI საუკუნე იაპონიის პეგემონობის ეპოქა იქნებოდა. ასეთი მსჯელობის საფუძველს იძლეოდა ის შთამბეჭდავი წარმატებები, რასაც იაპონიამ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიაღწია. ქვეყანა, რომელიც სახტკად დამარცხდა ომში და თავის თავზე იწვნია ატომური ბომბის საშინელება, რომლის ეკონომიკაც მიწასთან იყო გასწორებული და არც არავითარი ბუნებრივი რესურსი გააჩნდა, სულ რამდენიმე წლის შემდეგ მსოფლიოში მესამე სახელმწიფო (აშშ-ისა და სსრკ-ს შემდეგ) გახდა წარმოების პროდუქციის საერთო მოცულობით და შორს გაუსწრო ევროპის ყველაზე უფრო განვითარებულ ქვეყნებს.

ეკონომიკური ზრდის ტემპები იაპონიაში უპრეცედენტოდ მაღალი იყო, ხოლო იაპონური პროდუქცია ხარისხიანობისა და საიმედოობის ეტალონად იქცა. რაც მთავარია, იაპონურმა ნაწარმმა და პირველ რიგში ავტომობილებმა, ჩარხებმა, ტემებმა, ელექტროტექნიკურმა და ელექტრონიკულმა პროდუქციამ დაიპყრო მსოფლიო ბაზარი, ხოლო თვით ამერიკაში ადგილობრივი ნაწარმი, ხშირ შემთხვევაში, კონკურენციას ვერ უწევდა იაპონურ იმპორტულ საქონელს. იაპონია წამყვანი ქვეყანა გახდა როგორც წარმოებაში, ისე ვაჭრობასა და საფინანსო ურთიერთობებში. ხოლო მსოფლიოს უდიდეს ტრანსნაციონალური კორპორაციების პირველ ათეულში ოთხი იაპონური იყო.

70-80-იან წლებში ეკონომიკის სწრაფი აღმავლობა და მისი სტრუქტურის კარდინალური შეცვლა (კერძოდ, მანქანათ-

მშენებლობისა და ელექტრონიკის წამყვან დარგებად გადაქცევა) მოხდა აზიის წყნაროკეანური სარტკელის ქვეყნებშიც – სამხრეთ კორეაში, ტაივანში, ჰონგკონგსა და სინგაპურში. ამ ქვეყნებს, რომლებსაც ჯერ „ოთხთა ბანდას“, ხოლო შემდეგ „აზიის ვეფხვებს“ უწოდებდნენ მოგვიანებით ტაილანდი, მალაიზია და, გარკვეული მოსაზრებით, ინდონეზია და ფილიპინებიც მიემატა. ამგვარად, წარმოიქმნა ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების ჯაჭვი, რომელთა როლიც მსოფლიო ეკონომიკაში სწრაფად იზრდებოდა და საერთაშორისო ეკონომიკურ სისტემაში ცალკე პოლუსის სახით გამოჩნდა. ეს კი საკმარისი საფუძველი გახდა სპეციალისტთა გარკვეული ჯგუფისათვის, რომ იაპონია პლუს ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები მომავალ ეკონომიკურ პეგემონად წარმოესახათ და XXI საუკუნე წყნაროკეანურ საუკუნედ მონათლათ.

ცივი ომის დამთავრებამ მნიშვნელოვანი კორექტივები შეიტანა ამ წარმოდგენაში. ამერიკის ეკონომიკურმა ბუმმა 90-იან წლებში ნათელი გახადა, რომ იგი კიდევ დიდხანს შეინარჩუნებს პეგემონობას მსოფლიო ეკონომიკაში და წარმოდგენა წყნაროკეანური პეგემონობის შესახებ აშკარად გადაჭარბებულია.

მაგრამ განსაკუთრებით მძიმე შედეგები მოიტანა 1997 წლის აზიის ფინანსურმა კრიზისმა, რომელმაც საგრძნობლად შეარყია რეგიონის ფინანსური სტაბილურობა და მძიმე სოციალურ-პოლიტიკური დაძაბულობა გამოიწვია. წყნაროკეანური საუკუნის იდეა დაიმსხვრა და ამ რეგიონის პეგემონობისა მსოფლიო ეკონომიკაში ახლა ცოტა ვინმეს თუ სჯერა.

ამერიკელ პოლიტიკოსთა და ექსპერტთა უმრავლესობას ახლა თითქმის აღარ აღარდებს იაპონიის ეკონომიკური მეტოქეობა და თვლის, რომ იგი აღარ არის აშშ-ის კონკურენტი. თუმცა ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ეკონომიკაში მდგომარეობა სწრაფად იცვლება და არ არის გამორიცხული მოვლენების სხვაგვარი განვითარებაც. მით უფრო, რომ იაპონია რჩება მსოფლიოს მეორე სახელმწიფოდ ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის საერთო მოცულობით, რომელიც აშშ-ის საერთო ეროვნული პროდუქტის ნახევარს შეადგენს და ამ მონაცემებს შორის სხვაობას შემცირების ტენდენცია ახასიათებს. გასათვალისწინებელია მსოფლიო სამრეწველო პროდუქციაში ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების როლის ზრდაც.

9.2.6. ევროპა — ინტეგრაცია, ვაფართოება, სიძნელეები

ევროპა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა. გარდა იმისა, რომ ეკონომიკურად იგი განანაგებული და დანგრეული იყო, პოლიტიკურადაც ამ კონტინენტის ვერც ერთი ქვეყანა ვეღარ ჩაითვლებოდა პირველხარისხოვან სახელმწიფოდ, რომელიც აშშ-ის ან სსრკ-ს გვერდზე შეიძლება დამდგარიყო (დიდ ბრიტანეთს, სანამ კოლონიების მფლობელი იყო გარკვეული თვალსაზრისით, კიდევ შეიძლებოდა სუპერსახელმწიფოს ტიტული მისადაგებოდა, მაგრამ უკვე 50-იანი წლებიდან მისი როლი და მნიშვნელობა მსოფლიო პოლიტიკასა და ეკონომიკაში განუწყვეტლივ კლებულობდა). მსოფლიო პოლიტიკური განვითარების ცენტრმა პირველად გადაინაცვლა ევროპის გარეთ. მართალია აშშ-ის დახმარებამ (მარშალის გეგმა) და სხვა ობიექტურმა ფაქტორებმა დასავლეთ ევროპა მალე დააყენა ფეხზე და მისი სახელმწიფოებიც აყვავებულ ქვეყნებად იქცა, მაგრამ ვერც ერთი ქვეყანა ზესახელმწიფოს დონეზე ვერ ავიდა, თუმცა ინგლისი და საფრანგეთი ბირთვული სახელმწიფოებია და უშიშროების საბჭოს შუღმივი წევრებიც არიან.

ამდენად, ბიპოლარულ საერთაშორისო სისტემაში ერთადერთი ალტერნატივა, რომ ამერიკისა და საბჭოთა კავშირის გარდა, მესამე, დაახლოებით ისეთივე ეკონომიკური და პოლიტიკური სიძლიერის პოლუსი გაჩენილიყო, მხოლოდ გაერთიანებული ევროპა შეიძლებოდა ყოფილიყო. სწორედ ამ მიმართულებით წარიმართა ევროპის ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიკური სტრატეგია ცივი ომის პერიოდში. ასე რომ, გლობალიზაცია ვიწრო, „ევროპულ მასშტაბში“ ჯერ კიდევ ცივი ომის დროინდელი ფენომენია. ეს პროცესი ხანგრძლივი და წინააღმდეგობრივი იყო. 50–70-იან წლებში იგი, ძირითადად, ეკონომიკურ თანამშრომლობას და თანდათანობით დაახლოების ფორმით ვითარდებოდა („საერთო ბაზარი“), 80-იან წლებში კი უკვე პოლიტიკური ინტეგრაციის ხაზითაც გადაიდგა სერიოზული ნაბიჯები. არის რაღაც სიმბოლური, რომ როცა ცივი ომი დასრულდა და საბჭოთა კავშირმა არსებობა შეწყვიტა, თითქმის იმავედროულად იქნა დადებული მაასტრიხტის ხელშეკრულება, რომელმაც ევროპის ეკონომიკური გაერთიანება

ევროკავშირად ანუ ხესახელმწიფოებრივ, სუპრანაციონალურ ორგანიზაციად აქცია.

ცივი ომის დამთავრების შემდგომ, ევროპაში (რა თქმა უნდა სოციალისტური სისტემის მსხვერვის, ყოფილი საბჭოთა ბლოკის ქვეყნების საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის, პოლიტიკის ლიბერალიზაციისა და დემოკრატიზაციის გარდა) ოთხი მნიშვნელოვანი მოვლენა მოხდა:

გერმანიის გაერთიანება. ამ უაღრესად მნიშვნელოვან მოვლენას გარკვეული შიშით შეხვდნენ ევროპის სხვა სახელმწიფოებსა და თვით გერმანიაშიც. პირველ შემთხვევაში შიში გამოწვეული იყო იმით, რომ გაერთიანებული გერმანია თავისი ეკონომიკური პოტენციალით ბევრად აღემატებოდა ევროპის სხვა ქვეყნებს, რასაც შეიძლება გერმანიის გაბატონებული მდგომარეობა და სხვა ქვეყნების შევიწროება მოჰყოლოდა. ზოგიერთი არც გერმანიის რევანშისტულ მოქმედებებს გამოიციხავდა. მეორე შემთხვევაში კი დასავლეთ გერმანიის მოსახლეობის შიშს იწვევდა აღმოსავლეთ გერმანიის შეერთების შედეგად წარმოქნილი შესაძლო ეკონომიკური და სოციალური სიძნელებები. პირველი შიში უსაფუძვლო გამოდგა, მეორე კი მნიშვნელოვანწილად გამართლდა. ქვეყანაში საგრძნობლად იმატა ფასებმა, გაიზარდა უმუშევრობა და თავი იჩინა სოციალურ-კულტურული ადაპტაციის სიძნელებმა. ამჟამად, ამ სიძნელებების დიდი ნაწილი დაძლეულია, ხოლო გერმანიის უსიხლოდ გაერთიანება ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს. ორად გაყოფილი ერის ნაცვლად, რომლის ერთ ნაწილს აშშ, ხოლო მეორეს საბჭოთა კავშირი მართავდა, ახლა სახესუა დამოუკიდებელი აქტორი, რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ევროპისა და მსოფლიოს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში. იგი, ამავე დროს, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის მთავარი პარტნიორი და დონორია.

ევროპული ინტეგრაცია. გერმანიის გაერთიანებამ დაანქარა ევროპული ინტეგრაციის პროცესი. 90-იანი წლების დასაწყისისთვის უკვე მომწიფდა პირობები ერთიანი ევროპის შესაქმნელად. ეკონომიკურმა ინტეგრაციამ დღის წესრიგში დააყენა საკითხი უფრო ფართო და მრავალმხრივი შეკავშირების შესახებ, რაც გულისხმობდა არა მარტო ერთიანი ვალუტის შემოღების (2002 წლის იანვრიდან ეს ვალუტა ევრო გახდა, ერთადერთი ვალუტა ევროკავშირის 15 ქვეყნიდან 12-ში), ერთიანი საბაზო სივრცეს

და უვიზო მიმოსვლას, არამედ საერთო საგარეო და თავდაცვით პოლიტიკას, საერთო პარლამენტსა და საერთო მოქალაქეობას. ასეთ შემთხვევაში გაერთიანებული ევროპა არა მარტო ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის საერთო მოცულობით ხდებოდა მსოფლიო ლიდერი, უსწრებდა რა აშშ-ის ეკპ-ის საერთო მოცულობას, არამედ პოლიტიკურად და სამხედრო პოტენციალითაც ძალის ერთ-ერთ მთავარ პოლუსად გვევლინებოდა. მთელი 90-იანი წლები ამ მიზნების განხორციელებისთვის ბრძოლის წლები იყო. თუმცა პირველი მიზანი – ევროპა, როგორც მსოფლიოს მთავარი ეკონომიკური ძალა, ფაქტობრივად, მიღწეულ იქნა, იგივეს ვერ ვიტყვით მეორე მიზანზე. სამხედრო-პოლიტიკური თვალსაზრისით, ევროკავშირი ჯერ კიდევ საგრძნობლად სუსტია აშშ-ზე, რაც იუგოსლავიის ომმაც დაადასტურა:

ომი ყოფილ იუგოსლავიაში. იუგოსლავია ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებს შორის პოლიტიკურად ყველაზე პლურალისტური და ყველაზე უფრო მრავალეროვნული იყო, რაც მის ფედერაციულ მოწყობაშიც გამოიხატებოდა. მისმა დეზინტეგრაციამ თანამედროვე ევროპის ისტორიაში ყველაზე უფრო სასტიკი და ხისხლისმღვრელი ომი გამოიწვია, რომლის ერთ მხარეს სერბები იყვნენ, როგორც იუგოსლავიის ყველაზე მრავალრიცხოვანი ხალხი და რომლებიც ქვეყნის დაშლის კატეგორიული წინააღმდეგები იყვნენ. ხოლო, მეორე მხარეს, ხორვატები, ბოსნიელი მუსლიმანები, კოსოვოს ალბანელები და სლოვენელები, რომლებიც თავიანთ ეროვნული სახელმწიფოების შექმნას ითხოვდნენ. ეს ომი ბევრმა შეაფასა, როგორც პანტინგტონის „ცივილიზაციათა შეჯახების“ პრაქტიკული გამოვლინება, სადაც დასაყდეთი ცალსახად დადგა ხორვატებისა და სლოვენების (როგორც კათოლიკების) მხარეს, რუსეთმა მხარი დაუჭირა მართლმადიდებელ სერბებს, ხოლო ისლამურმა სამყარომ – მუსლიმ ბოსნიელებს. დასაყდეთის შეფასება კატეგორიულია: ერთ მხარეს იდგნენ „კარგი ბიჭები“ (ხორვატები, ბოსნიელები, კოსოვოელები), მეორე მხარეს ისეთი პოლიტიკური კაცობამიები და მონსტრები, როგორებიც სლობოდან მილოშევიჩი და რადოვან კარაჯიჩია. დასაყდეთმა და პირველ რიგში ევროპამ ვერ შეძლეს ვერც ამ კონფლიქტის თავიდან აცილება, ვერც მოგვარება. პირიქით, თავისი ტენდენციურობითა და ინდიფერენტულობით ხელი შეუწყო მის გაღვივებას და საბოლოოდ ევროპაში წესრიგის დამყარება ნატოს და, პირველ რიგში, აშშ-ის საქმე გახდა. სიმპტომატურია, რომ ბოსნიის კონფლიქტის

დამთავრების ხელშეკრულება ამერიკის ქალაქ დეიტონში დაიდო და არა ევროპის, რომელიმე ქვეყნის დედაქალაქში.

ნატოს გაფართოება. ცივი ომის დამთავრების შემდეგ, ნატოს, როგორც სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკის ფუნქციები მნიშვნელოვნად შეიცვალა. თუ ადრე მისი ამოცანა იყო დაეცვა ევროპა საბჭოთა და კომუნისტური ექსპანსიისაგან, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ იგი ევროპაში სტაბილურობისა და უსაფრთხოების მთავარი (ზოგჯერ ერთადერთი) გარანტი გახდა. ზოგიერთის აზრით, ამ ახალ გარემოებაში ევროპა უფრო მეტად აღმოჩნდა აშშ-ზე დამოკიდებული, ვიდრე ადრე იყო, რადგან ნატოს როლის ამადლება, აშშ-ს გაგლეჩის გაძლიერებად აღიქმება. თანამედროვე მდგომარეობის გათვალისწინებით, როცა ნატოს უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის ფუნქცია აკისრია, დასავლეთის პოლიტიკური ელიტის აზრით არა თუ სასურველი, არამედ აუცილებელიც არის ნატოს გაფართოება და მასში ახალი წევრების მიღება. და რადგან ეს ახალი წევრები ძირითადად ყოფილი სოციალისტური და საბჭოთა რესპუბლიკები შეიძლება გახდნენ, რუსეთის რეაქცია და წინააღმდეგობა ამ პროცესის მიმართ გახაკვირი არ უნდა იყოს. მიუხედავად ამისა, 1999 წელს ნატოს სამი ახალი წევრი პოლონეთი, ჩეხეთი და უნგრეთი შეემატა. უახლოეს წლებში კიდევ რამდენიმე ქვეყნის მიღებაა გათვალისწინებული. მოვლენების ასეთი განვითარება, როგორც ჩანს, შეუქცევადი ხასიათისაა და ახალ გეოპოლიტიკურ სინამდვილეს ასახავს. ამ პირობებში რუსეთიც იძულებული გახდა გარკვეულწილად მიჰყოლოდა მოვლენებს და ნატოსთან თანამშრომლობისკენ აედო გეზი. 2001 წლის მაისში დადებული ხელშეკრულება „ნატო პლუს რუსეთი“ ახალი ვითარების ამსახველია და საერთაშორისო სისტემაში ძალთა ახალ გადანაწილებაზე მიუთითებს.

9.2.7. ჩრდილოეთი-სამხრეთი

ბევრი მკვლევრის აზრით, ცივი ომის დამთავრება საერთაშორისო სისტემაში ბიპოლარუზიზმის მოსპობას არ ნიშნავს. უბრალოდ, თუ ადრე დაპირისპირებულ მხარეებს დასავლეთი (კაპიტალისტური ქვეყნები) და აღმოსავლეთი (სოციალისტური სამყარო) წარმოადგენდა, ამჯერად, დაპირისპირებულ პოლუსებს ჩრდილოეთი (განვითარებული ქვეყნები) და სამხრეთი (განვითარებადი სამყარო) შეადგენს. სწორედ ბირთვისა და პერიფერიის

წინააღმდეგობა მიიხსნება თანამედროვეობის მთავარ წინააღმდეგობად და, როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, მრავალი მეცნიერი ამასში ხედავს კაცობრიობის ძირითად საფრთხეს.

გლობალური სამხრეთი ანუ განვითარებადი სამყარო თავისი შემადგენლობით ძალიან რთული და განსხვავებულია. როგორც ჩანს, უკვე აღარ არის გამართლებული მათი გაერთიანება ერთი სახელწოდების „მესამე სამყაროს“ ქვეშ. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ სამყაროებად დაყოფამ სოციალისტური სისტემის დაშლის შემდეგ აზრი დაკარგა. მეორეც, ამ ქვეყნების მიერ ეკონომიკური დამოუკიდებლობის „მესამე გზაში“, რომელიც არც კაპიტალისტური იქნებოდა და არც სოციალისტური კრახი განიცადა და სახელმწიფოთა უმრავლესობა საბაზრო ეკონომიკისაკენ შეტრიალდა და მესამეც, თვით ამ სახელმწიფოებს შორის ეკონომიკური თვალსაზრისით იმხელა განსხვავებაა (შევადაროთ, მაგალითად, არგენტინა და ბურუნდი ანდა კუვეიტი და ბურკინა-ფასო), რომ ერთ კატეგორიაში მათი გაყვანა საფუძველს მოკლებულია.

ცივი ომის დამთავრებამ ცოტა რამ თუ შეცვალა განვითარებად სამყაროში. ხოლო ზოგიერთი სპეციალისტის აზრით, მდგომარეობა გაუარესდა კიდევ: ბევრ ქვეყანას მოაკლდა ის დახმარება, რასაც საბჭოთა კავშირიდან და სხვა სოციალისტური ქვეყნებიდან იღებდა, გარდა ამისა, ისინი უფრო მეტად აღმოჩნდნენ დამოკიდებულნი განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებზე. ამიტომ კაპიტალიზმის ტრიუმფს არ გამოუწვევია განვითარებადი სამყაროს მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება. ათწლიანმა რეფორმებმა, მსოფლიო ბანკისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის აქტიურმა მოღვაწეობამ და მათმა რეკომენდაციებმა, რამდენადმე მნიშვნელოვანი შედეგი ვერ გამოიღო. ამიტომ ცნობილი პერუელი ეკონომისტის ერჩანდო დე სოტოს სიტყვებით, კაპიტალიზმის ტრიუმფი ჩრდილოეთში კაპიტალიზმის კრიზისად იქცა სამხრეთში. მან „იმუშავა“ მხოლოდ დასავლეთის ქვეყნებში, სხვაგან კი ყველგან წარუმატებლად დამთავრდა და სრულიად სხვა, მახინჯი სახე მიიღო.

თუმცა, რა თქმა უნდა, განსხვავება მაინც საგრძნობია. ზოგიერთმა ქვეყანამ გარკვეულ წარმატებებს მიაღწია, ზოგიერთი კი კატასტროფულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ეკონომიკური სირთულეები ხშირად პოლიტიკური დაძაბულობების მიზეზი ხდება. განვითარებადი ქვეყნების უმრავლესობაში პოლიტიკური ვითარება არასტაბილური და ფეთქებადსაშიშია,

ხოლო სოვან სამოქალაქო ომმა, კლანებს შორის დაპირისპირებამ, ეთნოკონფლიქტებმა სახელმწიფო, ფაქტობრივად, დაანგრია. ამას ემატება კორუფციის მაღალი დონე და მძიმე კრიმინალური მდგომარეობა, ნარკობიზნესი, ტერორიზმი და სხვა საშიში მოვლენები. მათი გავრცელების მასშტაბები სცდება ერთი სახელმწიფოს ფარგლებს და, შესაბამისად, საერთაშორისო ანდა გლობალური პრობლემის სახეს იღებს, რაც კიდევ ერთ საშუალებას აძლევს განვითარებულ ქვეყნებს პრობლემების გადაჭრის საბაბით გააძლიეროს თავისი გავლენა განვითარებად სამყაროში.

9.3. გლობალიზაცია და ცივი ომის შემდგომი წესრიგი

ნებისმიერი ისტორიული პერიოდისთვის დამახასიათებელია გარკვეული საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც პოლიტიკურ ძალთა შორის წონასწორობის დაცვას და, შესაბამისი, საერთაშორისო სისტემის მდგრადობას უზრუნველყოფს. წესრიგის დარღვევა იწვევს ძალთა ბალანსის დარღვევას და სისტემის დაშლას. ცივი ომის საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც ბიპოლარული საერთაშორისო სისტემის არსებობას უზრუნველყოფდა, 90-იანი წლების დასაწყისისათვის დაირღვა. დღევანდელი მსოფლიო ისტორიის ახალ ეტაპზე და ახალი საერთაშორისო წესრიგის პირობებში უნდა ცხოვრობდეს. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივად ისმის კითხვა: რა თავისებურებებით ხასიათდება ცივი ომის შემდგომი წესრიგი?

ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა ძალზე ძნელია, რადგან, ჯერ ერთი, ის ბოლომდე არ ჩამოყალიბებულა და მეორეც, ჯერ კიდევ უცნობია რა შედეგებს მოიტანს იგი. როცა ისტორიულად არსებული საერთაშორისო წესრიგის შეფასება ხდება, ჩვენთვის უკვე ცნობილია, როგორ ჩამოყალიბდა, რა სახე მიიღო, როგორ განვითარდა, როგორ დაინგრა და რა შედეგები დატოვა მან. ამდენად, მათი ანალიზი და შეფასება სირთულეს არ წარმოადგენს. მათგან განსხვავებით, დღევანდელი ვითარების სრული გაანალიზება, ფაქტობრივად, შეუძლებელია, ამიტომ ხშირ შემთხვევაში მსჯელობა მხოლოდ ვარაუდების დონეზე ხდება.

ერთი. რაც შეიძლება ითქვას, დღევანდელ მდგომარეობაზე არის ის, რომ იგი საგრძნობლად განსხვავდება წინა ისტორიული პერიოდებისაგან, რაც საფუძველს აძლევს ზოგიერთ მკვლევარს დასვას კითხვა: არის თუ არა ცივი ომის შემდგომი წესრიგი საერთაშორისო წესრიგი? აქ მარტო ის არ იგულისხმება საერთოდ თუ არის რაიმე წესრიგი საერთაშორისო არენაზე, არამედ უფრო ის, შეიძლება თუ არა დღევანდელ წესრიგს საერთაშორისო ეწოდოს? ადრე არსებული სხვადასხვა საერთაშორისო წესრიგი, ფაქტობრივად, სახელმწიფოთშორისი ურთიერთობების დამარეგულირებელი წესრიგი იყო და ძირითად მიზანს სახელმწიფოების უსაფრთხოება შეადგენდა. დღევანდელ სიტუაციაში ინტეგრაციისა და ურთიერთდამოკიდებულების მაღალი დონის პირობებში იგი უფრო პოზიტიური შინაარსის გახდა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამალგების ფუნქცია შეიძინა. ამას გარდა, საერთაშორისო სისტემის ძალზე მნიშვნელოვან და სულ უფრო მზარდ ელემენტებს წარმოადგენენ ტრანსნაციონალური კორპორაციები, საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციები, საზოგადოებრივი მოძრაობები და ა. შ. ამდენად, სახელმწიფოები (ერები) აღარ არიან საერთაშორისო სისტემის არა თუ ერთადერთი, არამედ მთავარი ელემენტებიც კი და ამის გამო საერთაშორისო პოლიტიკა მსოფლიო პოლიტიკად, ხოლო საერთაშორისო წესრიგი მსოფლიო წესრიგად გარდაიქმნა.

რა ძირითადი განსხვავებაა საერთაშორისო წესრიგსა და მსოფლიო წესრიგს შორის?

საერთაშორისო წესრიგი გულისხმობს სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების ნორმატიულ და ინსტიტუციონალურ რეგულირებას, დამყარებულია სახელმწიფოთა სუვერენიტეტსა და სამხედრო უსაფრთხოებაზე და გარანტირებულია საერთაშორისო სისტემაში არსებულ ძალთა წონასწორობით.

მსოფლიო წესრიგი უფრო ფართო კატეგორიაა და ემყარება ისეთ ღირებულებებს, როგორიცაა სამართლიანობა, უფლებები, განვითარება, ემანსიპაცია. იგი გულისხმობს არა სახელმწიფოთაშორის წესრიგს, არამედ საზოგადოებრივ ინდივიდებს შორის წესრიგს და მისი დონის შეფასებას კაცობრიობისთვის მთლიანად.

ნიშნავს თუ არა გლობალიზებული წესრიგი მსოფლიო წესრიგს საკმაოდ საკითხია და აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს. კიდევ უფრო ძნელი გასარკვევია მიეკუთვნება ცივი ომის შემდ-

გომი წესრიგი მსოფლიო ან გლობალიზებულ წესრიგს, თუ იგი საერთაშორისო წესრიგის ახალი მოდელია?

საკითხს ართულებს მთელი რიგი პრობლემების გაურკვეველობა და ბუნდოვნება. რეალისტური თვალსაზრისით გაურკვეველია, რას წარმოადგენს თანამედროვე საერთაშორისო სისტემა, არის ის უნიპოლარული, მულტიპოლარული თუ უნივერსალური? ლიბერალური კუთხით პრობლემა ისაა, თუ რამდენად არის მიახლოებული თანამედროვე მსოფლიო გლობალურ მმართველობას ანუ რა დონეზე ხდება გლობალური რეგულირების ინსტიტუციური და ნორმატიული ელემენტების (საერთაშორისო სამართალი, საერთაშორისო ორგანიზაციები, ტრანსნაციონალური კორპორაციები, გლობალური სამოქალაქო საზოგადოება და სხვ.) ფუნქციონირება და რამდენად არის მიღწეული ადამიანის ემანსიპაცია და მისი უფლებების დაცვა?

დაბოლოს, განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს გლობალიზაციის პროცესის გაგენა საერთაშორისო თუ მსოფლიო წესრიგზე, შესაძლებელია თუ არა ვილაპარაკოთ გლობალიზებულ წესრიგზე, როგორც გამოკვეთილ პოლიტიკურ ფორმაზე და ხომ არ ყალიბდება დასავლეთის ქვეყნების კონგლომერატიდან ერთიანი „გლობალური სახელმწიფო“

9.3.1. თანამედროვე წესრიგის ელემენტები

ცივი ომის შემდგომი წესრიგისათვის დამახასიათებელია მნიშვნელოვანი თავისებურება, რომლის ძირითადი ელემენტები შემდეგში მდგომარეობს:

ა) „სოციალურ“ სახელმწიფოთა სისტემა. თანამედროვე სახელმწიფოთა სისტემა სოციალურია იმ თვალსაზრისით, რომ აქამდე არსებული პერიოდებისაგან განსხვავებით დღეს სახელმწიფო უამრავ სოციალურ ფუნქციას ასრულებს. მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა ქვეყნები სხვადასხვა წარმატებით ართმევენ თავს ამ ფუნქციას, იგი მაინც ძირითადი ფუნქცია ხდება და მოსახლეობის კეთილდღეობისთვის ზრუნვა ხელისუფლების მთავარ ამოცანას წარმოადგენს. გარდა ამისა, სისტემა „სოციალური“ გახდა იმიტომაც, რომ სამხედრო მეტოქეობის ნაცვლად ქვეყნები ერთმანეთს კონკურენციას უწევენ ეკონომიკური და სოციალური ინფრასტრუქტურების განვითარებასა და ეფექტურობაში. ამ თვალსაზრისით, სახელმწიფო სულ უფრო და უფრო მეტად თმობს ზოგიერთ ბერკეტს და ნებას რთავს

სხვადასხვა საზოგადოებრივ და საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციებს ჩაერიონ იმ საქმეებში, რაც ადრე ცალსახად შინაურ საქმედ მიიჩნეოდა (ადამიანის უფლებების დაცვა, ეროვნული და რელიგიური უმცირესობების პრობლემა და ა.შ.). მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობისა და სტაბილური განვითარების მიზნით, სახელმწიფო ხშირად მზად არის დათმოს სუვერენიტეტის რაღაც ნაწილიც კი (მაგ., ევროკავშირის ქვეყნები).

ბ) იდენტურობა და ერი-სახელმწიფო. 90-იან წლებში მკვეთრად გამოიხატა იდენტურობის პრობლემა. იგი ძირითადად ნაციონალიზმის თანამედროვე ფორმებითაა წარმოდგენილი და გაურკვეველია არის ეს „ახალი ნაციონალიზმი“, თუ ადრე არსებული პრიმორდიალიზმისკენ დაბრუნება. პრობლემას ართულებს ის შეუთავსებლობა, რომელიც, ერთი მხრივ, გლობალიზაციის, ტრანსნაციონალიზაციისა და ახალ სოციალურ მოძრაობას, ხოლო, მეორე მხრივ, ეთნიკური სეპარატიზმს, ტრაიბალიზმს, და ირედენტისმს შორისაა. ცალსახად იმის თქმა, რომ, რომელიმე მათგანი ისტორიული ატავიზმია სწორი არ იქნებოდა. იდენტურობის პოლიტიკა მესამე ათასწლეულის დასაწყისში დიდ გავლენას ახდენს და სვამს საკითხს მოქალაქეობის ბუნების შესახებ, ანუ ვინ შეიძლება იყოს სახელმწიფოს მოქალაქე. ამასთან, ეს ისე არ უნდა იქნეს გაგებული, რომ აღნიშნული პრობლემები მხოლოდ ახლა წარმოიშვა. ცივი ომის პერიოდშიც განვითარებადი ქვეყნების მთელი რიგი წინააღმდეგობის გამოვლინება დასავლეთისადმი საკუთარი იდენტურობის დაცვას ისახავდა მიზნად. ირანის რევოლუციაც ამის ერთ-ერთი გამოხატულება იყო.

გ) პოლარულობა და უსაფრთხოების კოლექტივიზაცია. თანამედროვე, უსაფრთხოების წესრიგისათვის, პირველ რიგში, დამახასიათებელია გარკვეული უნიპოლარულობა, რაც ამერიკის შეერთებული შტატების განსაკუთრებულ როლში გამოიხატება, რომელიც, ფაქტობრივად, მთავარ (თუ ერთადერთ არა) „წესრიგის დამამყარებლად“ მოველინა დღევანდელ მსოფლიოს. ამის გარდა, ერთ-ერთი დამახასიათებელი ტენდენციაა უშიშროების „კოლექტივიზაცია“. იგი არ ნიშნავს კოლექტიურ უსაფრთხოებას, რაც ადრეც გვხვდებოდა, არამედ წარმოადგენს მულტილატერალიზმის (საერთაშორისო ურთიერთობების ფუნქციონალურ ასპექტებში არსებული ტენდენცია, რომელიც უსაფრთხოების, ვაჭრობის ან გარემოს დაცვის სფეროში, უნივერ-

საღურ, სახელმწიფოთა დიდი რაოდენობის ორგანიზებას და ერთობლივ მოქმედებას გულისხმობს) გამოვლინებას. უსაფრთხოების კოლექტივიზაცია კოალიციებისა და მშვიდობის დამცველთა საერთო ჯგუფების შექმნასა და ინტერვენციის მოწივობას, თუ არიდებას ითვალისწინებს.

დ) წარმოების ორგანიზაცია და გაცვლა. დღეს არსებული წესრიგის კიდევ ერთი გამოვლინებაა თანამედროვე პოლიტიკური ეკონომიკა. ამ სფეროში წესრიგი გულისხმობს სავაჭრო და საფინანსო სისტემების უსაფრთხოებას. თანამედროვე ეკონომიკური წესრიგი მნიშვნელოვანწილად კონტროლდება საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, მსოფლიო ბანკისა და ვაჭრობის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ. ეკონომიკური წესრიგი ღრმად შეიჭრა სოციალური ცხოვრების სხვა სფეროებშიც. პროდუქციის „ინტერნაციონალიზაციის“ (სახელმწიფოთა ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთქმედების უკიდურესად მაღალი დონე) სრული შეფასება შესაძლებელია, როცა მხედველობაში იქნება მიღებული ისეთი ასპექტებიც, როგორცაა სამხედრო ნაწარმი, გარემოს დაცვა, სოციალური კეთილდღეობა, ადამიანთა უფლებები, გენდერული უთანასწორობა ეკონომიკასა და განვითარებაში და სხვ.

ე) მულტილატერალური მართვა და მმართველობა. ცივი ომის შემდგომი წესრიგის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია საერთაშორისო მმართველობითი ორგანოების (საერთაშორისო ორგანიზაციები, არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციები) სიმრავლე. ისინი დიდწილად განსაზღვრავენ თანამედროვე ცხოვრების მრავალ ასპექტს, კერძოდ, სამართლებრივ (ადამიანის უფლებები, სამხედრო დანაშაული), ეკოლოგიურ, კულტურულ და სხვა სფეროებში. მათი მოღვაწეობის გააქტიურება და ზრდა იმის მაჩვენებელია, რომ მსოფლიო ნელ-ნელა მიემართება საერთაშორისო მმართველობისაკენ. მაგრამ დღევანდელი რეჟიმი ცალკეულ რეგიონებში ძალიან განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რაც ზოგან სერიოზულ პრობლემებს იწვევს. ბევრი მათგანის მიერ საერთაშორისო ორგანიზაციები დახვედეთის ექსპანსიად აღიქმება.

ვ) რეგიონალიზმი. თანამედროვე რეგიონალიზმი დღეს არსებული წესრიგის ერთ-ერთი ნათელი გამოვლინებაა. იგი წარმოდგენილია როგორც ეკონომიკური (სავაჭრო რეგიონები), ისე თავდაცვითი (ნატო) და კულტურული ფორმებით. რეგიონალიზმის ინტენსიფიკაცია ორი ტენდენციის მახასიათებელია.

ერთი იმას მიუთითებს, რომ, რადგან რევიონთა დიდ რიცხვს სჭირდება რევიონული ინსტიტუციების განვითარება, მაშასადამე, ეს გლობალიზაციის გამოვლინებად უნდა ჩაითვალოს. მეორე კი პირიქით, რევიონული სტრუქტურების განვითარებას გლობალიზაციის საწინააღმდეგო ფენომენად აღიქვამს, რადგან მიიჩნევს, რომ ეს პროცესი მსოფლიოს რევიონებად დაყოფას უწყობს ხელს. ცალკეული რევიონები „ზესახელმწიფოთა“ მსგავს ერთობებად შეიძლება ჩამოყალიბდეს, რაც ვერანაირად ვერ შეუწყობს ხელს გლობალიზაციის პროცესის გაღრმავებას.

ზ) **ლიბერალური სამართლის წესრიგი.** ცივი ომის დამთავრების შემდგომი პერიოდის წესრიგს შეიძლება ლიბერალური სამართლის წესრიგი ეწოდოს. ამ ცნებაში იგულისხმება კლასიკური ლიბერალიზმიდან, როგორც დასავლური ხედვიდან მომდინარე ადამიანთა უფლებების მთელი სისტემა. სწორედ ადამიანთა უფლებების (დასავლური ღირებულებების მიხედვით) დაცვის პოზიციიდან ხდება ახალი სამართლებრივი ნორმების დანერგვა სხვადასხვა ქვეყნებში, რაც დემოკრატიზაციის პარადუღურად წინააღმდეგობის ზრდასაც იწვევს. ეს კი სერიოზულ საფრთხეს უქმნის არსებულ წესრიგს.

თ) **ორი მსოფლიო წესრიგი.** თანამედროვეობის ერთ-ერთი ურთულესი პრობლემაა იმ განსხვავების განუხრელი გაღრმავება, რაც ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის არსებობს. ეკონომიკურად, სოციალურად და პოლიტიკურად ბირთვი და პერიფერია იბდენად განსხვავდება ერთმანეთისაგან და განსხვავებული წესებით იმართება, რომ ზოგიერთი მკვლევრისათვის შეუძლებელია რაიმე ერთიან მსოფლიო წესრიგზე საუბარი. არსებობს ჩრდილოეთის ანუ ბირთვის წესრიგი და არსებობს სამხრეთის, ანუ პერიფერიის წესრიგი (ამჯერად, არა აქვს მნიშვნელობა იმას, რომ როგორც ჩრდილოეთი, ისე სამხრეთი ერთგვაროვანი არ არის და თითოეულ მათგანში სხვადასხვა სტრუქტურები გამოიყოფა). ზოგიერთი კიდევ უფრო შორს მიდის და რამდენიმე მსოფლიო წესრიგს გამოყოფს. არიან ისეთებიც, რომლებიც საერთოდ უარყოფენ რაიმე წესრიგის არსებობას ცივი ომის შემდგომ მსოფლიოში. დაბოლოს, ძალიან ცოტა ვინმე თუ შეეცადა გაერკვია გლობალიზაციის როლი თანამედროვე წესრიგის ფორმირებასა თუ დაშლაში.

მ.პ.2. გლობალიზებული მსოფლიო წესრიგა, თუ წესრიგი გლობალიზებულ ქვეყნებს შორის?

საკმაოდ გავრცელებულია მოსასრება, რომ თანამედროვე საერთაშორისო წესრიგი გლობალიზაციის შედეგია და იგი საერთაშორისოდან მსოფლიო წესრიგად გარდაქმნის პროცესშია, ხოლო მომავალში საერთოდ ახალი გლობალიზებული წესრიგი დამყარდება. ეს მოსასრება გარკვეულწილად იქიდან გამომდინარეობს, რომ ბევრი მკვლევრის აზრით, თვითონ გლობალიზაცია ცივი ომის დამთავრების შედეგია. ერთი შეხვედვით ეს ასეცაა, რადგან გლობალიზაციის პროცესს და მის საყოველთაო გავრცელებას სწორედ ე. წ. მეორე სამყარო ანუ სოციალისტური ქვეყნები უშლიდნენ ხელს. მხოლოდ სოციალისტური სისტემის კრახმა, რაც ცივი ომის შედეგი იყო და ამ ქვეყნების გახსნამ მსოფლიო ბაზრისათვის გახადა შესაძლებელი ერთიანი მსოფლიო ეკონომიკური სისტემის შექმნა და ერთიანი გლობალური ფინანსური წესრიგის ჩამოყალიბება, სადაც მსოფლიო ბანკს და საერთაშორისო საყალუტო ფონდს განუსაზღვრელი გავლენა აქვს.

მაგრამ გლობალიზაციის მიჩნევა მხოლოდ ცივი ომის დამთავრების შედეგად საფუძველს მოკლებულია. იან კლარკი (Clark, 1997) თვლის, რომ თვითონ გლობალიზაცია გახდა ცივი ომის დამთავრების მიზეზი, რადგან გლობალიზაციის პროცესისაგან საბჭოთა კავშირისა და სხვა სოციალისტური ქვეყნების გვერდზე გადავრამ გამოიწვია ამ ქვეყნების უიმედო ეკონომიკური ჩამორჩენა, რაც ცივ ომში მათი დამარცხების მიზეზი გახდა.

აქედან გამომდინარეობს, რომ გლობალიზაცია უწყვეტი, დამაკავშირებელი პროცესია ცივი ომისა და ცივი ომის შემდგომ წესრიგს შორის. ისე რომ, ეს უკანასკნელი არ არის სრულიად ახალი მოვლენა. ამიტომაც არ არის სწორი გლობალიზაციის მიჩნევა თანამედროვე მსოფლიო წესრიგის გარეგნულ გამოხატულებად და როგორც ხანგრძლივი ისტორიული პროცესი ის არ შეიძლება მივიჩნიოთ მხოლოდ XX საუკუნის დასასრულის ყენომენად.

ცხადია, ასეთ მოსასრებას ყველა არ ეთანხმება და ძალიან ბევრი ავტორი გლობალიზაციას სწორედ თანამედროვე, ცივი ომის შემდგომ მოვლენად მიიჩნევს, თუმცა არ უარყოფს მსგავს პროცესს წარსულშიც, მაგრამ გლობალიზაციის სახელით მისი

მოხსენიება გაუმართლებლად მიაჩნია. თანამედროვე გლობალიზაციის მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი ადრე არსებული მსგავსი პროცესებისაგან ისაა, რომ იგი ერთმანეთთან დაპირისპირებულ ფასეულობებს აერთიანებს და სახელმწიფოსა და საზოგადოების კონტროლს გარეთ იმყოფება. ჩვენ გლობალიზაციის ობიექტები ვართ და არა სუბიექტები.

მიუხედავად საერთაშორისო წესრიგში გლობალიზაციის ასეთი დიდი მნიშვნელობისა, იგი არ განსაზღვრავს წესრიგის ყველა პირობას. გლობალიზაცია მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნებოდა წესრიგის საფუძველი, თუ იგი შეცვლიდა ყველა იმ ელემენტს, რაც ტრადიციულად წესრიგისთვის არის დამახასიათებელი. რეალობაში ეს შეუძლებელია. ამიტომ პასუხი კითხვაზე, მიმდინარეობს თუ არა მსოფლიო წესრიგის გლობალიზაცია და რას უნდა წარმოადგენდეს გლობალიზებული მსოფლიო წესრიგის საბოლოო სურათი, საკამათო და ძნელად განსასაზღვრავია.

გლობალიზაციას ხშირად მიიჩნევენ ურთიერთდამოკიდებულების უკიდურეს ფორმად, როცა ქვეყნები იმდენადაა ერთმანეთზე დამოკიდებული და საერთაშორისო სისტემის სხვა აქტორებზე, რომ ერთმანეთის გარეშე არსებობა არ შეუძლიათ. ამ შემთხვევაში ბუნებრივად გამომდინარეობს დასკვნა, რომ სახელმწიფოები, როგორც საერთაშორისო ურთიერთობების აქტორები, ახლა გაცილებით სუსტები არიან, ვიდრე გლობალიზაციამდე იყვნენ. ხოლო ზოგიერთის აზრით, სახელმწიფო, როგორც ასეთი „მოძველდა“. შესაბამისად, საერთაშორისო წესრიგის იდეა აღარ შეესაბამება თანამედროვეობას.

იან კლარკი (Clark, 1997) ასეთი მოსაზრებების საწინააღმდეგოდ აყენებს გლობალიზაციის ისეთ გაგებას, როცა იგი ამ პროცესს მიიჩნევს თვით სახელმწიფოს ბუნების, მისი არსის ცვლილებად და შემოაქვს გლობალიზებული ქვეყნის კონცეფცია. გლობალიზებული სახელმწიფო არის გლობალური მმართველობის, ტრანსნაციონალური კორპორაციების, გლობალური უსაფრთხოების სისტემისა და გლობალური სამოქალაქო საზოგადოების სტრუქტურული ელემენტი. ამრიგად, სახელმწიფო იცვლის თავის შინაარსს, იგი აღარ არის აბსოლუტურად სუვერენული ერთეული, მაგრამ რჩება საერთაშორისო წესრიგის მთავარ ელემენტად.

ამ შემთხვევაში არ არის წინააღმდეგობა სახელმწიფოთა სისტემის წესებს, ნორმებსა და გლობალიზებული სახელმწი-

ფოს არსებობას შორის. ხოლო ასეთი საერთაშორისო წესრიგის პირობებში სახელმწიფოებს განსხვავებული ბუნება და ფუნქციები ექნება. კერძოდ, სუვერენიტეტისა და საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპები ძირეულ ცვლილებას განიცდის, რაც ახალ წესრიგთან ადაპტაციის სიმპტომად უნდა მივიჩნიოთ.

კითხვები და დაგალებები:

1. როგორ განიხილავენ ცივი ომის შემდგომ საერთაშორისო სისტემასა და მსოფლიო წესრიგს ლიბერალ-ოპტიმისტები?
2. როგორია რეალისტების შეხედულება საერთაშორისო სისტემისა და მსოფლიო წესრიგის მიმავალზე?
3. დაახასიათეთ რადიკალების შეხედულება გლობალიზაციის პერიოდის საერთაშორისო სისტემაზე.
4. რას გულისხმობენ კაპიტალიზმის ტრიუმფში?
5. რაში გამოიხატება აშშ-ის, როგორც ახალი კეგემონის როლი?
6. როგორ წარმოჩინდება რუსეთი ახალ მსოფლიო წესრიგში?
7. დაახასიათეთ ჩინეთის მნიშვნელობა თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში.
8. რა როლი ეკისრება იაპონიასა და „აზიის ვეფხვებს“?
9. როგორ გეხსებათ ევროპული ინტეგრაციის მნიშვნელობა მომავალ საერთაშორისო სისტემაში?
10. გააანალიზეთ ჩრდილოეთი-სამხრეთის დაპირისპირების ძირითადი თავისებურებები.
11. დაახასიათეთ თანამედროვე მსოფლიო წესრიგის ძირითადი ელემენტები.
12. რა იგულისხმება სახელმწიფოთა გლობალიზაციაში?

ლიტერატურა

1. ფუკუიამა ფ. - ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი. თბილისი, 1999, გვ.67-151.
2. Huntington S. - The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. A Touchstone Book. New-York, 1997, p.p. 183-245.

3. *The Globalization of World Politics*. By J. Baylis & S. Smith. Second Edition. Oxford University Press. Oxford, p.p. 634–647.
4. Held D. et al., - *Global Transformations. Politics, Economics, Culture*. Cambridge. Polity Press, 1999, p.p. 49–86.
5. Scholte J. A. - *Globalization. A Critical Introduction*. Palgrave. New-York, 2000, p.p. 283–314.

თემა 10

ნაციონალიზმი გლობალიზაციის ეპოქაში

ნაციონალიზმის და გლობალიზაციის არსის, თეორიის და სტრუქტურის შესწავლა გვარწმუნებს, რომ თანამედროვე მსოფლიოს ეს ორი განმსაზღვრელი მოვლენა, თავიანთი შინაარსით ურთიერთდაპირისპირებული და ურთიერთსაწინააღმდეგო ფენომენებია.

ნაციონალიზმი ეროვნული სახელმწიფოების შექმნისათვის, განმტკიცებისთვის ბრძოლა და მისი თეორიული დასაბუთებაა, რომლისთვისაც ერი, ერი-სახელმწიფო, სუვერენიტეტი, ეროვნული ეკონომიკა, ეროვნული ვალუტა, ეროვნული კულტურა წმინდა ცნებებია და მათი დაცვის, განმტკიცებისა და განვითარებისთვის აბსოლუტურად ყველა საშუალება მისაღები და გამართლებულია. გლობალიზაცია, პირიქით, ეროვნული საზღვრებისა და განსხვავებების მოშლის, ერი-სახელმწიფოების გაუქმების, საერთო მოქალაქეობის, ერთიანი ზენაციონალური ეკონომიკის, საერთო ვალუტის, ტრანსნაციონალური კორპორაციების ბატონობისა და საერთო სუპრანაციონალური, კოსმოპოლიტური კულტურის გავრცელების გამოხატულება და თეორიული აპოლოგიაა. პირველი მათგანი ფრაგმენტაციის, იდენტიფიკაციისა და პარტიკულარიზაციის სინონიმად შეიძლება მივიჩნიოთ, ხოლო მეორე – დეტერიტორიზაციის, ინტეგრაციისა და უნივერსალიზაციის სიმბოლოა.

ნაციონალიზმი უკანასკნელი ორი საუკუნის მანძილზე ყველაზე უფრო მძლავრი, წარმატებული და გავრცელებული იდეოლოგია იყო. მილიონობით ადამიანმა შესწირა თავი ნაციონალურ იდეებს, ერს, სამშობლოს, ეროვნულ თავისუფლებას. პოლიტიკოსებისთვის და მოქალაქეთა ფართო ფენებისათვის ეროვნული ინტერესები იყო ყველაზე უფრო მაღალი ღირებულება, რომე-

ლიც განსაზღვრავდა პოლიტიკასა და მოკლ საერთაშორისო ურთიერთობებს, ხოლო ნებისმიერი მოქმედება, რომელიც ეროვნულ ინტერესებს შეესაბამებოდა, უმაღლეს ზნეობად ცხადდებოდა. ნაციონალიზმი მისი ლიბერალური, სამოქალაქო ფორმით (აქ არ იგულისხმება ეთნიკური ნაციონალიზმის უკიდურესი ფორმები: შოვინიზმი, ეგოცენტრიზმი, არატოლერანტულობა და ა. შ), ფაქტობრივად, ყველა ერი-სახელმწიფოს მთავარი იდეოლოგია იყო და სახელმწიფოს არსებობისა და განმტკიცების ერთ-ერთ მთავარ (თუ ერთადერთ არა) იარაღად მიიჩნეოდა.

და აი, XX საუკუნის ბოლო ათწლეულებში გლობალიზაციის სახით თავი იჩინა, ახალმა მოვლენამ, რაც სრულიად სხვა ღირებულებებს ემყარება და ყველაფერი იმის წინააღმდეგ არის მიმართული, რაც ნაციონალიზმისათვის წმინდა და ხელშეუხებელია. ცხადია, ეს დაპირისპირება არ შეიძლება უმტკივნეულო ყოფილიყო და თავისი სიტყვა არ ეთქვა თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

ამ პრობლემას მსოფლიო განსაკუთრებით მწვავედ შეეჯახა 90-იან წლებში. იმ დროს, როცა გლობალიზაცია, მართლაც გლობალური მოვლენა გახდა და, ფაქტობრივად, აღარ დარჩა ძალა, რომელიც ამ პროცესის გაერცვლებასა და განვითარებას წინააღმდეგობას გაუწევდა, სწორედ მაშინ იფეთქა ახალმა ნაციონალიზმმა (რომელიც, როგორც წესი ეთნიკური ხასიათისაა) და უმწვავესი ეთნოკონფლიქტების ფორმა მიიღო.

ასეთ ვითარებაში ბუნებრივად იხადება კითხვა: რა კავშირშია ნაციონალიზმის ახალი ტალღა გლობალიზაციის პროცესთან ანუ ხომ არ გამოიწვია გლობალიზაციამ ნაციონალიზმის გამოცოცხლება და ხომ არ წარმოადგენს ეს უკანასკნელი რეაქციას იმ ტენდენციებზე, რომელიც ეროვნული სახელმწიფოსა და ეროვნული კულტურის წინააღმდეგ არის მიმართული?

მეცნიერთა უმრავლესობა ამ კითხვას დადებითად პასუხობს და მიიჩნევს, რომ თანამედროვე ნაციონალიზმი ნამდვილად არის რეაქცია გლობალიზაციაზე, გარკვეულწილად მისი შედეგიც კი და, ამდენად, ეს ორი ფენომენი განუყოფელია, ერთი და იგივე მონეტის ორი მხარეა (Giddens, 1999, Delanty, 2000). ავტორთა ნაწილი თვლის, რომ გლობალიზაციამ, პირიქით, შეასუსტა ნაციონალიზმი და რაც უფრო ინტენსიური იქნება გლობალიზაციის პროცესი, მით უფრო კლებულობს ნაციონალიზმის გამოვლინებისა და მისი გაერცვლების ალბათობა.

ჩვენი აზრით, ალბათ არ იქნებოდა გამართლებული ცალსახად ან ერთი, ან მეორე პოზიციის გაზიარება. უფრო მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მოგვეხდინა თანამედროვე ნაციონალიზმის დაყოფა თავისი წარმოშობის მიზეზებისა და მიზნების მიხედვით. ასეთ შემთხვევაში აშკარად გამოიკვეთება თანამედროვე ნაციონალისტური მოძრაობების ის კონკრეტული სახეები, რომლებიც უკვე დიდი ხანია არსებობს და გლობალიზაციის პროცესთან საერთო არაფერი აქვს (ბასკური, ირლანდიური ან ქურთული ნაციონალიზმი), ხოლო, მეორე მხრივ, უდავოდ დავინახავთ ისეთ ნაციონალისტურ ქმედებას, რომლის მიზეზიც გლობალიზაციაა და მას პირობითად „ანტიგლობალისტური ნაციონალიზმი“ შეიძლება ვუწოდოთ.

10.1. ნაციონალიზმი გლობალისტური თვალთახედვით

გლობალისტები ნაციონალიზმს ცალსახად აფასებენ, როგორც ფრაგმენტაციის, ლოკალიზმისა და პარტიკულაციის წყაროს. ამავე დროს, ისინი თანამედროვე ნაციონალიზმში ძირითადად ეთნიკურ ნაციონალიზმს ხედავენ, რომელმაც ეთნიკური უმცირესობების მხრიდან იჩინა თავი მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში და ბევრგან სახტიკი ეთნოკონფლიქტები გამოიწვია, საფრთხე შეუქმნა რა ერი-სახელმწიფოების ტერიტორიულ მთლიანობას და, ხშირ შემთხვევაში, საერთოდ მათ არსებობას. სწორედ ასეთ ნაციონალიზმს უწოდებენ ისინი ახალ ნაციონალიზმს, რომელიც გლობალიზაციის შედეგად მიაჩნიათ.

ჯერალდ დელანტის აზრით (Delanty, 2000), ახალი ნაციონალიზმის წარმოშობისა და გავრცელების მიზეზი ერი-სახელმწიფოების კრიზისია, რაც გლობალიზაციის პროცესის თანამდევო მოვლენაა. ერი-სახელმწიფოს დასუსტების, მის ფუნქციებში საერთაშორისო აქტორების (საერთაშორისო ორგანიზაციები, ტრანსნაციონალური კორპორაციები, არასამთავრობო ორგანიზაციები და სხვ.) შეჭრისა და კომპლექსური ურთიერთდამოკიდებულების პირობებში ძლიერდება მოსახლეობის ოპოზიცია სახელმწიფოს მიმართ და ეთნიკური სოლიდარობის გრძნობა უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს. მულტიეთნიკურ სახელმწიფოში ეთნიკური უმცირესობები და სხვა არაბატულარული

ეთნოსები ხსნას სახელმწიფოდან გაქცევაში ხედავენ, რომელიც მათ ეროვნულ სახელმწიფოს არ წარმოადგენს. გლობალურ საზოგადოებაში მათ იგი აღარ სჭირდებათ და შეუძლიათ უშუალოდ, სახელმწიფოს გვერდის ავლით გახდნენ მსოფლიო საზოგადოების სრულუფლებიანი წევრები. ტიტულარული ერისათვის ეს მათი ეროვნული სახელმწიფოს ნგრევას ნიშნავს, რაც გააფთრებულ წინააღმდეგობას იწვევს და ეთნოკონფლიქტების წყარო ხდება.

მაგრამ, თუ გადავხედავთ დღევანდელი ეთნოკონფლიქტების სურათს ადვილად დავერწმუნდებით, რომ თითქმის ყოველ მათგანს ხანგრძლივი ისტორია აქვს და ჯერ კიდევ მაშინ იჩინა თავი, როცა გლობალიზაციის კონტურები შორეულ მომავალშიც კი არ ჩანდა. ის ფაქტი, რომ განსაკუთრებული ინტენსივობით ეთნოკონფლიქტები 90-იან წლებში გამომჟღავნდა, საეჭვოა, რომ მხოლოდ გლობალიზაციის მიზეზი იყოს. ცხადია, ეთნოკონფლიქტების გაღვივებას უკეთესი პირობები სუსტ სახელმწიფოებშია, სადაც მთავრობას არ შესწევს უნარი თვითონ მოაგვაროს კონფლიქტი, მაგრამ რამდენად დამნაშავეა მის სისუსტეში გლობალიზაცია, ნამდვილად საკამათო საკითხია.

ახალგაზრდა ქართველი მკვლევარი ნატა საბანაძე, რომელმაც სპეციალურად შეისწავლა ნაციონალიზმის მიზეზები გლობალიზაციის ეპოქაში, შენიშნავს, რომ ეთნოკონფლიქტებიც და ე. წ. ახალი ნაციონალიზმიც განსაკუთრებით იმ ქვეყნებშია გავრცელებული, რომლებსაც გლობალიზაციის პროცესი შედარებით ნაკლებად შეეხო, ხოლო იქ სადაც გლობალიზაცია განსაკუთრებით ინტენსიურად მჟღავნდება ანუ დასავლეთის სამყაროში ნაციონალიზმისა და ეთნიკური დაპირისპირების მაგალითები ცოტაა და რაც არის, ისიც ძველი, გლობალიზაციამდელი პერიოდიდან მომდინარეობს (კვებუკი, ბასკეთი, ჩრდილოეთ ირლანდია). ამდენად, გლობალიზაციის დაკავშირება „ახალ ნაციონალიზმთან“ საკმაოდ საეჭვოა. სამაგიეროდ, აშკარა კავშირი ჩანს თანამედროვე ეთნოკონფლიქტების გავრცელებასა და იმ ქვეყნებს შორის, სადაც ტრადიციულად ნაციონალიზმი ეთნიკური ფორმით არსებობდა.

როგორც უკვე ვთქვით (იხ. თემა 2), ჰანს კონის ცნობილი კლასიფიკაციით ნაციონალიზმის ორი ძირითადი ფორმა გამოიყოფა – დასავლური და აღმოსავლური. პირველმა მიიღო ის სახე, რომელსაც მოგვიანებით სამოქალაქო ანუ ლიბერალური

ნაციონალიზმი ეწოდა და რომელიც სახელმწიფო ნაციონალიზმის სახით არსებობს. ერის საფუძველი ტერიტორია – სახელმწიფოა, ამდენად ერი და სახელმწიფო იდენტური ცნებებია. ამის მიზეზი კი ისაა, რომ დასავლეთის ქვეყნებში (ინგლისი, საფრანგეთი, პოლანდია, შვეიცარია) ერი ჩამოყალიბდა უკვე არსებული ცენტრალიზებულ სახელმწიფოში და გააერთიანა მთელი მისი მოსახლეობა. მისგან განსხვავებით, აღმოსავლური ნაციონალიზმი (ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპა) ეთნიკური ნაციონალიზმია, სადაც ერის საფუძველი ეთნოსია. ასეთი ნაციონალიზმისთვის ერი და სახელმწიფო სხვადასხვა ცნებებია, რადგან აქ ჯერ ერები, როგორც კულტურულ-სოციალური ერთობები ჩამოყალიბდნენ და უკვე თავიანთი სახელმწიფოების ჩამოყალიბების შემდეგ იქცნენ პოლიტიკურ ერთობად. აღმოსავლეთ ევროპის ხალხების უმრავლესობა სხვადასხვა იმპერიების (რუსეთი, ავსტრია-უნგრეთი, გერმანია, ოსმალეთი) შემადგენლობაში შედიოდნენ და თავისი ეროვნული სახელმწიფოს შექმნა მათი ცხოვრებისა და ბრძოლის მთავარი მიზანი იყო. ამიტომ სახელმწიფოსა და ერის გაიგივება, ვთქვათ, პოლონელისთვის ყოველად მიუღებელი იყო, რადგან ამ შემთხვევაში იმისდა მიხედვით, თუ რომელი იმპერიის შემადგენლობაში მოხვდა მისი მშობლიური მიწა თავი ან რუსად, ან გერმანელად, ან ავსტრიელად უნდა ჩაეთვალა (Sabanadze).

სწორედ იქ, სადაც ეთნიკური ნაციონალიზმი ეროვნული იდენტიფიკაციისა და თვითგაადარჩენის ძირითადი საშუალება იყო, იგი იქცა მოსახლეობის ძირითად იდეოლოგიად. მან მოუტანა დამოუკიდებლობა და საკუთარი სახელმწიფოებრიობა მთელ რიგ ხალხებს. მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ ამ ახლად შექმნილ სახელმწიფოში ძირითადი ეთნოსის გარდა სხვა ეთნიკური ჯგუფიც ხედებოდა, იგი ასევე საკუთარი ეთნიკური ნაციონალიზმის საფუძველზე ცდილობდა შეექმნა თავისი სახელმწიფო, რაც ახლახან დამოუკიდებლობამოპოვებულ, უკვე ტიტულარულ ერად ქცეულ ეთნოსის წინააღმდეგობას აწყდებოდა და ეთნოკონფლიქტს იწვევდა. ეს პროცესი გრძელდებოდა ყველგან, სადაც ეთნიკური ნაციონალიზმია გავრცელებული და გრძელდება დღესაც. ამგვარად, ეთნოკონფლიქტების რეიონებში ბრძოლა მიმდინარეობს საკუთარი სახელმწიფოს შექმნის ანუ თვითგამორკვევის პრინციპსა (ეთნიკური უმცირესობები) და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის პრინციპს (ტიტულარული).

რული ერები) შორის. ასეთი მოვლენები არ ხდება სამოქალაქო ნაციონალიზმის ქვეყნებში ანუ იქ, სადაც ნაციონალიზმის გაჩენა მოხდა მას შემდეგ, რაც უკვე სახელმწიფო იყო ჩამოყალიბებული და სახელმწიფომ შექმნა ერი, გააერთიანა რა ქვეყნის ყველა მცხოვრები. შესაბამისად, დასავლეთის ერები თავიდანვე პრივილეგირებულ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ, რადგან თავიანთი სახელმწიფოებისათვის ბრძოლა მათ არ მოუწიათ.

ეს განსხვავება დღევანდელი ეთნოდაპირისპირებისა და ნაციონალიზმის გამოვლინების ძირითადი მიზეზია. საეჭვოა ეს გლობალიზაციის შედეგი იყოს, მით უფრო, რომ ეთნიკური უმცირესობების ბრძოლა მიმართულია ერთი სახელმწიფოს წინააღმდეგ (და ამით თითქოს გლობალიზაციის ხელშეწყობა პაღად გამოდის), მაგრამ სინამდვილეში მიზნად ისახავს საკუთარი სახელმწიფოების შექმნას ანუ საერთაშორისო სისტემის კიდევ უფრო ფრაგმენტაციასა და აშკარად ეწინააღმდეგება გლობალიზაციას.

ზოგადად ეთნონაციონალიზმის უკიდურესი ფორმით გამოვლინებისა და მით უფრო მისი კონფლიქტში გადაზრდის მიზეზი ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებში და საბჭოთა კავშირში სამოქალაქო და პოლიტიკური კულტურის დაბალი დონე, დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის გამოცდილების არარსებობა და კომუნისტური მემკვიდრეობა იყო. ხოლო ის, რომ ნაციონალიზმის გამოცოცხლება 80-90-იანი წლების მიჯნაზე მოხდა მარტივად აიხსნება: ეთნიკური დაპირისპირება და ნაციონალური შეუღლი აქ ყოველთვის არსებობდა და ხშირ შემთხვევაში ხელისუფლების მიერ იყო ინსპირირებული, ჩადებული იყო რა შენელებული მოქმედების ბომბები „დაყავი და იბატონეს“ პრინციპის შესაბამისად. საბჭოთა დიქტატურის პირობებში სახელმწიფო მკაცრად აკონტროლებდა ნაციონალისტურ გამოვლინებებს და მართავდა მას. სახელმწიფო ინსტიტუტების დახუსტებას მოჰყვა კიდევ ნაციონალიზმის აფეთქება, რადგან ათწლეულებით დაგროვილი პრობლემების შემაკავებელი მექანიზმი აღარ არსებობდა. გლობალისტების აზრით, ეს ნაციონალისტური გამოცოცხლება იმდენად არის დაკავშირებული გლობალიზაციასთან, რამდენადაც სწორედ გლობალიზაციამ გამოიწვია. საბჭოთა სახელმწიფოს დახუსტება და იმ კონტროლის მოხსნა, რაც აკავებდა ნაციონალიზმის გამოვლინებას.

ცხადია, რომ ეთნონაციონალიზმი, როგორც წესი, მაშინ იჩენს ხოლმე თავს, როცა ეთნიკურ ჯგუფს რაიმე საფრთხე ექმნება. კერძოდ, საშიშროება ემუქრება ეთნოსის კულტურას, ენას, ტრადიციებს, ავტონომიას ან უფრო უკიდურეს შემთხვევაში ფიზიკურ არსებობას. ისტორიამ უამრავი მაგალითი იცის, როცა ეთნიკურ ჯგუფს მაშინ გამოუვლენია ეთნონაციონალიზმი, მაშინ გაუსვამს ხაზი თავისი განსაკუთრებულობისა და სხვებისგან განსხვავებულობაზე, როცა ასიმილაციის და საკუთარი თავის გაქრობის საფრთხე გაუცნობიერებია. ფრედ ჰოლიდეი (Halliday, 2001) დღევანდელი ნაციონალიზმის ასეთი მოულოდნელი „აღორძინებისა“ და გაერცვლების მიზეზად გლობალიზაციას იმიტომ მიიჩნევს, რომ მისი აზრით, სწორედ გლობალიზაციამ შეუქმნა ყველაზე დიდი საფრთხე ეროვნული იდენტურობას, რადგან არაფერია უფრო დაპირისპირებული და საწინააღმდეგო ნაციონალიზმისათვის, როგორც გლობალიზაცია.

მაგრამ იმის გამო, რომ გლობალიზაცია სხვადასხვაგვარად იჩენს თავს სხვადასხვა ქვეყნებში და სხვადასხვა საფრთხეს წარმოშობს, ცხადია, ნაციონალიზმიც სხვადასხვა ფორმით უნდა გამოიყვანდეს. განვითარებადი ქვეყნები, უპირველეს ყოვლისა, შეშფოთებულები არიან მათი ეკონომიკის უცხოურ ფირმებზე და ტრანსნაციონალურ კორპორაციებზე დაქვემდებარებისა და დასავლური (ამერიკული) კულტურისა და ღირებულებების მასიური გაერცვლებით, რაც, მნიშვნელოვანწილად, ცვლის მათ ტრადიციულ ფასეულობებს და საფრთხეს უქმნის ეროვნულ კულტურას. განვითარებულ ქვეყნებში სერიოზულ საშიშროებად აღიქმება მასიური მიგრაცია განვითარებადი ქვეყნიდან, რამაც რასიზმისა და ქსენოფობიის ზრდა გამოიწვია. ორივე ამ შემთხვევაში საქმე ნამდვილად „ანტიგლობალისტურ ნაციონალიზმთან“ გვაქვს, მაგრამ, ჯერ ერთი, განვითარებადი ქვეყნების რეაქცია იმდენად ნაციონალისტური არ არის, რამდენადაც უფრო ანტიიმპერიალისტური, მეორეც, დღეს მსოფლიოში მიმდინარე ეთნოკონფლიქტებს შორის ანტიგლობალისტური ნაციონალიზმის საფუძველზე წარმოშობილი ეთნოკონფლიქტები პრაქტიკულად არ გეხვდება (თუ, რა თქმა უნდა, მხედველობაში არ მივიღებთ ევროპის ზოგიერთ ქალაქში მომხდარ შეტაკებებს იმიგრანტებთან).

გლობალისტურ ლიტერატურაში ნაციონალიზმი მხოლოდ გლობალიზაციის შედეგად და ამ პროცესის წინააღმდეგ მიმარ-

თულ ქმედებად არ განიხილება. ცალკეული ავტორები უფრო შორს მიდიან და ამტკიცებენ, რომ დღეს გამოვლენილი ყველა ნაციონალიზმი, როგორც ფორმითაც არ უნდა იყოს წარმოდგენილი და თითქოს საერთო არაფერი უნდა ჰქონდეს გლობალიზაციასთან, მაინც გლობალიზაციის პროდუქტია. ის, რომ ბასკებს დამოუკიდებლობა სურთ, ქურთები თავიანთი სახელმწიფოს შესაქმნელად იბრძვიან, ხოლო ფრანკო-კანადელებს კვებეკის კანადისაგან გამოყოფა აქეთ განზრახული, გლობალიზაციის ერაში ახალ ძალებს იძენს, რადგან, ერთი მხრივ, სუსტდება სახელმწიფო, ხოლო, მეორე მხრივ, ადამიანის უფლებები (ამ შემთხვევაში ეროვნული თვითგამორკვევის უფლება) საყოველთაო და გლობალური ნორმა ხდება და ყველა ვადებულება ანგარიში გაუწიოს მას. ერთი სიტყვით, თუ ხალხთა თვითგამორკვევის და ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპები წინააღმდეგობაში მოდის ერთმანეთთან, გლობალიზების აზრით, უპირატესობა ყოველთვის პირველს უნდა მიეცეს, რადგან საზღვრების უცვლელობის პრინციპი გლობალიზაციის ერაში ანაქრონიზმია.

ფ. პოლიდეი თვლის, რომ ნაციონალიზმისა და გლობალიზაციის ურთიერთკავშირი არ არის დღევანდელი ფენომენი და უფრო შორეულ წარსულში იღებს სათავეს, კერძოდ, იმ დროიდან, როცა თანამედროვე საერთაშორისო სისტემა ჩამოყალიბდა. ნაციონალიზმი, როგორც დოქტრინა, საბოლოო მიზნად ეროვნული სახელმწიფოს შექმნას ისახავს, იგი ხაზს უსვამს ყოველი ერის განსაკუთრებულობას და გამორჩეულობას. მაგრამ თვითონ ეს დოქტრინა უკანასკნელი ორი საუკუნის მანძილზე მთელ მსოფლიოში გავრცელდა, როგორც საერთაშორისო პროცესების თანამდები მოვლენა, მისი ნაწილი, როგორც გლობალური ცვლილებების შედეგი. სოლიდარობისა და ღირსების ძველი ფორმები დაიმსხვრა და ახლის მიღება და გავრცელება მოხდა. ნაციონალიზმის დიფუზია თავისთავად იყო გამოწვეული საერთაშორისო სისტემის ტრანსფორმაციით, ერი-სახელმწიფოების აღზევებით, მსოფლიო ბაზრის ჩამოყალიბებით, ევროპული კოლონიური იმპერიების შექმნით, ამ იმპერიების საწინააღმდეგო მოძრაობების წარმოქმნით, მსოფლიო ომებით და დემოკრატიის გავრცელებით. პარადოქსია, რომ ნაციონალიზმი, რომელიც ეროვნული ნიშნის მიხედვით ხალხთა განცალკევებას და დაყოფას ქადაგებს, წარმოიშვა ინტერნაციონალური და გლობალიზებული ტენდენციების შედეგად და მის საწინააღმდეგო რეაქციად (Halliday, 2001).

ამგვარად, პოლიდიეს აზრით, თვითონ ნაციონალიზმის წარმოშობა იმ პროცესებთან არის დაკავშირებული, რომლებიც წარსულში იგივე ნიშნებით ხასიათდებოდა, როგორც დღევანდელი გლობალიზაცია, ანუ წარსული პერიოდისთვის დამახასიათებელმა გლობალიზაციამ შექმნა ნაციონალიზმი და დღესაც უკვე თანამედროვე, ჭეშმარიტი გლობალიზაცია წარმოშობს თანამედროვე ნაციონალიზმს.

ამასთანავე, ნაციონალიზმსა და თანამედროვე საერთაშორისო სისტემას შორის არ არის მარტო ისტორიული, არამედ გაცილებით მნიშვნელოვანია ნორმატიული კავშირები, რომლებიც ითვალისწინებენ, თუ რა იდეებითა და ღირებულებებით უნდა ცხოვრობდეს ხალხი და ვის მიმართ უნდა იყოს მორჩილი. თუ ნაციონალიზმის გაჩენამდე ხალხი უნდა დამორჩილებოდა მმართველს, მეფეს ან რელიგიას, მისი ჩამოყალიბების შემდეგ ასეთი კატეგორია გახდა ერი და, კერძოდ, მისი პოლიტიკური გამოხატულება – სახელმწიფო, ხოლო საერთაშორისო სისტემაში სახელმწიფო წარმოჩინდა, როგორც ხალხის (ერის) წარმომადგენელი და მისი ინტერესების გამომხატველი. აქედან მივიღეთ ცნება „ერი-სახელმწიფო“, რაც გულისხმობს, რომ ყველა სახელმწიფო უნდა წარმოადგენდეს ხალხს. შესაბამისად ყველა ხალხს უნდა აქონდეს თავისი ინტერესების დამცველი და გამომხატველი სახელმწიფო. ამ იდეამ კი ერთა თვითგამორკვევის პრინციპს დაუდო სათავე, რომლის მიხედვითაც ყველა ხალხს აქვს უფლება იყოს დამოუკიდებელი ან თავისივე სურვილით შედიოდეს რომელიმე სახელმწიფოს შემადგენლობაში. ყოველივე ეს ნიშნავს, რომ საერთაშორისო წესრიგის, სამართლის, კანონმდებლობის ნორმები უნდა ემყარებოდეს ამ პრინციპს. ნაციონალიზმი კი გახდა საერთაშორისო ურთიერთობების ერთ-ერთი ძირითადი მორალური ბაზა, თანაც იმდენად, რომ მსოფლიოს სახელმწიფოთა უზენაეს ინსტიტუციას გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია ეწოდება.

სწორედ ამ ბოლო საუკუნეების მანძილზე დამკვიდრებულ და დღემდე მოსულ ძირითად სამართლებრივ და ეთიკურ ნორმებს, რაც განსაზღვრავს თანამედროვე საერთაშორისო და ხშირ შემთხვევაში საშინაო პოლიტიკასაც (სახელმწიფოთა სისტემა, ერი-სახელმწიფო, ტერიტორიული მთლიანობა, ხალხთა თვითგამორკვევა) უპირისპირდება თანამედროვე გლობალიზაცია, რომელიც შლის საზღვრებს ერებს, სახელმწიფოებს, ეროფ-

ნულ ეკონომიკებსა და კულტურებს შორის და ერთიანი, გლობალური მსოფლიოსაკენ მივყავართ.

გლობალისტურ ლიტერატურაში ნაციონალიზმის როლზე საუბრისას ხაზი ვსმევა გლობალიზაციის იმ ფაქტორებს, რომლებიც თავისი არსით ნაციონალიზმის საპირისპიროა. ესაა ეკონომიკური ინტეგრაცია, მიგრაცია, მოგზაურობა და ტურიზმი, საზღვარგარეთ დასაქმება, გლობალური საფრთხე, მსოფლიო კომუნიკაციები, ეკონომიკური სუვერენიტეტის დასასრული. სწორედ ეს ფაქტორები იწვევს იმ რეაქციებს, რომლებიც ნაციონალიზმის ხელშემწყობ და ამღორძინებელ ფაქტორებად უნდა მივიჩნიოთ. კერძოდ, ასეთ ფაქტორებს მიეკუთვნება: უცხოურ ინვესტიციებზე კონტროლის დაკარგვა, მტრული დამოკიდებულება იმიგრაციისადმი, დაუსაქმებლობის შიში, სუპრანაციონალური ინსტიტუციებისადმი უნდობლობა, უცხო კულტურის სიძულვილი, ტერორიზმის საფრთხე, გლობალური მედიისადმი უნდობლობა, სეცესიისაკენ სწრაფვა.

ენტონი სმიტი თავის წიგნში „ერები და ნაციონალიზმი გლობალურ ერში“ (Smith, 1995) ამტკიცებს, რომ გლობალიზაციის პროცესმა, კერძოდ კი კომუნიკაციების ახალმა სისტემამ „წაახალისა“ პატარა სოციალური და პოლიტიკური ჯგუფები, მათ შორის კულტურული და ლინგვისტური უმცირესობები, შეექმნათ და გაეძლიერებინათ თავიანთი კულტურული ქსელი, რომელიც მიმართული იქნებოდა როგორც ერისახელმწიფოს, ისე კონტინენტური თუ გლობალური კულტურის წინააღმდეგ. ესეც ეთნონაციონალიზმის აღორძინების ერთ-ერთი მოულოდნელი წყარო გახდა.

ერთ-ერთი საინტერესო საკითხია ის, თუ ვინ წარმართავს თანამედროვე ნაციონალიზმის პროცესს. ტრადიციულად ნაციონალიზმის წარმმართველი ძალა ინტელიგენცია, არისტოკრატია და ელიტა იყო. თანამედროვე ნაციონალიზმის ლიდერებად ყოფილ საბჭოთა სიერცეში დიხიდენტები და ყოფილი პარტიული ელიტა გვევლინება, რომელმაც მოხერხებულად შეცვალა კომუნისტური ღოზუნგები ნაციონალისტურით, ასევე ნაციონალიზმის აპოლოგეტებად მოგვევლინენ ადგილობრივი მეწარმეები და საქმიანი წრეები, რომლებმაც გლობალიზაციაში საკუთარი ბიზნესისადმი საფრთხე გააცნობიერეს. მაგრამ მთავარი მაინც ის არის, რომ შეუძლებელია ნაციონალისტურ მოძრაობას რაიმე წარმატება ჰქონდეს, თუ მას ხალხის ფართო მასებმა არ დაუჭირეს მხარი.

აქვე იბადება მეორე კითხვა: კონკრეტულად რის ან ვის წინააღმდეგ არის მიმართული თანამედროვე ნაციონალიზმი? როგორც წესი, ამ კითხვაზე ზოგადი პასუხი ასეთია: ნაციონალიზმი იბრძვის კომოგენიზაციის წინააღმდეგ. მაგრამ, როგორც ნ. საბანაძე შენიშნავს, გლობალიზაციის მთავარი ფაქტორები და, პირველ რიგში, ტრანსნაციონალური კორპორაციები სრულიადაც არ არიან დაინტერესებული მსოფლიოს კომოგენიზაციით. პირიქით, მათ უპირატესობას სწორედ ქვეყნებს შორის არსებული განსხვავება აძლევს. რადგან ის სხვაობები, რომლებიც არსებობენ სახელმწიფოთა რესურსებით უზრუნველყოფაში, ადამიანურ კაპიტალში, წარმოების დონეში და ბაზრის სიდიდეში, უზრუნველყოფენ ტნკ-ის წარმატებებს და მოგებას. თუ ლაპარაკია კულტურულ კომოგენიზაციაზე, ეს წმინდა ნებაყოფლობითი საქმეა. ვერავენ დაუშლის პოლონელსა თუ ქართველს ეცვას ამერიკული ჯინსები, უსმენდეს ინგლისურ პოპ-ჯგუფებს, დადიოდეს ჩინურ რესტორანში და უყურებდეს ბრაზილიურ ტელესერიალებს.

იმავე ავტორმა ყურადღება მიაქცია კიდევ ერთ თავისებურებას, რომელიც ასევე ეწინააღმდეგება ნაციონალიზმის შეფასებას გლობალისტების მიერ. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები და ზოგიერთი ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკა, რომლებსაც ადანაშაულებენ ეთნონაციონალიზმში, ყველაზე უფრო აქტიურად მიისწრაფვიან ევროსტრუქტურებში და ნატოში გაერთიანებისაკენ. მათთვის არ არის დამახასიათებელი ეროვნული კარჩაკეტილობა, რითაც გამოირჩევა ნაციონალიზმი და ისინი თავიანთი ქმედებით სწორედ გლობალიზაციის მომხრეებად და ხელშემწყობებად გამოდიან. ამით კიდევ ერთი დამატებითი არგუმენტი ჩნდება იმის საწინააღმდეგოდ, რომ თანამედროვე ნაციონალიზმი გლობალიზაციის შედეგად მივიჩნიოთ. ამიტომ თანამედროვე ეთნოკონფლიქტების დაკავშირება გლობალიზაციასთან, საკმაოდ საკამათო პიპოთეზაა. საეჭვოა, რომ თუკი გლობალიზაციის პროცესი არ იქნებოდა, დღეს არსებული ეთნოკონფლიქტები სხვა გზით წარიმართებოდა და სხვა შედეგებს მოიტანდა (Sabanadze).

10.2. ნაციონალიზმის სახეები გლობალიზებულ მსოფლიოში

დღევანდელ მსოფლიოში, რომელიც გლობალიზაციის პროცესით არის მოცული, ნაციონალიზმის გამოვლინება და ეთნოკონფლიქტები ლამის ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებლად მოგვევლინოს. ამიტომ გასაკვირი არ არის ის ინტერესი, რომელსაც ამ პრობლემების შესწავლა იწვევს. კერძოდ, რით განსხვავდება დღევანდელი ნაციონალიზმი იმ ნაციონალიზმისაგან, რომელსაც ადგილი გლობალიზაციამდელ ეპოქაში ჰქონდა?

ერიკ ჰობსბაუმი თავის წიგნში „ერები და ნაციონალიზმი 1780 წლის შემდეგ“ (Hobsbawm, 1990) აღნიშნავს, რომ XX საუკუნის დასასრულის ნაციონალიზმი მკვეთრად განსხვავდება XIX საუკუნისა და XX საუკუნის პირველი ნახევრის ნაციონალიზმისაგან და იგი აღარ წარმოადგენს ისტორიული განვითარების ძირითად ექტორს. თუკი XIX საუკუნის ნაციონალიზმი ეროვნული სახელმწიფოებისა და ეროვნული ინდუსტრიული ეკონომიკის გარშემო ერების ჩამოყალიბების ეპოქა იყო, ხოლო XX საუკუნის პირველი ნახევრის ნაციონალიზმი ეროვნულ-განმათავისუფლებელ და ანტიკოლონიურ მოძრაობად და იდეოლოგიად უნდა ჩაითვალოს, XX საუკუნის ბოლოს ნაციონალიზმმა უკიდურესად ნეგატიური და აგრესიული სახე მიიღო. იგი არის დამანგრეველი ძალა, რომელიც ეთნიკურ და ენობრივ განსხვავებულობას ეყრდნობა და ხშირად გადაჯაჭვულია რელიგიასთან. როგორც მარქსისტი, ჰობსბაუმი პარადელს ავლებს ესტონელებისა და კეებეკელების ნაციონალიზმსა (რომლებიც სასტიკად ეწინააღმდეგებოდნენ რუსულენოვანი და ინგლისურენოვანი მოსახლეობის იმიგრაციას) და XIX საუკუნის შუა წლების ჩეხურ ანტიგერმანულ ნაციონალიზმს შორის, რომელსაც მარქსი და ენგელსი უარყოფითად აფასებდნენ.

ჰობსბაუმის მიხედვით, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობების დრო დამთავრდა. ახალი ეროვნული სახელმწიფოების შექმნა კაცობრიობისთვის არავითარი სარგებლობის მომტანი არ არის. ამიტომ ყოველი დღევანდელი ნაციონალისტური მოძრაობა ანტიპროგრესული, ქაოსის მომტანი და დამანგრეველია. ასეთი დასკვნის გაკეთებისას ჰობსბაუმი ისევ მარქსიზმს ეყრდნობა და მარქსის მსგავსად ერებისათვის ისიც გარკვეულ ეკონომიკურ ზღურბლს აწესებს. ე. ი. ერი თავისი

შესაძლებლობებით მზად უნდა იყოს თანამედროვე კაპიტალისტური ეკონომიკისთვის და მისმა სახელმწიფოებრიობამ სარგებელი უნდა მოუტანოს სხვებსაც. მას ან მდიდარი ბუნებრივი რესურსები უნდა ჰქონდეს, ანდა კვალიფიციური და მომზადებული მოსახლეობა ჰყავდეს. ყველა ასეთ ხალხს უკვე აქვს სახელმწიფო და ახალი, მოუზადებელი ხალხების სახელმწიფოებრიობა არავის კარგს არ მოუტანს. სწორედ ასეთი ხალხების ნაციონალიზმია გაბატონებული დღეს მსოფლიოში.

ვ. სმიტი, ეწინააღმდეგება რა ჰობსბაუმის ამ დებულებას, გადაჭრით ამტკიცებს, რომ XX საუკუნის II ნახევარში მიმდინარე ნაციონალური მოძრაობებიდან ბევრი დემოკრატიული და პროგრესულია, ხოლო ისეთი პატარა ხალხების დამოუკიდებლობას, როგორებიც სლოვენები, ჩეხები, სლოვაკები, ხორვატები ან თუნდაც კუვეიტელები, ტაივანელები და სინგაპურელები არიან, მსოფლიოსათვის არაფერი ზიანი არ მოუტანია, ისევე როგორც არც კატალონიელების, ბასკების ან კვებეკელების დამოუკიდებლობა არ მოიტანს რაიმე უბედურებას ეკონომიკური თვალსაზრისით. ამიტომ ნაციონალიზმის და სახელმწიფოების შექმნის დაკავშირება ეკონომიკურ საფუძველთან სმიტს გამართლებულად არ მიაჩნია (Smith, 1995).

მაგრამ თანამედროვე მსოფლიოში ეთნონაციონალიზმის გამოცოცხლება ფაქტია. სმიტი ამის მიზეზებს კულტურაში ეძებს. კერძოდ, გლობალიზაციის ეპოქამ კომუნიკაციების არნახული განვითარება გამოიწვია, რამაც მნიშვნელოვნად შეარყია ეროვნული ტრადიციები და კულტურა. ირღვევა ტრადიციული ღირებულებები და ამის შიშით ხალხი უბრუნდება ეთნიკური გამორჩეულობისა და რელიგიური ცნობიერების რადიკალურ ფორმებს და ხსნას მასში ეძებს. ეს აძლევს თანამედროვეობის ბევრ ნაციონალისტურ მოძრაობას უკიდურესად რადიკალურ და ზოგჯერ აგრესიულ ფორმას.

ეროვნული სახელმწიფო ეროვნული იდენტურობის დაცვის ყველაზე საიმედო გარანტიაა და ამიტომ ხშირად ნაციონალიზმი და ერი-სახელმწიფო განუყოფელ ცნებებად არის წარმოდგენილი. ვ. სმიტს მიაჩნია, რომ ერი-სახელმწიფო არ არის ერთადერთი დამცველი და, ამდენად, ნაციონალიზმი და ერი-სახელმწიფო ერთმანეთისგან უნდა გაემიჯნოს: ნაციონალიზმის მიზანია შექმნას ერი (სამოქალაქო ან ეთნიკური), ხოლო სახელმწიფო ამ ერის გამოსატყულებაა. თანამედროვე ეპოქაში ნაციონალიზმი არ შემოისაზღვრება მარტო ერი-სახელმწიფოს

შექმნით და მისი დაცვით, არამედ ეთნიკური კულტურის შენარჩუნებითა და განვითარებით. ყველა ერი-სახელმწიფოში არის დომინანტი ეთნოსი, რომლის ეთნიკური კულტურაც, მისი სიმბოლოები და მითები, მახსოვრობა და ფასეულობები აყალიბებს სამოქალაქო ერის (სახელმწიფო ერის) ხასიათს.

სწორედ ამ ეროვნული ხასიათის ჩამოყალიბებას მიიჩნევს სმიტი თანამედროვე ნაციონალიზმის ძირითად მიზნად. იგი თვლის, რომ ინტეგრაციული პროცესები და გლობალიზაციის შედეგები ვერ ცვლის ეროვნული იდენტურობის, ეროვნული კულტურისა და ეროვნული ხასიათის უპირატეს და დომინანტურ მნიშვნელობას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ერები და ნაციონალიზმი გლობალიზაციის ეპოქაშიც რჩება თანამედროვე მსოფლიო წესრიგის ერთადერთ რეალურ საყრდენად. მათ არ ჰყავთ მეტოქე დღევანდელ პირობებში. ერები იმდენად არიან მიბმული თავიანთ ისტორიულ ძირებთან, მახსოვრობასთან, მითებთან და სიმბოლოებთან, რომ ვერავითარი გლობალური კულტურა მას ვერ შეცვლის, ხოლო ერი-სახელმწიფოები კვლავაც დარჩებიან პოლიტიკური ერთობების მთავარ ფორმად (Smith, 1995).

სმიტის ასეთ მოსაზრებას ბუნებრივია გლობალისტები არ იზიარებენ, მიიჩნევენ რა, რომ ერი-სახელმწიფოებისა და მით უფრო ნაციონალიზმის ეპოქა უკვე წარსულის კუთვნილებაა. ხოლო თვით ნაციონალისტური გამოსვლებიც ძირეულად განსხვავდება იმ კლასიკური ნაციონალიზმისაგან, რომელიც წარსული ეპოქისათვის იყო დამახასიათებელი.

თანამედროვე ნაციონალიზმის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო გახდა გლობალიზაციის ისეთი დამახასიათებელი და თანმდევი ფენომენი, როგორიც ტრანსნაციონალური თემი და დიასპორაა.

ტრანსნაციონალიზმი ამ შემთხვევაში განისაზღვრება როგორც პროცესი, რომლითაც იმიგრანტთა თემები ქმნიან და ავითარებენ მრავალმხრივ სოციალურ კავშირებს ერთობლივად თავიანთი წარმოშობის ადგილისა და ჩასახლების ადგილის საზოგადოებებს შორის. ასეთი თემების სოციალური სახე კვეთს გეოგრაფიულ, პოლიტიკურ თუ კულტურულ საზღვრებს. ისინი მყარად არიან დაკავშირებული როგორც თავისი სამშობლოს, ისე იმიგრაციის ქვეყნების საზოგადოებებთან. ასეთი თემი ფარავს დიასპორას, რადგან ყველა დიასპორა არ ხდება ტრანსნაციონალური თემი და რჩება ჩაკეტილ საზოგადოებად, არ

არის რა რამდენადმე მნიშვნელოვანი სოციალური კავშირები მიმღები ქვეყნის საზოგადოებასთან (Spenser and Wollman, 2002, p.163).

დიასპორის ცნება ძველია და უძველესი დროიდან (ძველი ებრაელები, ძველი ბერძნები) არის ცნობილი. ტრადიციულად დიასპორაში იგულისხმება სამშობლოდან ძალით განდევნილი და სხვაგან ჩასახლებული ხალხი, თუმცა ამჟამად ეს ცნება უფრო ფართო მნიშვნელობით იხმარება და ზოგჯერ ტრანსნაციონალურ თემსაც გულისხმობს. ხშირ შემთხვევაში ასეთ დიასპორებს და ტრანსნაციონალურ თემებს უყალიბდებათ გარკვეული ე. წ. ჰიბრიდული იდენტიფიკაცია, რის მაგალითსაც წარმოადგენს კარიბის რეგიონიდან დიდ ბრიტანეთში დამკვიდრებული იმიგრანტთა თემები. ეს იდენტიფიკაცია ხდება არატერიტორიული და არ არის დაკავშირებული რომელიმე ერ-სახელმწიფოსთან. შესაბამისად, მოქალაქეობაც განიცდის ტრანსფორმაციას. სწორედ ეს არატერიტორიული და ერ-სახელმწიფოსთან არმიბმული იდენტურობა წარმოადგენს გლობალიზაციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თავისებურებას (Cohen, 1997).

დეტერიტორიზაციამ, როგორც გლობალიზაციის ერთ-ერთმა მთავარმა ნიშანმა და დიასპორათა ინტენსიურმა გავრცელებამ საფუძვლიანად შეცვალა ნაციონალიზმის ზოგიერთი ძირითადი პრინციპი. რ. კოენი ამის შესახებ წერს: „რაც XIX საუკუნის ნაციონალისტს სურდა, ეს იყო „სიფრცვე“ ყოველი „რასისთვის“, ტერიტორია ყოველი სოციალური ერთობისთვის. რაც მათ მიიღეს მის ნაცვლად, ეს არის კოსმოპოლიტური ქალაქების უწყვეტი ჯაჭვი და ტრანსნაციონალური და სუბნაციონალური იდენტურობის მზარდი აღმავლობა, რომელიც ძნელად თუ მოთავსდება ერი-სახელმწიფოების სისტემაში“ (Cohen, 1997).

იმავე ავტორის აზრით, სწორედ მიგრანტები და ლტოლვილები არიან გლობალიზაციის ყველაზე ნათელი გამოხატულება და მთავარი „მოთამაშეები“ ე. წ. ფიქსირებული ნაციონალური თუ ეთნიკური იდენტურობის დასამარებაში. მის ნაცვლად მიმდინარეობს ჰიბრიდიზაციის პროცესი, რაც დღევანდელი ერთ-ერთი მთავარი თავისებურებაა.

ზოგიერთი ავტორი იყენებს ტერმინ „კრეოლიზაციას“, რითაც ხაზს უსვამს ამ პროცესის ისტორიულ ფესვებს, როცა კოლონიზაციის დროსაც მსგავსი პროცესი ხდებოდა და ბევრი

ერი სწორედ ასე წარმოიშვა. ამჯერად, ამ მოვლენამ კოლონიებიდან მეტროპოლიაში გადმოინაცვლა და ხდება კულტურების გლობალური მიქსაცია.

ცხადია, კულტურის მიქსაცია ისე არ უნდა იქნეს გაგებულნი, რომ არსებობს რაღაც „შერეული“ კულტურა და „სუფთა“ ეროვნული კულტურა. ყველა ეროვნული კულტურა შერეულია და თუ მაინც მიქსაციაზეა ლაპარაკი მხოლოდ იმ გაგებით, რომ ხაზგასმულია ამ პროცესის ინტენსიფიკაცია მულტიეთნიკურ, კერძოდ, დიასპორულ საზოგადოებაში.

როგორ დამოკიდებულებაშია დიასპორის ეთნიკური თვითშეგნება და მისი თვითდენტიფიკაცია დღევანდელ ნაციონალიზმთან? პასუხი ამ კითხვაზე ცალსახა არ შეიძლება იყოს, რადგან თვითონ დიასპორები არიან ძალიან განსხვავებული და პიბრიდიზაციის სხვადასხვა ხარისხი აქვთ. არიან დიასპორები, რომლებიც მკაცრად ინარჩუნებენ ეთნიკურ სახეს და არ ხდება მათი შერევა მიმღები ქვეყნის მოსახლეობასთან. არიან ისეთი დიასპორებიც, რომლებსაც პრაქტიკულად აღარ აქვთ კავშირი ისტორიულ სამშობლოსთან და ფაქტიურად ახალ ეთნიკურ ერთობად ჩამოყალიბდნენ. ხოლო დიასპორათა ნაწილი შერეული, „პიბრიდული“ კულტურითა და თვითშეგნებით გამოირჩევა. როგორც უკვე ითქვა, ისინი არატერიტორიული სოციალურ-კულტურული ერთობებია და არ არიან დაკავშირებული რომელიმე ერ-სახელმწიფოსთან. ცხადია, დიასპორათა თითოეული ამ ტიპისათვის თავისი შესაბამისი ნაციონალიზმია დამახასიათებელი, რომლის ჩამოყალიბებაშიც დიდ როლს თამაშობს გარემო ფაქტორები.

მეოცე საუკუნის ერთ-ერთი ყველაზე მძლავრი ნაციონალისტური მოძრაობა – სიონიზმი, მთლიანად დიასპორაში ჩამოყალიბებული და განვითარებული ნაციონალიზმია. ისტორიამ სხვა ბევრი მაგალითიც იცის, როცა ემიგრირებულ ინტელექტუალებს და ბიზნესმენებს დიდი ფინანსური და მორალური მხარდაჭერა და დახმარება გაუწევიათ ნაციონალისტური მოძრაობებისთვის (აღმოსავლეთ ევროპა კომუნისტურ პერიოდში, ირლანდიური დიასპორა აშშ-ში და სხვ.). ამასთანავე, ყალიბდება განსაკუთრებული, დიასპორული ნაციონალიზმი, რომელიც განსხვავდება იმ ნაციონალიზმისაგან, რომელიც საკუთარ სამშობლოშია დამახასიათებელი. თვით სიონიზმიც კი, რომელიც უარყოფს დიასპორაში ცხოვრებას და ყველა ებრაელს მოუწოდებს დაბ-

რუნდეს ისტორიულ სამშობლოში, პრაქტიკაში აღმოჩნდა დიასპორაში მყოფი ებრაელების ეროვნული იდენტობა.

მეორე მხრივ, ემიგრანტი კარიბელებისა და აზიელების კომპლექსური, შერეული თვითიდენტიფიკაცია და მათი ტრადიციული კულტურის მიქსაცია ბრიტანულ კულტურასთან და ორმაგი ორიენტაცია წინაპრების სამშობლოსა და მიმღები ქვეყნის მიმართ, შეიძლება მივიჩნიოთ „სუფთა“ ეროვნული და ნაციონალისტური იდეების აღრევისა და შერწყმის მაგალითად.

დიასპორული ნაციონალიზმი განსაკუთრებით მჭიდროდ არის დაკავშირებული გლობალიზაციის პროცესთან. ბევრი იზიარებს იმ აზრს, რომ საფრთხე, რომელიც გლობალიზაციას ახლავს თან, ბადავს მკვეთრ ნაციონალისტურ რეაქციას, რაც ხშირად რადიკალურ და ფუნდამენტალისტურ სახეს იღებს. ეს, რა თქმა უნდა, იმას არ ნიშნავს, რომ ყველა ანტიგლობალიზტური ნაციონალიზმი ფუნდამენტალისტურია, ანდა ყველა ანტიგლობალიზტური ფუნდამენტალისტური გამოხველა ნაციონალისტურია. მაგალითად, ისლამური ფუნდამენტალიზმი უფრო გლობალიზტურია, ვიდრე ნაციონალისტური, უარყოფს რა მუსლიმანების დაყოფას ეროვნებად და სახემწიფოებად და ერთიანი მსოფლიო ისლამური საზოგადოების შესაქმნელად იბრძვის.

გლობალიზაციის შიში და გაურკვეველობა ბადავს მისწრაფებას ადგილობრივისაკენ, საკუთარისაკენ. ხსნად ახალი ეთნიკური, რელიგიური თუ რასობრივი ერთობების შექმნა მოიაზრება. ეს იწვევს სხვადასხვა სეპარატისტული, სეცესიური მოძრაობების ჩამოყალიბებას, რომლებიც ერი-სახელწიფოს წინააღმდეგ არიან მიმართული და ამიტომ ეთნოკონფლიქტების მთავარი წყაროა. მაგრამ არ იქნება მართებული, თუ ყველა სეპარატისტულ და სეცესიურ მოძრაობას გლობალიზაციას დაუეკავშირებთ. ბევრ ამ მოძრაობას ხანგრძლივი ისტორია აქვს და გლობალიზაციამდე გაცილებით ადრე არსებობდა. მეორე მიმართულებაა ე. წ. „გამაერთიანებელი ნაციონალიზმი“, რომელიც ცდილობს გააერთიანოს ეთნიკურად და რელიგიურად მსგავსი ხალხები და ასე დაუპირისპირდეს გარეშე დამანგრეველ ძალას. ასეთია, მაგალითად, პინდუსტური ნაციონალიზმი ინდოეთში.

ანტიგლობალიზტური ნაციონალიზმის ერთ-ერთი ყველაზე აშკარა და მკვეთრი გამოვლინებაა ე. წ. ანტიემიგრანტული ანუ ქსენოფობიური ნაციონალიზმი, რომელიც ძირითადად

განვითარებულ ქვეყნებშია გავრცელებული. ამ ნაციონალიზმის წარმოქმნის მიზეზი ის მასიური მიგრაციაა, რომელიც განვითარებადი ქვეყნებიდან ხდება ამ ქვეყნებში. მიგრაციის უკონტროლო და ხშირ შემთხვევაში არალეგალური ხასიათი, რასაც უცხო ეთნიკური ელემენტების სწრაფი ზრდა მოსდევს, შიშსა და შეშფოთებას იწვევს დასავლეთში. ეს კი ნოყიერი ნიადაგია უკიდურესი, შოვინისტური ნაციონალიზმისა და რასიზმის ჩამოსაყალიბებლად.

ჯ. დელანტი და პ. ომაჰონი (Delanty and O'Mahony, 2002) ახდენენ ნაციონალიზმის ტიპოლოგიას და ათ ძირითად ტიპს შორის ცალკე გამოყოფენ თანამედროვე ნაციონალიზმს. რომელსაც ისინი ახალ რადიკალურ ნაციონალიზმს უწოდებენ. თავის მხრივ, ამ ახალ ნაციონალიზმში კიდევ სამი ქვეტიპი გამოიყოფა: *ახალ მემარჯვენე რადიკალთა ნაციონალიზმი, რადიკალური ეთნიკური ნაციონალიზმი და რადიკალური რელიგიური ნაციონალიზმი.*

ახალი რადიკალური მემარჯვენეების ნაციონალიზმი ძირითადად დასავლეთის ქვეყნებშია გავრცელებული. იგი უფრო სხვადასხვა მემარჯვენე პარტიებიდან მომდინარეობს, ვიდრე მასების მოძრაობიდან. მაშინ როცა ნაციონალიზმის სხვა ფორმების მართვა, როგორც წესი, ორგანიზაციებიდან ხდება, მემარჯვენე რადიკალების ნაციონალიზმი აქტივისტებისა და საარჩევნო პოლიტიკის მოხერხებულად წარმართვის დამსახურებაა. ახალი მემარჯვენე რადიკალების იდეოლოგია წარმოადგენს ნეოლიბერალიზმისა და კულტურული ავტორიტარიზმის ერთგვარ კომბინაციას. კლასიკური ფაშიზმისაგან განსხვავებით, რომელიც ეკონომიკაში ანტიკაპიტალისტურ და ანტილიბერალურ პოზიციებზე იდგა, მემარჯვენე ნაციონალიზმი მხარს უჭერს რადიკალურ ლიბერალიზმს ეკონომიკაში და რადიკალურ კონსერვატიზმს სოციალურ და კულტურულ სფეროში. ბოლო წლებში ამ ნაციონალიზმის წარმომადგენლები საგრძნობლად გაემიჯნენ რასიზმს და აცხადებენ, რომ მათი წინააღმდეგობა იმიგრაციის პროცესისადმი სოციალური შინაარსისაა და არა ბიოლოგიური ან კულტურული. სახელმწიფოსადმი დამოკიდებულება ამ ნაციონალიზმის სხვადასხვა მიმართულებებს შორის განსხვავებულია. არიან მიმართულებები, რომლებიც ძლიერი სახელმწიფოს აქტიურ მხარდამჭერებად გამოდიან (მაგ., ლე პენის ეროვნული ფრონტი საფრანგეთში), ზოგნი კი ანტი-სტატისტებად (სახელმწიფო ხელისუფლების შესუსტების) და

რადიკალური მულტიკულტურალიზმის მომხრეებად გვევლინებიან. ეს თავისებურება თანამედროვე რადიკალ მემარჯვენეებს საგრძნობლად განასხვავებს ევროპული ფაშიზმის ადრეული ფორმებისაგან და, ფაქტიურად, ახალი ტიპის მემარჯვენეობასთან გვაქვს საქმე. გარდა ამისა, ახალი მემარჯვენე რადიკალური ნაციონალიზმის იდეოლოგია არ არის მიმართული მასიურ პუბლიკაზე და უფრო წარსულზეა ორიენტირებული, ვიდრე მომავალზე, მაშინ როცა ფაშიზმი მოდერნიზმის პროდუქტი იყო და ისეთ ღირებულებებს ქადაგებდა, როგორცაა პროგრესის რწმენა, ტექნოლოგიური მიღწევები, სახელმწიფოს პრიმატი, პოლიტიკა, როგორც ხელოვნება, ქარიზმატული ლიდერი და ა. შ. ახალი მემარჯვენე რადიკალური ნაციონალიზმის შერეული იდეოლოგიური ბუნება, მიუხედავად აშკარა ქსენოფობიისა და არატოლერანტულობისა, არ იძლევა მის ფაშიზმთან გაიგივების საფუძველს და ამიტომაც დელანტი და ომაპონი ამჯობინებენ იგი ახალ მემარჯვენე რადიკალური ნაციონალიზმად მიიჩნიონ და არა ნეოფაშიზმად, რომელი სახელითაც იგი უფრო ხშირად გვხვდება.

რადიკალური ეთნიკური ნაციონალიზმი. ექსტრემისტული ნაციონალიზმის ერთ-ერთი უკიდურესი ფორმაა რადიკალური ეთნიკური ნაციონალიზმი, რომელიც, ცალკეულ შემთხვევებში. ეთნიკური მილიტარიზმის სახეს იღებს. უფრო რბილი ფორმით იგი ეთნოდემოკრატიის როლში გვევლინება, როცა სახელმწიფო დომინანტი ეთნოსის ნება-სურვილით იმართება. ასეთმა „დემოკრატია“ შესაძლებელია უკიდურესად შეზღუდოს სხვა ეთნიკური ჯგუფების უფლებები და ეთნიკურ წმენდამდეც კი მიიყვანოს საქმე. ეს უკვე ეთნიკური მილიტარიზმის გამოვლინებაა, რასაც აქონდა ადგილი იუგოსლავიაში 90-იანი წლების პირველ ნახევარში. ასე რომ, ეთნოდემოკრატია და ეთნომილიტარიზმი ერთმანეთთან საკმაოდ მჭიდროდ დაკავშირებული ფენომენებია და ფაქტიურად ერთ მთლიან მოვლენას ქმნიან. რადიკალური ეთნონაციონალიზმი გაცილებით უფრო პოპულისტურია და იგი უფრო მივსადაგება ნეოფაშიზმს, ვიდრე მემარჯვენე რადიკალური ნაციონალიზმი. იგი, როგორც წესი, მომდინარეობს სახელმწიფოს შიდა აპარატის დომინანტი ელიტისაგან, ვიდრე საზოგადოების მარგინალური ჯგუფებისაგან. ამიტომ იგი უფრო სახელმწიფო „პროექტია“.

რადიკალური ეთნიკური ნაციონალიზმი ყველაზე უფრო აშკარად თანამედროვე პერიოდში პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში

გამომჟღავნდა. მაგრამ პოსტკომუნისტურ ნაციონალიზმს აკლია იდეოლოგიური თანმიმდევრობა და ამ თვალსაზრისით არ შეიძლება მისი შედარება დასავლურ ნაციონალიზმთან. პოსტკომუნისტური ნაციონალისტური მოძრაობების დამახასიათებელი ნიშანია ისტორიული ამნეზია. კომუნისტურმა რეჟიმებმა გარკვეული სიცარიელე დატოვეს, რომელსაც დღეს ნაციონალიზმი ავსებს, მაგრამ ამ ნაციონალიზმს ცოტა რამ აქვს საერთო ადრეული ნაციონალიზმის ძველ ტრადიციებთან. ნაციონალიზმის მილიტარისტული ფორმა იმ ქვეყნებშია წარმოდგენილი, რომლებმაც სახელმწიფოებრიობას მიაღწიეს კომუნისტურ პერიოდში, ანდა კომუნისტურამდელ ხანაში ეროვნული იდენტურობის დონე საკმაოდ სუსტი იყო.

რადიკალური რელიგიური ნაციონალიზმი. მეზობლი რელიგიური ნაციონალიზმიც თანამედროვე ეპოქისათვის დამახასიათებელი მოვლენაა. იშვიათი გამონაკლისის გარდა (სიონიზმი და ადრეული ნაციონალიზმის ზოგიერთი სხვა შემთხვევა), ნაციონალიზმი, როგორც წესი, არარელიგიური, სეკულარული მოვლენაა. მაგრამ დღეს როგორც ნაციონალიზმის, ისე რელიგიის გამოცოცხლებამ მათი საკმაოდ მჭიდროდ დაკავშირება გამოიწვია მსოფლიოს ბევრ რეგიონში. რელიგია, კერძოდ, შიიტური მიმართულების ისლამი, ირანული ნაციონალიზმის მთავარი კომპონენტია. ისლამური პარტიები ძირითადი ოპოზიციური ძალებია ალჟირში, ტუნისში, ეგვიპტეში და ზოგიერთ სხვა ისლამურ სახელმწიფოში. დელანტი და ომაჰონი განსაკუთრებით უსვამენ ხაზს რელიგიისა და ნაციონალიზმის კავშირს ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში. მათი აზრით, „საქართველოში კომუნისტური რეჟიმის დამხობის შემდეგ, 1992 წლიდან, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია და ქართული ნაციონალიზმი მჭიდროდ დაუკავშირდნენ ერთმანეთს და ეს კავშირი შევარდნაძის მხარდაჭერით სარგებლობს“ (Delanty, O'Mohany, 2002, p. 151). ამავე ავტორების აზრით, რუსეთის ფედერაციის ბევრ რეგიონში რუსული მართლმადიდებლობა გახდა ეროვნული იდენტურობის მთავარი სიმბოლო, ხოლო აზიურ რესპუბლიკებში სულ უფრო და უფრო მხარდ პოლიტიკურ როლს თამაშობს ახალი, რადიკალური რეფორმისტული ისლამი. რელიგიის „ნაციონალიზაცია“ და პოლიტიზაცია სულ უფრო შესამჩნევი ხდება სხვა რეგიონებშიც (ინდოეთი, ინდონეზია, თურქეთი და სხვა). ამიტომ ბევრი მკვლევარი ფიქრობს, რომ რელიგიური ნაციონალიზმი მოდერნიზმის პროდუქტია და იგი

გლობალურ ძალად იქცა. კრიზისისა და არეულობის დროს ის შეიძლება მარგინალური ჯგუფების მართვის საშუალება გახდეს.

თანამედროვე ნაციონალიზმის ეს სამი ტიპი რეალურად არსებობს და არაეისტოვის, სადავო არ არის. მაგრამ უფრო რთული და საინტერესო საკითხია იმ მიზეზების ახსნა, რომლებმაც გამოიწვიეს თანამედროვე ნაციონალიზმის ჩამოყალიბება და მისი ასეთი გააქტიურება უკანასკნელ წლებში, ანუ ამ მოვლენის თეორიული გააზრება. იმავე დელანტიისა და ომპონის მიერ გამოყოფილია ხუთი მთავარი მიდგომა, რომლებიც თანამედროვე ნაციონალიზმის ასეთ აღმავლობას და ფართო გავრცელებას სხვადასხვანაირად ხსნიან.

1. **ისტორიის დაბრუნება.** პირველ მიდგომას ისტორიის დაბრუნება შეიძლება ეწოდოს. ის ავტორები, რომლებიც ამ მიდგომას იზიარებენ, თვლიან, რომ ნაციონალიზმის „აფეთქება“ პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში გამოწვეულია იმით, რომ მას შემდეგ, რაც დიქტატურა შესუსტდა, თავი იჩინა საუკუნეების მანძილზე დაგროვილი ეთნიკური და რელიგიური შუღლი. კომუნისტური რეჟიმი ასე თუ ისე აკავებდა ამ დაპირისპირებას, მაგრამ როცა შეშავებული ძალა მოიხსნა, ურთიერთწინააღმდეგობამ და სიძულვილმა მთელი ძალით იფეთქა. ასე რომ, თანამედროვე ეთნოკონფლიქტები მხოლოდ ისტორიის დაბრუნებაა, ხოლო თანამედროვე პოსტკომუნისტური ნაციონალიზმის წყარო ტრაიბალიზმი და ეთნიკური სიძულვილია.

ამ მოსაზრებას ძირითადად ეურნალისტები და პოლიტიკოსები ემხრობიან. იშველიებენ რა ისტორიას, ისინი ამტკიცებენ, რომ აღმოსავლეთ ევროპის და მით უმეტეს აზიის ნაციონალიზმი ყოველთვის იყო ეთნიკური ნაციონალიზმი. მისგან განსხვავებით, დასავლური ნაციონალიზმი სახელმწიფო, სამოქალაქო ნაციონალიზმია და ამიტომაც მისთვის ეთნოკონფლიქტები დამახასიათებელი არ არის.

მაგრამ მეცნიერთა უმრავლესობა ისტორიის დაბრუნების იდეას არ იზიარებს. საკმაოდ ბევრი არგუმენტი იმის დასამტკიცებლად, რომ ეთნიკურ მილიტარიზმს აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში ძალიან ცოტა რამ აქვს საერთო ადრეულ კოლექტიურ იდენტურობასთან. ს. კოენის მტკიცებით (Cohen, 1999), პოსტკომუნისტური ნაციონალიზმი ისტორიის არქონის შედეგია და არა ისტორიის დაბრუნებისა, ხოლო ბალკანეთის კონფლიქტი სულ სხვა მიზეზების გამო დაიწყო

და ეთნიკური ხასიათი შემდეგ შეიძინა. სარაევო ხუთასი წლის განმავლობაში ეთნოკულტურულად ერთ-ერთი ყველაზე ჭრელი ქალაქი იყო ევროპაში და არავითარ ეთნოკონფლიქტს იქ აღგილი არ ჰქონია. ამიტომ არ არის სწორი იმის მტკიცება, რომ ნაციონალისტური წარმოდგენები უკვე წარსულშია ჩამოყალიბებული და თანამედროვე პერიოდში უბრალოდ გამოვლენის საშუალება მიეცა.

2. *ინტერნაციონალიზმი და მოდერნიზაცია.* ერთ-ერთი, საკმაოდ ხშირად გამოყენებული არგუმენტი ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში ნაციონალიზმის აღზევების ასახსნელად არის ის, რომ ეს მოვლენა ვერსალის სისტემის შემდგომი კრი-სახელმწიფოების მოდელის შედეგია, რომელიც დასავლეთმა მოახვია თავს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპას. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, რომელიც ამ მოდელს იცავდა, ძველმა შეცდომამ თავი ეთნიკური ნაციონალიზმის სახით იჩინა. ამდენად, ამ მოვლენის ისტორიული მიზეზი უფრო პოლიტიკურია, ვიდრე კულტურული ან ეთნიკური. ამ რეგიონში სახელმწიფოების ფორმირება დიდი სახელმწიფოების ზემოქმედების შედეგია და ამდენად, ბალკანეთი თანამედროვეობის პროდუქტად უნდა ჩაითვალოს. ამ თვალსაზრისით პოსტკომუნისტური ნაციონალიზმის წარმოშობის მიზეზი ინტერნაციონალიზმის მიერ წარმოქმნილი მოდერნიზაციაა.

ეს მიდგომა თავისუფალია იმ უკიდურესობისაგან, რომელიც ისტორიის დაბრუნებას, როგორც თეორიულ მიმართულებას, ჰქონდა და ნაციონალიზმის მთავარ მიზეზად კულტურულ განსხვავებებს მიიჩნევდა. მაგრამ ამ მიმართულებასაც სერიოზული ნაკლი გააჩნია, რადგან ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სახელმწიფოთა ფორმირების ადრეულ ისტორიულ სტრუქტურებს და სათანადო ყურადღების გარეშე ტოვებს მოქმედი ძალების (აგენტების) როლს. ცხადია, სტრუქტურულ ფაქტორებს (კულტურა იქნება ეს თუ ისტორია) დიდი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ მოქმედი ძალების გარეშე მათი როლი მცირდება. მეოცე საუკუნის უმეტეს დროს ბალკანეთში მშვიდობა იყო, რაც იმის მანიფესტაციაა, რომ ადრინდელი დასავლური მოდელის გადმოტანა არ უნდა იყოს მიმდინარე კრიზისის გადამწყვეტი მიზეზი. საერთაშორისო ინტერვენციაც მხოლოდ პასუხი იყო უკვე დაწყებულ კონფლიქტზე და იგი ვერანაირად ვერ ჩაითვლება მის პირველ მიზეზად. თუ დავეთანხმებით, რომ სახელმწიფოთა ჩამოყალიბების მოდელი და საზღვრების

გატარებაში დაშვებული ძველი შეცდომებია ეთნიკური მილიტარიზმის მიზეზი, მაშინ უნდა ვაღიაროთ, რომ ინტერნაციონალური ინტერვენციით შედეგი ვერ მიიღწევა. მხედველობაშია მისაღები ისეთი აგენტებიც, როგორიცაა მოქალაქეთა აღშფოთება უსამართლობისა და კორუფციის წინააღმდეგ, დემოკრატიზაციის მოთხოვნა და სხვ.

3. *ინსტიტუციონალიზმი*. ეს მიდგომა ამტკიცებს, რომ თანამედროვე პოსტკომუნისტური ნაციონალიზმის ფესვები კომუნისტური მმართველობის დროს ერებისა და ეროვნებების ინსტიტუციონალიზაციის პოლიტიკიდან იღებს სათავეს. საბჭოთა კავშირი დაფუძნებული იყო მრავალეროვნულობის ოფიციალურ ინსტიტუციონალიზაციაზე, რომელიც არა მარტო ოფიციალურ, სახელმწიფო და პოლიტიკურ მნიშვნელობას ანიჭებდა ეთნიკურ ეროვნებას, არამედ ცენტრალურ ინსტიტუციონალურ კატეგორიად მიიჩნევდა მას. საბჭოთა კავშირის პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული ტერიტორიული მოწყობა, ისევე როგორც ხელისუფლების ორგანოების შემადგენლობა, ეროვნულ პრინციპს ემყარებოდა. ამან კი თავისი შედეგი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ გამოიღო, როცა ეს პრინციპი ანაქრონიზმად იქცა. ეროვნებათშორისი დამოკიდებულება უკიდურესად გამწვავდა, რადგან საბჭოთა ეთნონაციონალური პოლიტიკის მემკვიდრეობას ღრმა ფესვები აქვს გადგმული. ამიტომ ნაციონალიზმის წყარო პოსტსაბჭოთა და პოსტკომუნისტურ სამყაროში პოლიტიკური ინსტიტუტების მდგომარეობაა და არა ეთნიკურობა ან კულტურა. ე. ო. ნაციონალიზმს ერები კი არ წარმოშობს, არამედ პოლიტიკა.

მთელ რიგ ავტორებს სხვადასხვა მაგალითები მოჰყავთ ამ მოსაზრების დასამტკიცებლად. კერძოდ, ახალი მემარჯვენე რადიკალი ნაციონალისტების წარმატებებს ისინი მიაწერენ არა იდეოლოგიას, არამედ პოლიტიკური და, კერძოდ, საარჩევნო სტრუქტურების თავისებურებებს. ის, რომ მემარჯვენეებმა შეძლეს ისეთი ფორმულების მოძებნა, რომელიც ერთნაირად მისაღები იქნებოდა როგორც მემარჯვენეებისთვის, ისე მემარცხენეებისთვის, არის მათი წარმატების მიზეზი.

ინსტიტუციონალისტური მიდგომის უპირატესობაა, რომ იგი თავისუფალია როგორც ეთნიკურობისა და კულტურის როლის უზომოდ განდიდებისაგან, ისე საერთაშორისო ფაქტორების გადაჭარბებული შეფასებისაგან. ამასთანავე, საეჭვოა, რომ პოსტკომუნისტური ნაციონალიზმის მიზეზები მხოლოდ

კომუნისტური რეჟიმის ინსტიტუციები იყოს. გარდა ამისა, ეს მიმდინარეობა არ გეინვენებს, თუ როგორ არის ინსტიტუციონალიზებული პოსტკომუნისტური ნაციონალიზმი. ძნელი წარმოსადგენია, რომ იგი მხოლოდ საპროტესტო მოძრაობა იყოს.

4. **გადასვლა დემოკრატიაზე.** პოსტკომუნისტური ნაციონალიზმის წარმოშობისა და გავრცელების ახლის ერთ-ერთი გავრცელებული მიდგომაა დემოკრატიაზე გადასვლის თეორია. ეს მიმდინარეობა ეყრდნობა იმ თეორიულ დებულებებს, რომლებიც ანალიზებენ ავტორიტარული რეჟიმიდან დემოკრატიაზე გადასვლის კანონზომიერებებს (ძირითადად სამხრეთ ევროპისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნების მაგალითზე) და ამას ემატება ის თავისებურებები, რაც ცენტრალიზებული ეკონომიკიდან თავისუფალ ბაზარზე გადასვლას უკავშირდება. ასეთი გადასვლა არ არის მხოლოდ პოლიტიკური მოვლენა, არამედ მოითხოვს მთელი საზოგადოების სერიოზულ ტრანსფორმაციას.

დემოკრატიაზე გადასვლის პერიოდში ინგრევა ის პოლიტიკური სტრუქტურები, რომლებიც ცივი ომისათვის იყო დამახასიათებელი. ძველი იდეოლოგიების მსხვერველს მოსდევს ახალი მემარჯვენე თუ მემარცხენე იდეოლოგიების გავრცელება, რომლებიც ძნელად იკიდებენ ფეხს საზოგადოებაში. წარმოიშვება ერთგვარი სიცარიელე, ვაკუუმი და სწორედ ამ ვაკუუმის შევსება ხდება ახალი ნაციონალიზმით. დასავლეთის სამყაროში იგი რადიკალური კონსერვატიზმის სახით არის წარმოდგენილი (ახალი მემარჯვენე რადიკალები), პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში კი — რადიკალური ეთნიკური ნაციონალიზმით. იგი უფრო ძლიერია იქ, სადაც დემოკრატია სუსტია და დემოკრატიული მობილიზაციის შემცველად გვევლინება.

ზოგიერთი ავტორი თვლის, რომ აღმოსავლეთ ევროპაში მიმდინარე ეთნიკური პოლიტიკა რაციონალური არჩევანია. „ეთნიფიკაცია“ კულტურული იდენტიფიკაციისათვის საერთო სურვილის გამოხატულება კი არ არის, არამედ რაციონალური სტრატეგიაა იმის გათვალისწინებით, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს საზღვრების ეკონომიკური და პოლიტიკური უსაფრთხოება, სადაც ეთნიკური უმცირესობები ასოცირდებიან მეზობელი ქვეყნების მოსახლეობასთან და ხელისუფლების სისუსტის პირობებში დესტაბილიზაციის სერიოზული საფრთხე იქმნება. სამოქალაქო და პოლიტიკური კულტურის დაბალი დონის პი-

რობებში ეთნიკური პოლიტიკა ხშირად რაციონალური რესურსია. ეს მდგომარეობა ხუმრობით ასე შეიძლება შევაჯამოთ: „მემარცხენეებს არა აქვთ იდეოლოგია, მემარჯვენეებს კი – ფული. შედეგი ნაციონალიზმია“ (ციტირებულია Delanty, O Mahony, 2002, p. 155).

დემოკრატიაზე გადასვლის თეორია ხსნის ნაციონალიზმის მიზეზებს პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, მაგრამ გაუგებარს ტოვებს ნაციონალიზმის გამოცოცხლების მიზეზებს დასავლეთში. ამ მიდგომით ძნელი ასახსნელია ის ფაქტიც, რომ დემოკრატიაზე გადასვლა პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში (იუგოსლავია და საქართველო ამ მხრივ გამონაკლისია) მშვიდობიანი გზებით განხორციელდა. ცხადია, რაციონალური სტრატეგიის როლი ექსტრემისტულ ნაციონალისტურ და ეთნიკურ პოლიტიკაში არ უნდა დავამციროთ, მაგრამ არც კულტურული იდენტურობის უარყოფა შეიძლება. თუმცა ისიც ფაქტია, რომ „პერესტროიკამ“ უდავოდ დიდი როლი ითამაშა იმ პირობების ჩამოყალიბებაში, რომელმაც შემდგომში თანამედროვე, პოსტსაბჭოთა ნაციონალიზმი, წარმოშვა.

5. რეაქცია გლობალიზაციაზე. თანამედროვე ნაციონალიზმის აღორძინების მიზეზების ასხნას მკვლევართა უმრავლესობა ცდილობს იმ თეორიული მიდგომით, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ რეაქცია გლობალიზაციაზე. ამ მიდგომით თანამედროვე ექსტრემისტული ნაციონალისტური გამოსვლები, ნაციონალისტური იდეოლოგიების წარმატება, ეთნიკური დაპირისპირებები და კონფლიქტები, არის პასუხი იმ ეკონომიკური და კულტურული ღირებულებების შეცვლაზე, რაც გლობალიზაციას მოჰყვა.

ნაციონალიზმზე, როგორც გლობალიზაციის პროცესის მიმართ რეაქციაზე, ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ და აქ მასზე აღარ შევჩერდებით, აღვნიშნავთ მხოლოდ ზოგიერთ მოსახრებას:

იურგენ ჰაბერმასი (Habermas, 2001) ამ მოვლენას დასავლეთის ქვეყნებში „კეთილდღეობის ნაციონალიზმს“ უწოდებს, რომელიც გამოწვეულია ეკონომიკური დაცემის, ინფლაციის, უმუშევრობის შიშით და მიმართულია იმიგრაციის წინააღმდეგ.

ჯ. დელანტი და პ. ომაჰანი ლაპარაკობენ ნაციონალიზმის ისეთ ფორმებზე, რომლებიც სოციალისტური ცენტრალიზებული ეკონომიკის ნგრევას მოჰყვა და გაზარდა დისპროპორცია ცენტრსა და რეგიონებს შორის, რამაც ცენტრის მიმართ ნაციონალისტური ოპოზიციის ჩამოყალიბებას შეუწყო ხელი

(Delanty, O'Mahony, 2002). იგივე ავტორები მიუთითებენ, რომ ნაციონალიზმმა მთელ რიგ ქვეყნებში, და, პირველ რიგში, ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში, მიიღო წინააღმდეგობის ფორმა, როცა ცალკეულ ეთნიკურ ჯგუფებს არ სურთ ე. წ. „კომუნალურ სამოთხეში“ ყოფნა და თავის იდენტურობის დაცვის ერთადერთ გზად მებრძოლი ეთნიკური ნაციონალიზმი მიაჩნიათ.

მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში თანამედროვე ნაციონალიზმი არ შეიძლება მივიჩნიოთ გლობალიზაციის პირდაპირ შედეგად. ისევე როგორც ანტიგლობალისტური მოძრაობების დიდი ნაწილი უფრო მემარცხენე და ანტიიმპერიალისტური ხასიათისაა, ვიდრე ნაციონალისტური, ასევე ნაციონალიზმის თანამედროვე გამოვლინებებს შორის შედარებით ცოტაა ისეთი, რომლებიც თავისი გამომწვევეი მიზეზებით უშუალოდ გლობალიზაციასთან იყონ დაკავშირებული.

ახალი რადიკალური ნაციონალიზმის მიზეზებისადმი ხუთი აღნიშნული მიდგომა ერთმანეთს არ გამორიცხავს. სხვა საქმეა, რომ შეიძლება ცალკეული მკვლევრები ერთ რომელიმე მათგანს აძლევდნენ უპირატესობას ან რომელიმეს საერთოდ გამორიცხავდნენ (მაგ., დელანტი და ომაჰონი თანამედროვე ნაციონალიზმის მთავარ მიზეზად მიიჩნევენ რეაქციას გლობალიზაციაზე და საერთოდ უარყოფენ ისტორიის დაბრუნების მიდგომას). ფაქტია, რომ ისეთი რთული და წინააღმდეგობრივი ფენომენი, როგორც ნაციონალიზმია, ერთი რომელიმე მიზეზით ვერ აიხსნება, თუნდაც ეს მიზეზი ასეთივე რთული და მრავალმხრივი ფენომენი – გლობალიზაცია – იყოს.

გლობალიზაციასთან არის დაკავშირებული ნაციონალიზმის, უფრო სწორად, სეპარატიზმისა და სეცესიონიზმის შედარებით ახალი ფორმა, რომელიც სხვა მიზეზებითაა გამოწვეული, ვიდრე ტრადიციულად ეს მოძრაობები ხასიათდებოდნენ. როგორც წესი, სეპარატიზმი და სეცესია ეთნიკური უმცირესობებისთვის არის დამახასიათებელი, რომლებიც თვლიან, რომ მოცემულ სახელმწიფოში მათი ყოფნა უკანონოა და საფრთხეს უქმნის მათი, როგორც ეთნოსის, არსებობას. ცხადია, ასეთი სეპარატიზმი და სეცესიისადმი მისწრაფება გლობალიზაციის ეპოქაშიც განაგრძნობს არსებობას და ძლიერდება კიდევ, მაგრამ მის გვერდით თავი იჩინა სეპარატიზმმა და სეცესიონიზმმა თვით ტიტულარული ერის შიგნით და ეს გამოწვეულია ეკონომიკური განვითარების დონეში განსხვავებით.

გლობალიზაციის პერიოდში ტრანსნაციონალური კორპორაციების როლის ზრდა და სახელმწიფოს გავლენის შესუსტება საშუალებას აძლევს ცალკეულ რეგიონებს უშუალოდ გავიდნენ მსოფლიო ბაზარზე და გარკვეული ეკონომიკური ავტონომიურობაც მოიპოვონ. ასეთ შემთხვევაში ეკონომიკურად დაწინაურებულ რეგიონს პრივილეგიები აქვს და მისი შემოსავლებიც საგრძნობლად იზრდება. შესაბამისად ყალიბდება აზრი: რეგიონი რომ ცალკე სახელმწიფო იყოს და მასზე მიტმასნილი არ იყოს ქვეყნის სხვა ჩამორჩენილი რეგიონები, მაშინ აქ ცხოვრების დონე და მოსახლეობის კეთილდღეობა გაცილებით მაღალი იქნებოდა. ეს კი საკმარისი საბაბია ასეთი რეგიონული ნაციონალიზმის, სეპარატიზმისა და სეცესიონიზმის წარმოშობისა და გავრცელებისთვის.

ასეთი ნაციონალიზმის მაგალითია იტალიის ჩრდილოეთი ლიგა, რომლის მიზანიცაა ახალი სახელმწიფოს – პადანიის – შექმნა, რომელშიც გაერთიანდება ჩრდილოეთ იტალიის ინდუსტრიული ოლქები. სამხრეთ იტალიის ჩამორჩენილი ოლქებისაგან განთავისუფლება საშუალებას მისცემს პადანიის სახელმწიფოს ევროპის ერთ-ერთ ყველაზე დაწინაურებულ ქვეყნად იქცეს. დაახლოებით ასეთივე მიზნებს ისახავს ბავარიული ნაციონალიზმი, რომელიც თვლის, რომ ბავარიის უშუალოდ შესვლა ევროკავშირში გაცილებით მომგებიანი იქნებოდა მისი მოსახლეობისათვის.

ზოგჯერ ეკონომიკურად ჩამორჩენილი რეგიონი თვითონ გამოთქვამს პრეტენზიას, რომ მას „სათანადო ყურადღებას არ აქცევენ“ და თუმცა აქ ეთნიკური პრობლემები არ დგას (ლაპარაკია იმ შემთხვევაზე, როცა რეგიონის მოსახლეობა იმავე ეთნიკურ ჯგუფს მიეკუთვნება, რომელსაც ქვეყნის ტიტულარული ერთი, მაინც თავს იჩენს სეპარატიზმი იმ იმედით, რომ დამოუკიდებლად ყოფნის ან მეზობელი სახელმწიფოს შემადგენლობაში შესვლის შემთხვევაში რეგიონის ეკონომიკური მდგომარეობა მკვეთრად გაუმჯობესდება.

70-იან წლებში შოტლანდიური ნაციონალიზმის აღზევების მიზეზი იმდენად ტრადიციული ანტიინგლისური განწყობა კი არ იყო, რამდენადაც ჩრდილოეთის ზღვაში, შოტლანდიის სანაპიროებთან ახლოს, ნავთობისა და ბუნებრივი გაზის დიდი მარაგის აღმოჩენა. შოტლანდიელი ნაციონალისტების აზრით, ამ საბადოებიდან მიღებული შემოსავალი, შოტლანდიას დამოუკიდებლობის შემთხვევაში, მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე აყვავებულ ქვეყნად გადააქცევდა.

ზოგადად, აღნიშნული ტიპის ნაციონალიზმი დასავლეთის სამყაროსათვის არის დამახასიათებელი და შეიძლება ის ნამდვილად მივიჩნიოთ გლობალიზაციის ერთ-ერთ შედეგად, ხოლო ის რეგიონები, რომლებიც ეთნიკურადაც განსხვავდება ქვეყნის დანარჩენი ტერიტორიისაგან, ავტონომიის განსაკუთრებულ ფორმებად ჩამოყალიბდა. მათ ხშირად უწოდებენ სახელმწიფოებს დამოუკიდებლობის გარეშე. ასეთი ერების მაგალითია შოტლანდიელები, კატალონიელები და კვებეკელები. საიტყენ წარმართება მომავალში მათი ნაციონალიზმი, მთლად ნათელი არ არის. გლობალიზაციის პირობებში დამოუკიდებლობის მოთხოვნა უფრო იმ მოტივით ხდება, რომ აღნიშნული ხალხები და მათი „არასუვერენული სახელმწიფოები“ უშუალოდ ჩაერთვნენ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ინტეგრაციულ პროცესებში. მეორე მხრივ, ადგილი აქვს ინტეგრაციულ პროცესებს ქვეყნებს შიგნითაც, რაც, გარკვეულწილად, ასევე გლობალიზაციის შედეგია. ამგვარად, ერთდროულად ხდება ორი, თითქოს შეუთავსებელი პროცესი: ერთი მხრივ მისწრაფება გამოცალკევებისაკენ, მეორე მხრივ, ზოგადსახელმწიფოებრივი იდენტურობის გაძლიერება.

ამ უკანასკნელ ტენდენციაზე შემდეგი მაჩვენებლები მეტყველებს: 1982 წელს შოტლანდიელების 37%-თვის თვითიდენტიფიკაცია იყო მხოლოდ შოტლანდიელი – არაბრიტანელი, 27%-თვის უფრო შოტლანდიელი, ვიდრე ბრიტანელი, 25%-თვის თანაბრად შოტლანდიელი და ბრიტანელი, 4%-თვის უფრო ბრიტანელი, ვიდრე შოტლანდიელი და 2%-თვის ბრიტანელი, არაშოტლანდიელი. 1998 წელს კი თავის თვითიდენტიფიკაციად მხოლოდ შოტლანდიელი – არაბრიტანელი ჩათვალა შოტლანდიელთა მხოლოდ 19%-მა, მაშინ, როცა თანაბრად ბრიტანელად და შოტლანდიელად თავს თვლიდა უკვე შოტლანდიელთა 40%.

იგივე ტენდენცია შეიმჩნევა კატალონიელებში. თუ მხოლოდ კატალონიელად, არაესპანელად 1982 წელს თავს თვლიდა კატალონიელთა 20%, უფრო კატალონიელად, ვიდრე ესპანელად 16%, თანაბრად კატალონიელად და ესპანელად 35%, უფრო ესპანელად, ვიდრე კატალონიელად 5% და მხოლოდ ესპანელად, არაკატალონიელად, არც ერთი კატალონიელი. 1998 წლისთვის მხოლოდ კატალონიელად თავი ჩათვალა კატალონიელთა 10%-მა, ხოლო თანაბრად ესპანელად და კატალონიელად 44%-მა (Spenser and Wollman, 2002, p. 178).

ეს ტენდენცია გვაფიქრებინებს, რომ მოთხოვნა შოტლანდიის ან კატალონიის სეცესიის შესახებ. ეკონომიკურ მიზნებს ისახავს და არ არის დაკავშირებული ეთნიკურ ნაციონალიზმთან, განსხვავებით პოსტკომუნისტური ქვეყნებისა და განვითარებადი სამყაროსი, სადაც ანალოგიური მოთხოვნა ეთნიკური მტრობისა და შეუთავსებლობის შედეგია. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ განვითარებულ სამყაროში ყველგან ასეთი სურათია. მაგალითად, კვებეკელების ეთნიკური თვითიდენტიფიკაცია როგორც კვებეკელის, ფრანკოფონის და ამიტომ დანარჩენი კანადელებისგან განსხვავებულის, მეტიც, არაკანადელის, ძლიერდება კიდევ.

საერთოდ, დასავლეთისთვის დამახასიათებელი ეს რეგიონული ნაციონალიზმი, რომელიც ნამდვილად არის დაკავშირებული გლობალიზაციასთან, არ გამოირჩევა აგრესიულობით და არატოლერანტულობით. ის სისხლისმღვრელი ეთნიკური კონფლიქტები კი, რომლებიც მოდებულია მთელს მსოფლიოში, თავისი მიზეზებითა და ხასიათით, ნაკლებად არის დაკავშირებული გლობალიზაციასთან, რაც შეეხება ანტიგლობალისტურ მასობრივ გამოსვლებს, ისინი (მექსიკა, 1994, სიეტლი, 1999, გენუა, 2001) ნაციონალისტური ნამდვილად არ არის და მემარცხენე, ანტიიმპერიალისტურ ხასიათს ატარებს, რადგან მიიჩნევა, რომ გლობალიზაცია დასავლეთის და, კერძოდ, ამერიკის ექსპანსიას მთელს მსოფლიოში და თანაც ცხოვრების ყველა სფეროში.

ამიტომ გლობალიზაციის მოწინააღმდეგე ძალებს შორის ის ძალები უნდა მივიჩნიოთ ყველაზე სერიოზულად, რომლებიც გლობალიზაციაში არა მარტო დასავლეთის მსოფლიო ექსპანსიას ხედავენ, არამედ თვითონვე აქვთ პრეტენზია საყოველთაობაზე და ჭეშმარიტებაზე. ასეთ ძალებს წარმოადგენენ არადასავლური ცივილიზაციები და განსაკუთრებით – ისლამი,

10.3. ცივილიზაციათა შეჯახება? ისლამური ფუნდამენტალიზმი გლობალურ ვრამში

ზემოთ უკვე ითქვა სამუელ ჰანტინგტონის ცნობილ ჰიპოთეზაზე, რომელიც ცივილიზაციათა შეჯახების სახელით არის ცნობილი (ჰანტინგტონი, 2001, Huntington, 1996) და ამტკიცებს,

რომ ცივი ომის შემდგომი მსოფლიოს მთავარი საფრთხე მსოფლიო ცივილიზაციების დაპირისპირებასა და მათ შორის მოსალოდნელ ომშია.

პანტინგტონი თანამედროვე მსოფლიოში რვა ცივილიზაციას გამოყოფს: დასავლურს, სლავურ-მართლმადიდებლურს, კონფუციანურს, იაპონურს, ისლამურს, ინდუისტურს, ლათინოამერიკულს და, შესაძლოა, აფრიკულს. იგი, რატომღაც, უგულვებელყოფს ბუდისტურ ცივილიზაციას (თუმცა სხვები მას იაპონურ ცივილიზაციასთან ერთად განიხილავენ) და გაურკვეველს ტოვებს არასლავი მართლმადიდებლების (ბერძნები, რუმინელები, ქართველები), მონოფიზიტების (სომხები, ეთიოპიელები) და ებრაელების ადგილს ცივილიზაციათა მსოფლიო რუკაზე, მაგრამ ამჯერად მისი ჰიპოთეზის კრიტიკული შეფასება ჩვენს ინტერესებში არ შედის.

თითოეულ ცივილიზაციაში შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე ტიპი – მაგალითად, დასავლური ცივილიზაცია შეიძლება დაიყოს პროტესტანტულ და კათოლიკურ ცივილიზაციებად, თვითონ პროტესტანტულში შეიძლება გამოიყოს ოკეანური (ანგლოსაქსონური) და კონტინენტური სუბცივილიზაციები და ა. შ.

უკრაინელი ავტორი ს. უდოვიკი (Удовик, 2002) ყურადღებას ამახვილებს იმ ფაქტზე, რომ ოკეანური (ანგლოსაქსონური) სუბცივილიზაცია, რომელიც, ბრიტანეთის კუნძულებისა და ჩრდილოეთ ამერიკის გარდა, აერთიანებს ავსტრალიას, ახალ ზელანდიას და, ნაწილობრივ, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკას, ერთადერთია, რომელიც სხვების ისტორიულ ტერიტორიებზეა გავრცელებული (რა თქმა უნდა, ბრიტანეთის კუნძულების გარდა). იგი ყველაზე უფრო მობილური და დინამიკურია. დღეს ბევრი ლაპარაკობს დაპირისპირებაზე თვით დასავლურ ცივილიზაციაში, კერძოდ, ანგლოსაქსურ და კონტინენტურ სუბცივილიზაციებს შორის. სადაც ოკეანური ცივილიზაციის უპირატესობა აშკარად ეკვეთება, ე. ი. ხდება თვით დასავლური ცივილიზაციის გარკვეული „ანგლოსაქსონიზაცია“. იმის გამო, რომ ამ სუბცივილიზაციის წამყვანი ძალა ამერიკის შეერთებული შტატებია, პროცესმა „ამერიკანიზაციის“ სახელი მიიღო. თუ შიდა ცივილიზაციურ დონეზე კონტინენტური (განსაუთრებით კათოლიკური) სუბცივილიზაცია აშკარად ეწინააღმდეგება ამერიკანიზაციას (კერძოდ, საფრანგეთის ბრძოლა ინგლისური სიტყვების მოძალებისა და ამერიკული მასობრივი კულტურის წინააღმდეგ), მსოფლიო მასშტაბით, სხვა ცივილი-

ზაციებთან ურთიერთობაში, ისინი, როგორც ერთი მთლიანი, გამოდიან და ასევე აღიქმებიან სხვების მიერ.

უკანასკნელი საუკუნეების მანძილზე დასავლეთი პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და კულტურულად გაცილებით მაღლა იდგა, ვიდრე ნებისმიერი სხვა ცივილიზაცია. აქ მოხდა ყველა დიდი აღმოჩენა მეცნიერებასა და ტექნიკაში. დღევანდელ მესამე სამყაროში სულ ათამდე ქვეყანა თუ მოიძებნება, რომლებიც დასავლეთის კოლონიები ან პროტექტორები არ ყოფილან. ეკონომიკურად კი აბსოლუტურად დასავლეთის ყველა ქვეყნის სანედლეულო დანამატის როლს თამაშობდნენ. ერთი სიტყვით, მსოფლიო პოლიტიკას ბოლო ხუთი საუკუნის მანძილზე დასავლეთი წარმართავს.

ასეთ პირობებში იქმნება წარმოდგენა დასავლური ცივილიზაციის უნივერსალურობის შესახებ, რომ იგი ზეცივილიზაციაა და იმისთვის, რომ ამა თუ იმ ხალხმა პროგრესს მიაღწიოს, აუცილებლად უნდა ეზიაროს მას. ხოლო თუ დასავლური ცივილიზაციის ღირებულებები გაგრძელდება მთელს მსოფლიოში, მაშინ საყოველთაო მშვიდობა, ეკონომიკური და კულტურული აღმავლობა გარანტირებული იქნება. ამიტომ დასავლეთი, იყენებს რა მის ხელთ არსებულ გრანდიოზულ ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, ფინანსურ თუ პროპაგანდისტულ შესაძლებლობებს, აქტიურად ცდილობს დასავლური ფასეულობები მაქსიმალურად გაავრცელოს მთელს მსოფლიოში. ამის საუკეთესო საშუალება კი გლობალიზაციაა, რაც განვითარებად სამყაროში ბევრის მიერ აღიქმება, როგორც დასავლეთის, კერძოდ, ამერიკის შეერთებული შტატების, აშკარა ექსპანსია.

სწორედ დასავლეთის შიშმა, კერძოდ, იმის რწმენამ, რომ დასავლური ცივილიზაცია ანადგურებს ეროვნულს, ტრადიციულს და, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბღალავს რელიგიურ სიწმინდეებს და ნორმებს, წარმოშვა დასავლეთთან მკვეთრად დაპირისპირებული იდეოლოგია და მოძრაობა, რომელსაც ფუნდამენტალიზმი ეწოდება.

ცნება „ფუნდამენტალიზმი“ გულისხმობს ნებისმიერ უკიდურესად კონსერვატორულ მიმდინარეობას როგორც თანამედროვე რელიგიებში, ისე პოლიტიკისა და იდეოლოგიის სფეროებში. თავდაპირველად ფუნდამენტალიზმი აშშ-ში ჩამოყალიბდა, როგორც პროტესტანტიზმის უკიდურესი კონსერვატორული ფორმა, რომელიც კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა ნების-

მიერ მეცნიერულ ახსნას ბუნებისა და სასოგადოების მოვლენებში, უპირისპირებდა რა მას რელიგიურ პოსტულატებს.

ქრისტიანული ფუნდამენტალიზმი დღესაც აქტიურად ფუნქციონირებს როგორც დასავლეთში, ისე მართლმადიდებლურ სამყაროში. კერძოდ, ქრისტიანული ფუნდამენტალისტური ორგანიზაციის „ღმერთის არმიის“ ნამოქმედარია ტერორისტული აქტი ოკლახომა-სიტიში, რომელმაც 167 კაცი იმსხვერპლა. საყოველთაოდ არის ცნობილი ისეთი ფუნდამენტალისტური სექტები, როგორიცაა „დავითის შთამომავლები“ და „ღვთის ხელი და მახვილი“. თუმცა ამერიკაში მათ უბრალოდ ფანატიკოსებს უწოდებენ და ქრისტიანული ფუნდამენტალიზმის არსებობას უარყოფენ. ბოლო წლებში ძლიერდება მართლმადიდებლური ფუნდამენტალიზმიც, რომელიც სასტიკად ებრძვის „მწვალებელთა“, ე. ი. დასავლური ქრისტიანობის ნებისმიერ მოქმედებას მართლმადიდებლურ სამყაროში (თუნდაც მარტო ბასილ მკალავიშვილი გავიხსენოთ). მაგრამ ყველაზე რადიკალური და აგრესიული ისლამური ფუნდამენტალიზმია. თელის რა, რომ დასავლეთი და, კერძოდ ამერიკა, დიდი სატანაა, რომელიც მართავეს კაცობრიობას. ისლამისტები მოუწოდებენ ყველა მართლმორწმუნე მუსლიმს საღვთო ომი ანუ ჯიჰადი გამოუცხადონ ურწმუნოებს, გაათავისუფლონ მსოფლიო სატანისაგან და კაცობრიობა დააბრუნონ „ისლამური ცივილიზაციის ოქროს საუკუნეში“. თუ გავითვალისწინებთ ისლამური ფანატიზმის მასშტაბებს და რწმენას, რომ ურწმუნოებთან ომში დაღუპული მუსლიმი პირდაპირ სამოთხეში ხედება, ადვილი გასაგები უნდა იყოს ისლამური ფუნდამენტალიზმის საფრთხე. მით უფრო, რომ მისი სამოქმედო გზა ტერორიზმია.

რასაკვირველია ისლამური ფუნდამენტალიზმის ანუ ისლამიზმის სწრაფ და მზარდ გავრცელებას თავისი ობიექტური მიზეზები აქვს. აქ, პირველ რიგში, უნდა დასახელდეს ისლამური სამყაროს ხანგრძლივი, კოლონიური დამოკიდებულება დასავლეთზე, პალესტინის პრობლემის მოუგვარებლობა და დასავლეთის მიერ ისრაელის მხარდაჭერა, ისლამის ნორმებისადმი სრულიად მიუღებელი ზნეობრივი ნორმების პროპაგანდა და მუსლიმანური ქვეყნებისათვის ამერიკული ცხოვრების სტილის თავს მოხვევა. რადგან ეს უკანასკნელი გლობალიზაციის პროცესთან ასოცირდება, ისლამური ფუნდამენტალიზმი გლობალიზაციის პროცესის მთავარ მოწინააღმდეგედ გვევლინება.

ამასთან, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ისლამიზმი ებრძვის გლობალიზაციას, როგორც დასავლური ცხოვრების წესის გავრცელებას. მაგრამ, იმავდროულად, თვითონ არის „ისლამური გლობალიზაციის“ იდეების მატარებელი, თვლის რა, რომ სწორედ ისლამური ნორმების და ისლამური ცივილიზაციის საყოველთაო გავრცელება იქნება მშვიდობისა და კეთილდღეობის გარანტი. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ ფუნდამენტალიზმი თვითონ არის გლობალური მოვლენა და გლობალიზაციის პროექტი.

კიდევ ერთი გარემოება იქცევს ყურადღებას. ნებისმიერი რადიკალური მოძრაობა და, მით უმეტეს ტერორიზმი, მაშინ აღწევს გარკვეულ წარმატებას, თუ იგი ფინანსურად კარგად არის უზრუნველყოფილი. ისლამური ფუნდამენტალიზმი მის შემდეგ აღორძინდა, რაც ისლამურ, კერძოდ, არაბულ სამყაროში ნაეთობის უმდიდრესი საბადოები აღმოჩნდა და მსოფლიოს ერთ-ერთი ყველაზე ღატაკი და ჩამორჩენილი ქვეყნები უმდიდრეს, აყვავებულ სახელმწიფოებად აქცია. არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ისლამური ფუნდამენტალიზმის ლიდერთა უმრავლესობას უმაღლესი განათლება ევროპისა და ამერიკის საუკეთესო უნივერსიტეტებში აქვთ მიღებული და საკმაოდ დიდხანს სწორედ დასავლური ცხოვრების წესით ცხოვრობდნენ. ამიტომ მათი მიჩნევა ბნელ და გაუნათლებელ ფანატიკოსებად, სერიოზული შეცდომა იქნებოდა.

განსაკუთრებით საშიში ისლამური ფუნდამენტალისტების ტერორისტული ჯგუფებია, რომელთა სახელთან არის დაკავშირებული უამრავი აფეთქება, მკვლელობა, თვითმფრინავის გატაცება და ა. შ. მარტო ალჟირში ფუნდამენტალისტებმა 30 ათასზე მეტი მშვიდობიანი მოქალაქის სიცოცხლე შეიწირეს.

ყველაზე უფრო მთავარ ტერორისტულ ისლამურ დაჯგუფებებს მიეკუთვნებიან:

ა) „ჰეზბოლლაჰი“ – ლიბანის რადიკალი შიიტების ორგანიზაცია;

ბ) არაბული „ისლამური ჯიჰადი“ და „ჰამასი“, რომლებსაც საღვთო ომი აქვთ გამოცხადებული ისრაელთან და მის მხრდამჭერებთან;

გ) „ჯამაათ ალ-ისლამი“ იბრძვის ისლამური სახელმწიფოების შექმნისათვის ცენტრალურ აზიაში და შტაბბინა ავღანეთში ჰქონდა;

დ) „ლაშქარ-ეთაიბი“ – პაკისტანის რადიკალური ისლამისტური მოძრაობა.

ე) „თალიბანი“ – უკიდურესად კონსერვატორულ-რადიკალური ისლამური ორგანიზაცია, რომელიც 1995–2002 წლებში მმართველი ძალა იყო ავღანეთში.

ვ) „ალ-კაიდა“ – ექსტრემისტულ-ტერორისტული ისლამური ორგანიზაცია უსამა ბენ-ლადენის ხელმძღვანელობით, რომლის სახელთან არის დაკავშირებული ყველაზე გახმაურებული ტერორისტული აქტები.

სწორედ უსამა ბენ ლადენის და ალ კაიდას სახელთანაა დაკავშირებული 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტები ნიუ-იორკსა და ვაშინგტონში, რასაც უზარმაზარი გამოხმაურება მოჰყვა, ძირეულად შეცვალა მსოფლიო გეოპოლიტიკური წესრიგი და, ბევრის აზრით, ცივილიზაციებს შორის ომის დაწყებას დაუდო სათავე.

ტერორისტული აქტის განხორციელების დღესვე აშშ-ის პრეზიდენტის ჯ. ბუშის მიერ წარმოთქმული იქნა ფრაზა „ჯვაროსნული ლაშქრობა“, რაც თავისთავად ასოცირდება შუა საუკუნეების ჯვაროსნულ ლაშქრობებთან ისლამის წინააღმდეგ. მაგრამ შემდეგ ეს სიტყვები აღარ გამოიყენებულა. ამერიკის მაღალჩინოსნები ცალსახად აცხადებენ, რომ ისინი ებრძვიან არა ისლამს, არამედ ტერორიზმს. თუმცა ისლამურ სამყაროში 11 სექტემბრის შემდეგ დაწყებული ომი ავღანეთში და აშშ-ის სამხედრო კონტინგენტის გადასროლა სამხრეთ ფილიპინებზე, ცენტრალურ აზიაში და კავკასიაში, სწორედ ისლამის წინააღმდეგ ომად აღიქმება.

რას ნიშნავს ცივილიზაციათშორისი ომი და რა თავისებურებებით ხასიათდება იგი?

11 სექტემბრის შემდეგ აშშ-ის მიერ ტერორიზმის წინააღმდეგ ომს ანალოგი არ მოეძებნება. ეს არ არის ომი ორ მოწინააღმდეგეს შორის, სადაც არსებობს საომარი მოქმედების თეატრი, ფრონტის ხაზი, მოწინააღმდეგეთა რეგულარული ჯარი და ა. შ. ეს არის ე. წ. ასიმეტრიული, გლობალური და მრავალგანზომილებიანი ომი.

რუსმა გენერალმა, რუსეთის ფედერაციის სამხედრო ექსპერტთა კოლეგიის ვიცე-პრეზიდენტმა ალექსანდრე ვლადიმროვი (Владимиров, 2001) 11 სექტემბრამდე რამდენიმე თვით ადრე ჩამოაყალიბა ცივილიზაციათშორისი ომის ძირითადი თავისებურებები:

1. ცივილიზაციათშორისი ომი განპირობებულია სხვადასხვა ცივილიზაციების წარმომადგენელთა მიერ ერთმანეთის საბაზისო ფასეულობების უპატივცემულობით და საკუთარი ცივილიზაციის სხვებზე თავსმოხვევის მისწრაფებით;

2. ცივილიზაციათშორისი ომი იწყება მაშინ, როცა გადაიღახება „ნაციონალური (რასობრივი) დამცირების“ უკანასკნელი ზღვარი;

3. ცივილიზაციათშორის ომში ფრონტის ხაზი არ არსებობს. მან შეიძლება გაიაროს ნებისმიერ ადგილას ანუ იმყოფება ყველგან მოწინააღმდეგეთა ტერიტორიაზე.

4. სამხედრო მოქმედების კოორდინაცია შეუძლებელია და არ არსებობს სამხედრო მართვის ერთიანი ცენტრი;

5. ცივილიზაციათშორის ომში, ცივილიზაციური ანკლავები გადაიქცევა აგრესიულ პლაცდარმებად, რომლებიც მოცემული ცივილიზაციის წარმომადგენელთა ფანატიზმით გაჟღენთვის წყარო ხდება.

6. მკვეთრად კლებულობს ტექნოლოგიური უპირატესობის მნიშვნელობა, რადგან თავმოსხვეული იქნება ე. წ. „ახლო ბრძოლა“ და ტერორიზმი;

7. ომის ძირითადი ფორმა იქნება პარტიზანული ომი, რომელიც მოწინააღმდეგის მთელ ტერიტორიაზე იქნება მოდებული;

8. ხდება საერთო-ადამიანური ფასეულობების დევალვაცია. საფრთხე შეიძლება მოდიოდეს ბავშვებიდანაც, მოხუციდანაც და ფეხმძიმე ქალიდანაც. ამიტომ საჭირო იქნება გაანადგურო ყველა საუჭვო პირი.

9. ეს ომი გაზრდის შიშისა და გაურკვევლობის გრძნობას და უკიდურესად დაძაბავს ატმოსფეროს;

10. უჩინარ მოწინააღმდეგესთან ომი მნიშვნელოვნად დააქვეითებს ფსიქოლოგიურ მდგრადობას, რაც გაზრდის ფსიქიური დაავადებების რიცხვს;

11. ფართოდ იქნება გამოყენებული უახლესი ინფორმაციული ტექნოლოგია; ინფორმაციული ომი, კომპიუტერული ვირუსების შეგზავნა და ა. შ.;

12. ასიმეტრული შეტევები გამოიყენებს ცივილიზაციის სუსტ მხარეებს. ასეთი შეტევების წინააღმდეგ შეუძლებელია ეფექტური თავდაცვა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ცივილიზაცია დაკარგავს თავის უპირატესობას და იძულებული იქნება უარი თქვას თავის ფასეულობებზე, რაც მისი დამარცხების ტოლფასი იქნება.

ა. ვლადიმეროვი თავის სტატიაში დასაველეთის ცივილიზაციის წინააღმდეგ იმს გულისხმობდა. მაგრამ, ალბათ, ჩვენთვის მიმდინარე იმი უფრო შეეფერება წარმოდგენილ სურათს. იგივე შეიძლება ითქვას პალესტინა-ისრაელის კონფლიქტზე. ძალზე ძნელია სხვა ახსნა მოუძებნო ისეთ ფაქტს, რომ 22 წლის პალესტინელი ქალიშვილი, რომელმაც კემბრიჯის უნივერსიტეტი დაამთავრა, თავს იფეთქებს იმიტომ, რომ თუნდაც ერთი ებრაელი იმსხვერპლოს.

ს. უდოვიკი (რომელიც აშკარად ანტიამერიკულ პოზიციაზეა და მიიჩნევს, რომ აშშ მართლაც არის უბედურების წყარო) თვლის, რომ ამერიკის იმი ავღანეთში სწორედ ასეთი იმია, რომელშიც იგი ჯვრჯვრობით მარცხდება. ასეთი დასკვნის გაკეთებისას იგი ეყრდნობა იმ ფაქტებს, რომ, ჯერ ერთი, ისლამურ ქვეყნებში ძალიან გაიზარდა სიმპათიები ალ კაიდას მიმართ. ხოლო ბენ ლადენი ლამის საყოველთაო გმირი, ისლამის იდეალებისათვის მებრძოლი რაინდი გახდა. ისეთ ისლამურ ქვეყნებშიც კი, სადაც ფუნდამენტალიზმი პრაქტიკულად არ არსებობდა, ახლა ასეთი ძალები გამოჩნდნენ; მეორეც, წარუმატებელი ოპერაციები უხილავი მოწინააღმდეგის წინააღმდეგ, როცა იბრძობა მშვიდობიანი ქაღალქები და სოფლები, იღუპებიან ქალები, ბავშვები, მოხუცები, სულ უფრო და უფრო განაწყობს მსოფლიო საზოგადოებას ამერიკის წინააღმდეგ¹.

მაგრამ, უდოვიკის აზრით, მთავარი ისაა, რომ აშშ-მა, პირველად თავის ისტორიაში, მკვეთრად შეზღუდა ადამიანის უფლებები და თავისუფლება. კერძოდ, ფედერალურ სამსახურს უფლება მიეცა დააკავონ იმიგრანტები და შვიდი დღე ჰყავდეთ დაპატიმრებული ისე, რომ არ გააგებინონ დაკავების მიზეზი. სპეცსამსახურებს ეძლევათ უფლება სანქციის გარეშე მოისმინონ სატელეფონო საუბრები და გააკონტროლონ მთელი ინტერნეტ-გრაფიკი. განიხილება სხვა შესაძლებლობებიც, კერძოდ, რეგისტრირებულ იქნეს სტუდენტთა გადაადგილება და შემოიღონ კონტროლი საცხოვრებელ ადგილზე.

ყოველივე ეს. უდოვიკის აზრით, საგრძნობლად ზღუდავს დემოკრატია და პიროვნების თავისუფლებას, რაც ყოველთვის იყო საამაყო ამერიკისათვის და რამაც შექმნა მისი ძლიერება. მაშასადამე, მოწინააღმდეგემ უკვე მიადგინა პირველ გამარჯვებას. ამერიკამ შეზღუდა საკუთარი ცივილიზაციის მთავარი ფასე-

¹ ბევრი იგივე აზრისაა აშშ-ის ომზე ვრავში.

უღობა - დემოკრატია, რომლის გასაფრცველებლად მთელს მსოფლიოში იგი მთელი XX საუკუნის მანძილზე იბრძოდა.

ავტორი, რატომღაც, არ ახსენებს იმ ფაქტს, რომ სწორედ ამ ომის შედეგად ხდება ძალიან დიდი ცვლილებები მსოფლიო გეოპოლიტიკურ წესრიგში. აშშ გამოჩნდა ისეთ რეგიონებში (ცენტრალური აზია, კავკასია), რომელიც ტრადიციულად რუსეთის გავლენის სფეროდ ითვლებოდა და II სექტემბრამდე იქ ამერიკის ჯარების შეყვანას ყველა წარმოუდგენლად ჩათვლიდა.

არის თუ არა აშშ-ის ომი ავღანეთში და საერთოდ ისლამური ფუნდამენტალიზმისა და ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა ცივილიზაციათშორისი ომი, ძნელი სათქმელია. ფაქტია, რომ ისლამიზმი დღეს ყველაზე აქტიური მოწინააღმდეგეა დასავლური ცივილიზაციის საყოველთაო გავრცელებისა და, ამდენად, გლობალიზაციის (იმ გაგებით, როგორც დღეს არის მიღებული) მტრად გვევლინება. განსხვავებით „ჩვეულებრივი“ ანტიგლობალისტებისა, იგი რელიგიური მოძრაობაა, ერთიანი „მუსლიმი ნაციის“ ლოზუნგით გამოდის და თვითონ გვევლინება „სხვა გლობალიზმისათვის“ მებრძოლად.

როგორც ჩანს, XXI საუკუნის მსოფლიოს განვითარება დიდად იქნება დამოკიდებული იმაზე, თუ რა გზით წავა ისლამური სამყარო.

კითხვები და დაჯალებები

1. როგორია ორი ძირითადი თვალსაზრისი ნაციონალიზმისა და გლობალიზაციის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ?
2. რა მიიჩნევა ახალი ნაციონალიზმის წარმოშობისა და გავრცელების მთავარ მიზეზად გლობალისტური ხედვით?
3. როგორია ნაციონალიზმის ე. წ. გლობალისტური ხედვის საწინააღმდეგო არგუმენტები?
4. რაში გამოიხატება თანამედროვე ნაციონალიზმის შეფასება ჰობსბაუმისა და სმიტის მიერ?
5. რა როლი აქვს თანამედროვე ნაციონალიზმის განვითარებაში ტრანსნაციონალურ თემსა და დიასპორას?
6. დაახასიათეთ დელანტისა და ომაპონის მიერ გამოყოფილი თანამედროვე ნაციონალიზმის ქვეტიპები.

7. რა იგულისხმება ისტორიის დაბრუნებაში?
8. როგორ ხსნის ნაციონალიზმის აღმავლობას ინტერნაციონალიზმისა და მოდერნიზაციის თეორია?
9. რა როლი ეკისრება ინსტიტუციონალიზმს თანამედროვე ნაციონალიზმში?
10. რა გავლენას ახდენს დემოკრატიაზე გადასვლა ნაციონალიზმის გამოცოცხლებაზე?
11. რა არგუმენტებით ასაბუთებენ თანამედროვე ნაციონალიზმს, როგორც რეაქციას გლობალიზაციაზე?
12. დაახასიათეთ ისლამური ფუნდამენტალიზმის როლი თანამედროვე მსოფლიოში.

ლიტერატურა

1. Smith A. - Nations and Nationalism in a Global Era. Polity Press: Cambridge. 1995, p.p. 51-146.
2. The Globalization of World Politics. By J. Baylis & S. Smith (ed.) Second Edition. Oxford University Press. Oxford, 2001, p.p. 440-455.
3. Spencer P., Wollman H. - Nationalism. A Critical Introduction. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2002, p.p. 157-184.
4. Delanty G., O'Mahony P. - Nationalism and Social Theory. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2002, p.p. 142-168.

ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია: მომავლის პერსპექტივები

ნაციონალიზმისა და გლობალიზაციის, როგორც ურთიერთდაპირისპირებული და, იმავედროულად, ერთიანი ორი ფენომენის ურთიერთდამოკიდებულება, სვამს უაღრესად საინტერესო და რთულ კითხვას: როგორი იქნება ნაციონალიზმისა და გლობალიზაციის ბედი მომავალში? ანუ, როგორ შეიძლება წარმოვიდგინოთ მათი ურთიერთდამოკიდებულება პერსპექტივაში?

ამ კითხვაზე ცალსახა პასუხის გაცემა შეუძლებელია. არსებობს მრავალი პირობა, რომლებიც შინაარსის მიხედვით შეიძლება წარმოდგენით განვალაგოთ ხაზზე, რომლის ბოლო წერტილებზე იქნება ორი ექსტრემალურად ურთიერთდაპირისპირებული პასუხი:

1. *მომავალი გლობალიზაცია*. ამ პროცესის შედეგი იქნება ის, რომ მოხდება მსოფლიო პოლიტიკის, ეკონომიკის, კულტურის სრული ურთიერთშერწყმა. წაიშლება საზღვრები სახელმწიფოებს შორის. ერი-სახელმწიფოები არსებობას შეწყვეტენ. მოხდება ხალხების სრული აღრევა და წარმოიშობა ერთ ენაზე მოლაპარაკე, ერთი მსოფლიო ერი. ერებისა და სახელმწიფოების გაქრობა თავისთავად ნიშნავს ნაციონალიზმის გაქრობას. გლობალიზებულ სამყაროში ნაციონალიზმისთვის ადგილი აღარ რჩება.

2. *გლობალიზაცია მითია*. ვერანაირი ინტეგრაცია და ურთიერთდაახლოება ვერ მოსპობს ერებს, ენებსა და კულტურებს. პირიქით, ეროვნული გრძნობები სულ უფრო და უფრო მეტ ხალხებში გაიღვიძებს და ისინი თავიანთი ეროვნული სახელმწიფოს შესაქმნელად იბრძოლებენ. მომავალი მსოფლიოს ძირითადი შინაარსი იქნება ბრძოლა სახელმწიფოებსა და მათ

საკუთარ ეთნიკურ უმცირესობებს შორის. მაშასადამე მოდის ნაციონალიზმის ეპოქა.

ცხადია, მეცნიერებს შორის ცოტა ვინმე თუ მოიძებნება, რომელიც ასეთ უკიდურეს პროგნოზებს უჭერდეს მხარს. შესაძლო პასუხები მათ შორის მოთავსდება, მაგრამ, ზოგადად, ყველა პასუხი განაწილდება ორ ჯგუფში. ერთის მიხედვით, ნაციონალიზმის როლი მომავალ მსოფლიოში შემცირდება, ხოლო, მეორის მიხედვით, პირიქით, იგი უფრო გავლენიანი და მებრძოლი ძალა იქნება.

ნაციონალიზმისა და გლობალიზაციის მომავლის გასარკვევად ჯერ შევჩერდეთ იმ საკითხზე, თუ რა ცვლილებები შეიძლება განიცადოს სახელმწიფომ და, საერთოდ, პოლიტიკურმა ერთობებმა.

II. პოლიტიკური ერთობების ტრანსფორმაცია

ადამიანები ერთდროულად რამდენიმე საზოგადოებრივი გაერთიანების წევრები არიან. ისინი შეიძლება იყვნენ ნათესაური, ეთნიკური, რელიგიური, კლასობრივი, პროფესიული და სხვა ერთობების წევრები. მაგრამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პოლიტიკურ ერთობას, რომელიც სხვისგან დამოუკიდებელი, თვითმართვადი ერთობაა.

პოლიტიკური ერთობის მთავარი სახეობა სახელმწიფოა. მაგრამ, თუ ტოტალიტარული სახელმწიფო ცდილობს პოლიტიკური ერთობა აბსოლუტურად აქციოს, ლიბერალურ-დემოკრატიული ქვეყნები ცნობენ, რომ მისი მოქალაქეები, იმავდროულად, დამატებით სხვა ერთობების წევრებიც არიან. მიუხედავად ამისა, ნებისმიერი სახელმწიფო მიიჩნევს, რომ სახელმწიფოს, როგორც პოლიტიკური ერთობის, ინტერესები (ეროვნული ინტერესები) უზენაესია სხვა ერთობების ინტერესებთან შედარებით. შესაბამისად, ქვეყნის ყველა მოქალაქე ვალდებულია შეასრულოს სახელმწიფო მოვალეობა და მისი დავალებები. გლობალიზაციის პროცესის შედეგად, დიდ სახელმწიფოებს შორის სამხედრო მეტოქეობის მკვეთრმა შემცირებამ წამოჭრა საკითხი, რომ პოლიტიკური ერთობები (სახელმწიფოები) სულ უფრო და უფრო ნაკლებად ნაციონალისტურები ხდებიან.

ამ საკითხის ლოგიკურობა იქიდანაც მომდინარეობს, რომ კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე პოლიტიკური ერთობები, ყოველთვის არ წარმოადგენდნენ ნაციონალური ინტერესების გამომხატველ სუბიექტებს. ისტორიის ადრეულ ეტაპებზე სახელმწიფოები არ წარმოადგენდნენ ერ-სახელმწიფოებს. ისინი ან ქალაქი-სახელმწიფოები, ან დინასტიური სამფლობელოები, ან რელიგიური პოლიტიკური ერთობები იყვნენ. ისინი ტერიტორიულადაც, ხშირ შემთხვევაში, არ წარმოადგენდნენ კომპაქტურ ერთეულებს და მათი საზღვრები საკმაოდ ძნელი გასარკვევი იყო. რაც შეეხება მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას, ისინი არათუ არავითარ როლს არ თამაშობდნენ სახელმწიფო საქმეებში, არამედ ზოგჯერ არც კი იცოდნენ რომელ სახელმწიფოში ცხოვრობდნენ, რადგან მათი პირიზონტი საკუთარი სოფლით შემოიფარგლებოდა. თვით სრული დემოკრატიის მქონე ათენში პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლება მხოლოდ ზრდასრულ მამაკაცებს ჰქონდათ, ხოლო ქალები, მუდმივად მცხოვრები უცხოელები და მონები ყოველგვარ მოქალაქეობრივ უფლებებს მოკლებულნი იყვნენ.

XVII საუკუნის ევროპის სახელმწიფოები, უკვე სხვა ტიპის სახელმწიფოები იყვნენ. მათ შეიძლება ტერიტორიული სახელმწიფოები ვუწოდოთ, რომელთაც ჰქონდათ განსაზღვრული კომპაქტური ტერიტორია და იმართებოდნენ აბსოლუტური მონარქის მიერ, მაგრამ ერ-სახელმწიფოებს ჯერ კიდევ არ წარმოადგენდნენ. ადრინდელი სახელმწიფოებისაგან განსხვავებით, ტერიტორიულ ქვეყნებს ჰქონდათ, ე.წ. „ექსტენსიური ძალაუფლების“ მაღალი დონე ანუ უნარი გავერცხელებინათ ძალაუფლება მთელ საკუთარ ტერიტორიაზე და მის საზღვრებს გარეთაც, კერძოდ, ამერიკისა და აზიის კოლონიებში. სწორედ აქედან იწყება გლობალიზაციის ისტორია, ხოლო პორტუგალიასა და ესპანეთს, როგორც პირველ კოლონურ იმპერიებს, გლობალიზაციის არქიტექტორებაც უწოდებენ (Held et al., 1999).

XVII საუკუნიდან იწყება ტერიტორიული სახელმწიფოების ტრანსფორმაცია ერ-სახელმწიფოებად, რაც ორი მთავარი მიზეზით – კაპიტალიზმით და ომებით – იყო გამოწვეული. როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, ე. წ. „ბეჭდვითმა კაპიტალიზმმა“ შესაძლებელი გახადა ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბება. წიგნებმა, ჟურნალებმა, გაზეთებმა უცხო ადამიანებში, რომლებიც ერთმანეთს არ იცნობდნენ და არც არასოდეს შეხვედროდნენ, დაამკვიდრა ერთიანობის, ერთ ენაზე მოლაპარაკე

და ერთი კულტურის მქონე ერთობის იდეა, ანუ ის, რასაც ბ. ანდერსონი „წარმოსახვით საზოგადოებას“ უწოდებს (Anderson, 1991). ე. გელნერი ეროვნული ენებისა და კულტურების წარმოშობის მთავარ მიზეზად ინდუსტრიალიზაციას მიიჩნევს (Gellner, 1983), თუნდაც იმიტომაც, რომ წარმოებისა და ვაჭრობის პროცესში ადამიანებმა ერთ ენაზე უნდა ილაპარაკონ, ხოლო ერთიანი განათლების სისტემით და საერთო ფასეულობების დამკვიდრებით, სახელმწიფო თამაშობს ცენტრალურ როლს ეროვნული კულტურის ჩამოყალიბებაში.

ამგვარად, კაპიტალიზმი არის ის ძირითადი ფაქტორი (როგორც ამას ფიქრობს ბევრი მკვლევარი და, პირველ რიგში, ნაციონალიზმის თეორიის მოდერნისტული მიმართულების წარმომადგენლები), რომელიც აყალიბებს ერს და ამტკიცებს მასში ურთიერთსოლიდარობის გრძნობას. მეორე მთავარი ფაქტორი, რომელიც ერის განმტკიცებას და ერი-სახელმწიფოს ფორმირებას წარმართავს, არის ომი. მეომარ სახელმწიფოსთვის არსებითი საკითხია დარწმუნებული იყოს, რომ მისი მოქალაქეები იბრძობებენ ომში. ეს კი გარანტირებული იქნება მაშინ, თუ მოქალაქეებს აქვთ ერთობის, კერძოდ, ეროვნული ერთობის ძლიერი გრძნობა, ანუ ეროვნული და სახელმწიფო ინტერესები ერთმანეთს დაემთხვევა. სწორედ ომებმა ჩამოაყალიბა ევროპა ერ-სახელმწიფოებად. უფრო სწორად, ტერიტორიული სახელმწიფოები გარდაქმნა ერ-სახელმწიფოებად. ერის და სახელმწიფოს ცნებები ერთმანეთს დაემთხვა, ხოლო ერი-სახელმწიფოები პოლიტიკური ერთობების დომინანტ ფორმებად იქცა.

ის ფაქტი, რომ ერ-სახელმწიფოში ხელისუფლებას ყოველთვის შეუძლია მთელი მოსახლეობის მობილიზება ანუ ჰყავდეს შეიარაღებული ერი, ნათლად ხნის იმ მიზეზს, თუ რატომ და როგორ შეძლო ევროპის შედარებით პატარა ქვეყნებმა ხელში ჩაეგდოთ უზარმაზარი კოლონიები აზიასა და აფრიკაში. ეს კი დღევანდელი გლობალიზაციის წინაპირობა იყო.

ნაციონალიზმი, რომელიც, ისევე, როგორც, ერი-სახელმწიფო, ევროპული ფენომენია, კოლონიებში ევროპიდან გაერცვლდა. მესამე სამყაროს ქვეყნებში მიმდინარე ეროვნული მოძრაობა იმეორებდა ევროპულ იდეებს უცხო მთავრობის შეცვლისა საკუთარი ხელისუფლებით ანუ თვითმმართველობით. ამ მოძრაობის წარმატება იყო ის, რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ასზე მეტი ახალი სუვერენული სახელმწიფო წარმოიშვა, მაგრამ

ამ ახალი პოლიტიკური ერთობებიდან ძალიან ცოტა ჩამოყალიბდა ერ-სახელმწიფოდ, ნაციონალიზმის და ახალი სახელმწიფოების საყოველთაო გავრცელებაც გლობალიზაციის მნიშვნელოვანი მაგალითია.

თანამედროვე სახელმწიფოებს უზარმაზარი ძალაუფლება აქვთ საკუთარი მოქალაქეების მიმართ, რაც არცთუ იშვიათ შემთხვევაში მათზე ხემოქმედების უხეშ ფორმებში გადადის. სწორედ ასეთი ზეწოლისა და ძალდატანების ხაპასუხოდ გაჩნდა მოთხოვნილება მოქალაქეობის უფლებებზე და მათ დაცვაზე.

თავდაპირველად მოთხოვნები მიმართული იყო სამართლებრივი და პოლიტიკური უფლებების მოპოვებისათვის, შემდეგ კი, XX საუკუნის დასაწყისიდან, სოციალური და კეთილდღეობის უფლებებიც იქნა ჩართული. პოლიტიკური ერთობების დღევანდელი ფორმების სტაბილურობა დიდწილად იმის შედეგიცაა, რომ მოქალაქეებმა მიაღწიეს თავიანთი უფლებების აღიარებას და დაცვას. დასავლეთის დემოკრატიის ქვეყნებში ადამიანთა უფლებების დაცვის გარანტია მინიწილი იქნა სახელმწიფოს შენარჩუნებისა და განმტკიცების საფუძვლად. კერძოდ, მოდერნიზაციის თეორიის მტკიცებით, ლიბერალურ-დემოკრატიულმა სახელმწიფოებმა გადაჭრეს ინდუსტრიულ საზოგადოებებში აღმოცენებული სოციალური კონფლიქტები. ამიტომ არადასავლურმა საზოგადოებებმა უნდა გაიმეორონ ის გზა, რაც დასავლეთმა გაიარა ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების თვალსაზრისით. მაშასადამე, გარდაუვალია საზოგადოებრიობისა და მოქალაქეობრიობის დასავლური ფორმების გლობალიზაცია.

თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი დამახასიათებელი თავისებურება დღეს მართლაც არის დასავლური გავლენის გლობალური გავრცელება და პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების გლობალიზაცია. ამავდროს, პოლიტიკური ერთობების ნაციონალური ფრაგმენტაცია არათუ არ შემცირებულა, არამედ უფრო ძლიერდება კიდევ. ეს ორი პროცესი, გლობალიზაცია და ფრაგმენტაცია, არის ის ორი მთავარი ფენომენი, რომელიც არსებით გავლენას ახდენს პოლიტიკური ერთობების ტრანსფორმაციაზე, კერძოდ, ერი-სახელმწიფოსა და სახელმწიფოებრივი (ეროვნული) მოქალაქეობრიობის ტრადიციულ წარმოდგენაზე.

განსაკუთრებით სერიოზულ პრობლემად 90-იან წლებში იქცა ეთნიკური ფრაგმენტაცია. სწორედ ამ პრობლემამ გამო-

იწვია, ე. წ. არშემდგარი სახელმწიფოების რიცხვის ზრდა. ეს ის ქვეყნებია, სადაც ეთნიკური უმცირესობების სეპარატიზმის გამო სახელმწიფო ფაქტიურად დაშლილია ცალკეულ ნაწილებად და ცენტრალურ ხელისუფლებას არ ძალუძს თავისი იურისდიქცია გაავრცელოს საკუთარი სახელმწიფოს მთელ ტერიტორიაზე. არშემდგარ სახელმწიფოებს ემატება კვაზი-სახელმწიფოების დიდი რიცხვი, ანუ ის ქვეყნები, რომლებსთვისაც შეუძლებელია საკუთარი მოსახლეობის მატერიალური მოთხოვნების დაკმაყოფილება და სადაც სისტემატურად ირღვევა მოქალაქეთა უფლებები. კვაზი-სახელმწიფო ადვილად შეიძლება გადავიდეს არშემდგარი სახელმწიფოების კატეგორიაში, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ იგი მრავალეთნიკურია. ასეთ პირობებში განვითარებული დემოკრატიის ქვეყნები ხშირად ახდენენ ჩარევას კვაზი-სახელმწიფოების საქმეებში მოსახლეობის მატერიალური დახმარებისა და მათი უფლებების დაცვის მიზნით. ე. ი. ადგილი აქვს „პუშმანიტარულ ინტერვენციას“. მაგრამ ეს არ არის საკმარისი, რადგან სახელმწიფოები ვერ წყვეტენ ადამიანთა უფლებების პრობლემებს.

ყოველივე ამის გამო გლობალიზაციის ეპოქაში დღის წესრიგში დადგა რამდენიმე ახალი საკითხი, რომლებიც სერიოზულად შეცვლიან პოლიტიკური ერთობების ხასიათს, თუ მოხდება მათი განხორციელება. ერთი ასეთი საკითხია ცალკეული ჯგუფების (ეროვნული, რელიგიური, სქესობრივი და ა. შ.) უფლებების დაცვა. ტრადიციული მოქალაქეთა სამართლებრივი, პოლიტიკური თუ სოციალური უფლებების დაცვა არ ითვალისწინებდა ცალკეული ჯგუფების თავისებურებებს. მაგალითად, ფემინისტების აზრით, ბრძოლა მოქალაქეობრივი უფლებებისთვის არასრულყოფილი იყო გენდერული თვალსაზრისით, რადგან არ ითვალისწინებდა სპეციალურ პირობებს ქალებისათვის. შესაბამისად, განსხვავება კულტურებსა და სქესს შორის აუცილებლად უნდა აისახოს სახელმწიფო პოლიტიკაში, ხოლო მკვიდრი ხალხები და ეთნიკური უმცირესობები ისევე უნდა იყვნენ ხაერთაშორისო ურთიერთობების სუბიექტები, როგორც სახელმწიფოები.

სხვადასხვა ჯგუფის ინტერესები და მათი უფლებებისთვის ბრძოლა ხშირად წინააღმდეგობაში მოდის სახელმწიფოს ინტერესებთან. ნებისმიერი სახელმწიფოს კანონმდებლობა კი უპირატესობას სახელმწიფო ინტერესებს აძლევს და, ამდენად, ჯგუფების ინტერესების დამცველად ვერ გამოდგება. გარდა ამისა,

გლობალიზაციის ეპოქაში აშკარად შეუსაბამოდ გამოიყურება ტრადიციული სახელმწიფო კანონმდებლობა, რომელიც მოქალაქეებს დიდ ვალდებულებებს აკისრებს სახელმწიფოს წინაშე, მაგრამ ძალიან ცოტას – დანარჩენი კაცობრიობის მიმართ. არადა კაცობრიობის წინაშე მდგარ გლობალურ პრობლემებს ცალკე სახელმწიფო ვერ გადაწყვეტს.

სწორედ ამიტომ გლობალიზაციამ დღის წესრიგში დააყენა საკითხი პოლიტიკური ერთობების ალტერნატიული ფორმების შესახებ.

ერთ-ერთი მათგანია ე. წ. *კოსმოპოლიტური დემოკრატია*, რაც გულისხმობს კოსმოპოლიტურ პოლიტიკურ ერთობას და მსოფლიო მოქალაქეობას. კოსმოპოლიტური დემოკრატის მომხრეთა აზრით, ეროვნული დემოკრატები ვერ ახორციელებენ კონტროლს გლობალურ ბაზარზე და მით უფრო ტრანსნაციონალურ კორპორაციების საქმიანობაზე. ამ უკანასკნელთ კი უკვე წამყვანი როლი უკავიათ მსოფლიო ეკონომიკაში და მათი გავლენა მუდმივად იზრდება. კრი-სახელმწიფო ხელისშემშლელი ფაქტორია თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში და დემოკრატიას აფერხებს. ისინი უნდა შეიცვალონ კოსმოპოლიტური პოლიტიკური ერთობით, სადაც სხვადასხვა საზოგადოების წევრები, როგორც კოსმოპოლიტური მოქალაქეები, ერთად იქნებიან წარმოდგენილები, რომელთა გადაწყვეტილებები მთიციავს მთელს მსოფლიოს. დ. პელდმა ჩამოაყალიბა კოსმოპოლიტურ დემოკრატიაზე გადასვლის მოსაზრებები, რაც, პირველ რიგში, გაეროსა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების რეორგანიზაციას გულისხმობს (Held, 1995).

მეორე მიდგომაა *ნეომედიევალიზმი*. იგი გულისხმობს ისეთ იდეალურ პოლიტიკურ წესრიგს, როცა ინდივიდები იმართებიან ურთიერთმფარავი ხელისუფლებებით და არც ერთი მათგანი არ არის აშკარა დომინანტი. სანამ თანამედროვე სახელმწიფოები ჩამოყალიბდებოდა, ასეთი მმართველობა იყო შუა საუკუნეების ევროპაში (აქედან, სახელწოდება ნეომედიევალიზმი). ამ მოდელის მიხედვით, სახელმწიფო თავის ძალაუფლების ნაწილს გადასცემს საერთაშორისო ინსტიტუციებს, რომლებიც გლობალური პრობლემებით იქნებიან დაკავებულნი. ხოლო ნაწილს – შიდა რეგიონებს, სადაც მაქსიმალურად იქნება გათვალისწინებული ადგილობრივი პირობები და ეთნოკულტურული თუ რელიგიური განსხვავებები. სახელმწიფო ინარჩუნებს ძალაუფლებას და მოქალაქეები ვალდებულები იქნებიან

მის წინაშე, მაგრამ სახელმწიფოს წილად მოვა ხელისუფლების მხოლოდ 1/3, დანარჩენი კი გადანაწილდება საერთაშორისო ინსტიტუციებსა და ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის, ე.ი. სახელმწიფო აღარ იქნება დომინანტი პოლიტიკური ერთეული (Linklater, 1998).

პოლიტიკური ერთობების ტრანსფორმაცია გლობალიზაციის პროცესში მთავარ წინააღმდეგობას ნაციონალიზმის მხრიდან აწყდება. ნაციონალიზმის პიკი XX საუკუნის პირველი ნახევარი იყო, მაგრამ იგი დღესაც რჩება უაღრესად მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ძალად. სწორედ ნაციონალიზმის, გლობალიზაციისა და ურავმენტაციის ურთიერთმიმართებამ უნდა განსაზღვროს პოლიტიკური ერთობების ბედი მომავალში. საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიაში პოლიტიკური ერთობების ტრანსფორმაციის საკითხზე სამი მთავარი მიმართულება გამოიყოფა: *კოსმოპოლიტანიზმი*, *კომუნიტარიანიზმი* და *პოსტმოდერნიზმი*.

კოსმოპოლიტანიზმი საერთაშორისო სისტემას განიხილავს, როგორც ყველა ინდივიდის აბსოლუტურ თანასწორობას და თანაბარი განვითარების საშუალებას გლობალიზაციის თანამედროვე ფაზაში. ნაციონალიზმი, როგორც ძალა, კარგავს თავის გავლენას.

კომუნიტარიანიზმი თვლის, რომ ხალხის უმრავლესობისთვის გადაამწყვეტი იქნება მისი კუთვნილება ამა თუ იმ ერთობისათვის. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ მოსახლეობამ სხვა რომელიმე პოლიტიკური ერთობის მიმართ უფრო მეტი ლოიალობა და მორჩილება გამოიჩინოს, ვიდრე ერთ-სახელმწიფოს მიმართ. ნაციონალიზმი კვლავ რჩება განმსაზღვრელ პოლიტიკურ ძალად.

პოსტმოდერნისტების აზრით, ერთობის ნებისმიერი ფორმა, იქნება ის ეროვნული (სახელმწიფო), საერთაშორისო თუ ადგილობრივი, პოტენციურად საშიშია, რადგან მათ მიყვავართ საზოგადოების რაღაც ნაწილის გამორჩეულობისა და უპირატესობისკენ.

11.2. ნაციონალიზმი მომავალში

პოლიტიკური ერთობების ტრანსფორმაცია თავისთავად აყენებს საკითხს ნაციონალიზმის მომავლის შესახებ, კერძოდ,

რა როლს ითამაშებს ნაციონალიზმი გლობალიზებულ მსოფლიოში? რა უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ მულტიეთნიკურ მსოფლიოში თავიდან იქნეს აცილებული ეთნიკური კონფლიქტების საფრთხე და ათეულობით ახალი კვანი-სახელმწიფოს წარმოქმნა?

ჯერჯერობით ყველაზე გავრცელებულ, ყვექტურ საშუალებად ორი ინსტიტუციური ფორმა – კონსოციასიონალიზმი და ფედერალიზმი – ითვლება.

კონსოციასიონალიზმი არის ინსტიტუციური მოწყობის ფორმა, რომელიც მიზნად ისახავს მაქსიმალურად იქნეს დაცული უმცირესობები და თავიდან იქნეს აშორებული უმრავლესობის მხრიდან ძალადობა და ჩაგვრა, ხელისუფლებაში ეთნიკური ჯგუფების პროპორციულად მონაწილეობის (კვოტების დაწესების) გზით. მმართველობის ასეთი ფორმა მოქმედებდა ლიბანში 1975 წლამდე, კვიპროსში – 1974 წლამდე და კიდევ ზოგიერთ ქვეყანაში. კონსოციასიონალიზმი აუცილებლად გულისხმობს ოთხ თავისებურებას. პირველი ეს არის „დიდი კოალიცია“, რაც ითვალისწინებს, რომ მთავრობაში წარმოდგენილი იყოს ყველა ძირითადი ეთნიკური (რელიგიური) ჯგუფი; მეორე, უმცირესობებს უნდა ჰქონდეთ ვეტოს უფლება კონსტიტუციურ ცვლილებებზე; მესამე, სახელმწიფო სექტორის სამუშაოები და ფონდები პროპორციულად იყოს განაწილებული მოსახლეობის სტრუქტურის შესაბამისად, და მეოთხე, თითოეული ჯგუფი სარგებლობს ფართო ავტონომიით საკუთარი საქმეების მართვაში (Lijphart, 1977). მიუხედავად აღნიშნულისა, კონსოციასიონალიზმი აჩვენა, რომ იგი ეთნიკური და ეროვნული კონფლიქტების აცილებისა თუ გადაჭრისათვის საკმაოდ სუსტი საშუალებაა.

კონსოციასიონალიზმის ალტერნატივაა ფედერალიზმი, რომელიც მრავალი მკვლევრის მიერ განიხილება, როგორც კაპიტალისტური ლიბერალური დემოკრატიის ყველაზე წარმატებული მოდელი (როგორც წესი, მხედველობაში აქვთ ხოლმე აშშ და გვრ.). მართვის საუკეთესო საშუალება, როცა ძალაუფლება გადანაწილებულია ცენტრალურ ხელისუფლებასა და ფედერაციის თანასწორუფლებიან სუბიექტებს შორის. მაგრამ ფედერაცია შეიძლება იყოს ასიმეტრიულიც, სადაც ზოგიერთ რეგიონს მეტი უფლებები აქვს, სხვებთან შედარებით (მაგ., ესპანეთსა და კანადაში). კანადაში სწორედ ფედერალიზმი შეცვალა კონსოციასიონალიზმი, როგორც სახელმწიფოს პოლიტიკური სისტემა.

მაგრამ ფედერალიზმს, როგორც ტერიტორიულ ავტონომიას, აქვს თავისი უარყოფითი მხარეებიც, რადგან ასეთ შემთხვევაში, თვით სუბიექტის შიგნით აღმონჩდებიან ხოლმე ცალკეული ეთნიკური ჯგუფები არათანაბარ მდგომარეობაში. მაგალითად, ანგლოფონები კვებეკში და ფრანკოფონები კანადის დანარჩენ პროვინციებში, ანდა ფლამანდიელები ვალონიაში და ვალონები ფლამანდიაში. იგივე შეიძლება ითქვას იმ ეთნიკურ ჯგუფებზე, რომლებიც ძალზე დისპერსიულად არიან წარმოდგენილი ქვეყნის ტერიტორიაზე (მაგ., აშშ-ის ინდიელები). საერთოდ დღეს უკვე ბევრი ლაპარაკობს ფედერალიზმის კრიზისზე, რის დადასტურებადაც საბჭოთა კავშირის, იუგოსლავიისა და ჩეხოსლოვაკიის დაშლა მოჰყავთ ხოლმე.

ამიტომ ზოგჯერ მიიხედავენ, რომ მომავალში მოხდება ნაციონალიზმის ტრანსფორმაცია სუპრანაციონალიზმად, ანუ ნაციონალური დაყოფა შეიცვლება ჯერ ეკონომიკური, ხოლო შემდეგ – პოლიტიკური კავშირით, რომელიც შეაკავებს და შეიძლება სრულიადაც მოსპოს ნაციონალიზმის ყოველგვარი გამოვლინება. ამის მაგალითად ყველაზე ხშირად ევროკავშირს ასახელებენ და თვლიან, რომ თვით მისი შექმნა უკვე იმის მანქნებელია, რომ მისმა წევრმა ერებმა დათმეს ეროვნული ინტერესების რაღაც ნაწილი, უარი თქვენს საკუთარ ეროვნულ ვალუტაზე, პასპორტზე, მოქალაქეობაზე, რაც პირდაპირ ეწინააღმდეგება ნაციონალურ გრძნობებს და ფაქტიურად ნაციონალიზმის დასასრულის მაუწყებელია. ის ავტორები, რომლებიც ასეთნაირად ფიქრობენ, მიიხედავენ, რომ ევროპაში ნაციონალიზმს თანდათან შეცვლის ზენაციონალური, საერთო ევროპული ერთობის გრძნობა – სუპრანაციონალიზმი (Spenser and Wollman, 2002, p. 188).

ბუნებრივია, ავტორთა უმრავლესობა არ თვლის, რომ ევროპული სუპრანაციონალიზმი უფრო ძლიერი აღმონჩდება „ეროვნულ“ (სახელმწიფო) ნაციონალიზმზე. ევროპული ინტეგრაცია ძირითადად ეკონომიკური ფენომენია და საერთო ევროპული პოლიტიკური ინსტიტუტები, სახელმწიფო პოლიტიკურ ინსტიტუტებთან შედარებით, გაცილებით სუსტია. პოლიტიკური გადაწყვეტილებები სახელმწიფო დონეზე მიიღება, რაც იმის მანქნებელია, რომ სახელმწიფო (ეროვნული) ინტერესები პრიორიტეტულია და საეჭვოა, მომავალში სხვაგვარად იყოს. ევროპა რჩება ერი-სახელმწიფოების კონტინენტად და, ევროკავშირის საფუძველიც ერი-სახელმწიფოებია. ამდენად, ნაციონა-

ლიზმი (იგულისხმება სახელმწიფო, ლიბერალურ-დემოკრატიული ნაციონალიზმი), სრულიადაც არ იქნება ხელისშემშლელი ფაქტორი ევროკავშირის განვითარებაში და არც არანაირად არ ეწინააღმდეგება სუპრანაციონალიზმს (Goodman, 1997). გარდა ამისა, არ არის გამორიცხული, რომ თვით ევროკავშირი გახდეს ნაციონალიზმის ახალი აღმავლობის წყარო. ერთიანი ვალუტისა და მოქალაქეობის შემთხვევაში არათანაბარმა ეკონომიკური განვითარების დონემ შესაძლებელია ევროკავშირის შიგნითვე წარმოშვას „ბირთვი“ და „პერიფერია“ და მოსახლეობის გადაადგილებამ პერიფერიული ევროპიდან ბირთვში საგრძნობლად დაძაბოს ეთნიკური ურთიერთობები (Baum, 1996). ისიც აღსანიშნავია, რომ ევროპარლამენტის შედარებით სისუსტისა და შეზღუდული ძალაუფლების პირობებში ნაციონალისტურ მოძრაობებს საკმაოდ ფართო ასპარეზი ეძლევათ, წინ აღუდგნენ ევროპულ პროექტებს. ხოლო ევროპის პოლიტიკურ რეგიონად ფორმირება, სადაც ძალაუფლება სახელმწიფოდან ზესახელმწიფოებრივი სტრუქტურების ხელში გადავა, საერთოდ ეჭვს იწვევს.

მიუხედავად ამისა, საერთო ევროპული მოქალაქეობა უკვე ფაქტია. მაასტრიხტის ხელშეკრულების მერვე მუხლის მიხედვით, ყოველი პიროვნება, რომელიც არის ევროკავშირის ერთ-ერთი წევრი ქვეყნის მოქალაქე, იმავდროულად ითვლება ევროკავშირის მოქალაქედ და უფლება აქვს თავისუფლად გადაადგილდეს და დასახლდეს ევროკავშირის წევრ ნებისმიერ სახელმწიფოში. მას შეუძლია არა მარტო მონაწილეობა მიიღოს ადგილობრივ, სახელმწიფო და ევროპარლამენტის არჩევნებში, არამედ, არჩეულ იქნეს კიდევ ახალი საცხოვრებელი ადგილის ხელისუფლების ორგანოებში. შენგენის ხელშეკრულებაც „ევროპის სახელმწიფოს“ ჩამოყალიბების გზაზე გადადგმულ სერიოზულ ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს.

ყოველივე აღნიშნული, გარკვეულწილად, ადასტურებს იურგენ ჰაბერმასის მოსაზრებას (Habermas, 1992), რომ ეროვნული მოქალაქეობიდან ევროპულ მოქალაქეობაზე გადასვლა ლოგიკური და კანონზომიერი პროცესია, ხოლო ევროპის მოქალაქეობა, თავის მხრივ, ერთი ეტაპია მსოფლიო მოქალაქეობის გზაზე. ჰაბერმასი თვლის, რომ ერი-სახელმწიფოს არსებობა აუცილებელი პირობა იყო დემოკრტიის განვითარებისთვის. დემოკრატიული საზოგადოებისთვის კი პომოგენურობა აღარ წარმოადგენს საჭიროებას, რადგან ყველა, ვინც დემოკრატიის

საბაზო პრინციპებს ეთანხმება, აქვს უფლება იყოს პოლიტიკური ერთობის (სახელმწიფოს) წევრი. ღია საზღვრების შემთხვევაში, კონსტიტუციური პოლიტიკური ერთობა ღიაა ყველასათვის, ვინც დაემორჩილება მის წესებს და ნორმებს და სრულიადაც არ არის აუცილებელი სპეციფიკური (ნაციონალური) ერთობის არსებობა. მოქალაქეობა უნდა გამოცალკევდეს ეროვნებისაგან და, შესაბამისად, ნაციონალური იდენტურობა უნდა შეიცვალოს პოსტნაციონალური იდენტურობით.

მოკლედ, ჰაბერმასის აღნიშნული იდეა იმას უსვამს ხაზს, რომ ერი-სახელმწიფო წარსულის კუთვნილებაა და დღევანდელ რეალობას აბსოლუტურად აღარ შეეხება. აქედან გამომდინარე, ნაციონალიზმის ეპოქა მთავრდება და დგება კოსმოპოლიტიზმის დრო.

კოსმოპოლიტიზმი და ინტერნაციონალიზმი იდენტური ცნებები არ არის. თვითონ ტერმინი „ინტერნაციონალიზმი“ მიგვანიშნებს, რომ ლაპარაკია ერებსზე, ნაციებსზე და მათ შორის ურთიერთობებზე. „კოსმოპოლიტიზმი“ კი (ბერძნულ „კოსმოს“ და „პოლის“) სამყაროს ერთიან მოლიანად, ერთი მმართველობის ქვეშ მყოფად წარმოგვიდგენს, სადაც ერები და სახელმწიფოები აღარ არსებობენ. ამიტომ, სადაც ინტერნაციონალიზმია, იქ ნაციონალიზმიც არის და ისინი განუყოფელი ცნებებია, უფრო სწორად, ერთი ფენომენის ორი ასპექტია. რაც შეეხება კოსმოპოლიტიზმს, იგი არა მარტო ნაციონალიზმის, არამედ ინტერნაციონალიზმის სრულიად საპირისპირო ცნებაა, გულისხმობს რა ყოველგვარი ეროვნულის არარსებობას და ეროვნულ-კულტურული განსხვავებების სრულ გაქრობას. ძნელი გასაგები არ არის, რომ კოსმოპოლიტიზმი თავის შინაარსით ემთხვევა იმ საბოლოო შედეგს, რაც უნდა მოიტანოს გლობალიზაციის პროცესმა (თუ ამ პროცესში მოვლენების ისეთი განვითარება მოხდება, როგორსაც უკიდურესი გლობალისტები ვარაუდობენ). თუმცა უკანასკნელ წლებში იყო მცდელობები რამენაირად შეეთავსებინათ კოსმოპოლიტიზმი ინტერნაციონალიზმთან და თვით ნაციონალიზმთანაც კი.

ასეთი „სინთეზის“ გამოხატულებაა ტრანსნაციონალური და პოსტნაციონალური მოქალაქეობის იდეა. რ. ბაუბოკი (Baubock, 1994) მიიჩნევს, რომ მსოფლიოს, როგორც ერთიანი პოლიტიკური ერთობის, არსებობა უტოპიაა. მაგრამ, ასევე, ანაქრონიზმია საზღვრების ჩაკეტვა, თავისუფლად გადაადგილების აკრძალვა და ცხოვრების უფლებასე უარის თქმა.

ამიტომ უნდა მოხდეს პრობლემის „ტრანსნაციონალური“ გადაწყვეტა. არა „სისხლის ერთობა“ ან „ნიადავის ერთობა“, არამედ „საცხოვრებელი ადგილის“ ერთობა. ანუ მოქალაქეობის უფლება რჩება ადამიანის ერთ-ერთ ძირითად უფლებად, რომელსაც ემატება ყველა მოქალაქის უფლება – თავისუფლად გადაადგილდეს და დასახლდეს იქ, სადაც სურს.

დ. ჰელდის აზრით კი (Held, 1995), გარდაუვალია მრავალმხრივი მოქალაქეობა, რომელიც განისაზღვრება კოსმოპოლიტური დემოკრატიული სამართლით, წარმოდგენილი იქნება ყოველზე და საერთაშორისო კონსტიტუციებში, სხვა სამართლებრივ დოკუმენტებში და განხორციელებული იქნება საერთაშორისო სასამართლოების მიერ. ამეუ დროს, სახელმწიფოს საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებას შეავსებს ადგილობრივი (ქვემოდას) და ტრანსნაციონალური (ზემოდას) ხელისუფლება.

ზოგიერთი ავტორი თვლის, რომ, თუ სახელმწიფოებს შორის საზღვრები ნამდვილად გაიხსნება, მაშინ მიგრაცია ისეთ მასშტაბებს მიიღებს, რომ ერი-სახელმწიფოების ძალაუფლება მთლიანად მთიშლება და ჩამოყალიბდება სრულიად ახალი, პოსტნაციონალური პოლიტიკური სისტემა, სადაც ქვეყნის მოქალაქეობა ფაქტიურად აზრს კარგავს.

თავისთავად ცხადია, რომ ზემოთ აღნიშნული მოსაზრებები დიდ წინააღმდეგობებს ხედება მეცნიერთა მეორე, უფრო მრავალრიცხოვანი ჯგუფისაგან, რომლებიც თვლიან, რომ კოსმოპოლიტიზმი, გლობალიზაცია, ტრანსნაციონალიზმი, პოსტნაციონალიზმი თუ სუპრანაციონალიზმი მხოლოდ და მხოლოდ მითია და რეალურად მათი განხორციელება წარმოუდგენელია. ისინი მიიჩნევენ, რომ მიმდინარეობს ინტერნაციონალიზაციის პროცესი, რაც ერებისა და ერი-სახელმწიფოების არა თუ შენარჩუნებას, არამედ მათ განმტკიცებას და გაძლიერებას გულისხმობს. სწორედ ისინი არიან და მომავალშიც იქნებიან საერთაშორისო ურთიერთობების მთავარი აქტორები, ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ტრანსნაციონალური კორპორაციების უკან მაინც სახელმწიფოები და ერები იდგებიან. მეტიც, ინტერნაციონალიზმი თავისთავად გულისხმობს ნაციონალიზმის (მათ შორის მინინაციონალიზმის) გამოცოცხლებას. ამიტომ სერიოზულ პრობლემად რჩება, თუ რა როლს ითამაშებენ საერთაშორისო ურთიერთობებში ის ერები, რომლებსაც სახელმწიფო არ აქვთ.

11.3. ერები სახელმწიფოს გარეშე

მომავლის ერთ-ერთი უმწვავესი პრობლემა არის ეთნიკური უმცირესობების ანუ სახელმწიფოს არმქონე ერების ბედი. როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, ბევრი მკვლევრის აზრით, სწორედ სახელმწიფოსა და ეთნიკური უმცირესობების დაპირისპირება, საერთაშორისო სამართლის ორი პრინციპის – ხალხთა თვითგამორკვევისა და სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის შეუთავსებლობა – იქნება მთავარი პოლიტიკური წინააღმდეგობა მომავალ მსოფლიოში.

ამერიკელი მკვლევარი გიდონ გოტლიბი თავის წიგნში „ერი სახელმწიფოს წინააღმდეგ“ (Gotlieb, 1993) ცდილობს სახელმწიფოთა საზოგადოებაში ადგილი მიუჩინოს ასეულობით ეთნოსს, რომლებსაც სახელმწიფო არა აქვთ და მის შესაქმნელად იბრძვიან. ამასთან დაკავშირებით, ავტორი გამოყოფს სამ მიდგომას: ტერიტორიულს, იურიდიულსა და „სახელმწიფო პლუს ერი“.

ტერიტორიული მიდგომით ყველა იმ ხალხს, რომლებსაც სურს სახელმწიფოებრიობის სტატუსის მოპოვება, ეს სტატუსი უნდა მიენიჭოს. ეს გამოიწვევს უამრავი ახალი სუვერენული სახელმწიფოს შექმნას, რასაც გარდაუვლად მოჰყვება უმწვავესი კონფლიქტები და ანარქია და შეიძლება კატასტროფული შედეგები მოუტანოს კაცობრიობას. ამდენად, ეს მიდგომა უკიდურესად სახიფათო და თითქმის განუხორციელებელია.

იურიდიული მიდგომა გულისხმობს ეთნიკური უმცირესობების უფლებების დამცველი სპეციალური საერთაშორისო რეჟიმის შექმნას, რომლის მოვალეობაც იქნება მკაცრი კონტროლის ქვეშ აქავედეს სახელმწიფოების ქმედება ეთნიკური უმცირესობების მიმართ და არ დაუშვას მათი უფლებების დარღვევა. თუორიულად ეს განხორციელებადი იდეაა, მაგრამ დიქტატორული და დემოკრატიული ტრადიციების არმქონე ქვეყნებში, სადაც სახელმწიფო ინდიფერენტულია თავისი მოქალაქეების უფლებების მიმართ, საეჭვოა, რომ ამ იდეის განხორციელება მოხდეს. იგი წარმატებული იქნება მხოლოდ იქ, სადაც კანონის უზენაესობის პრინციპი მოქმედებს.

„სახელმწიფო პლუს ერები“ წინა ორი მიდგომისგან სრულიად განსხვავებული მიდგომაა და გ. გოტლიბს სწორედ იგი მიაჩნია მომავლის საერთაშორისო სისტემის ყველაზე მისაღებ

მიდევლად. ეს მიდგომა განსხვავებულად აღიქვამს სახელმწიფო სუვერენიტეტს და მთელი რიგი ახალი ინსტიტუტები შემოაქვს. კერძოდ:

სტატუსი - სახელმწიფოთა სისტემის გვერდით უნდა გაჩნდეს ერების სისტემა. ერის სტატუსის მქონე ერთეულები ხდებიან საერთაშორისო ურთიერთობების აქტორები და წარმოდგენილნი იქნებიან საერთაშორისო ორგანიზაციებში. ე. ი. ერებს ენიჭებათ საერთაშორისო სტატუსი, რომელიც არ გულისხმობს ახალი ტერიტორიული სახელმწიფოების შექმნას;

კომპეტენცია - სახელმწიფო სუვერენიტეტი უნდა გადაწილდეს სხვადასხვა დონეებს შორის და იურიდიული, ფუნქციური და ტერიტორიული კომპეტენციები დანაწილდეს სახელმწიფოებს, ერებს, საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და ადგილობრივ მმართველობას შორის.

საზღვრები - სახელმწიფო საზღვრების პარალელურად, არსებობს ერთა (ეროვნებათა) საზღვრები, რომლებიც ერთმანეთისგან, განსხვავებულია. ე. ი. ერებს უნდა მიეცეთ საშუალება სახელმწიფოთა პარალელურად შექმნან თავიანთი „ეროვნული სახლები“, ისე რომ, არ ხელყონ სახელმწიფოთა მთლიანობა.

მოქალაქეობა და *ეროვნება* პიროვნების პერსონალური სტატუსის დამადასტურებელი ორი პარალელურად არსებული მახასიათებელია;

ასოციაციები და *კავშირები* უნდა შეიქმნას არა მარტო სახელმწიფოებს, არამედ ერებს შორისაც.

როგორც ვხედავთ, ერებს (ე. ი. ეთნიკურ ჯგუფებს) ენიჭებათ დიდი პოლიტიკური უფლებები, ისე რომ, არ ხდება არსებულ სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფა და მათი კომპეტენციები ერთმანეთს არ უპირისპირდება. გოტლიბის აზრით, საჭიროა შეიქმნას ახალი სივრცე (ერთა სისტემის სახით) დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი ხალხებისათვის ისე რომ, ადგილი არ ჰქონდეს სეპარატიზმს. სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფას და საზღვრების ცვლილებას. ეს ახალი სივრცე მოითხოვს ამ ერებისა და ხალხებისათვის ახალ სტატუსს საერთაშორისო ორგანიზაციებში და დიპლომატიაში. აღნიშნული სივრცე გულისხმობს, რომ სახელმწიფოთა სისტემის პარალელურად არსებობდეს ერების და ხალხების სისტემა, რომელიც არ იქნება ტერიტორიულად ორგანიზებული დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად.

გ. ვოტლიბის აზრით, ხალხებისათვის საერთაშორისო სამართლებრივი სტატუსის მიცემა, რომელიც არ იქნება ტერიტორიული და არ დაემუქრება სახელმწიფოთა ტერიტორიულ მთლიანობას, ეთნიკური კონფლიქტების მოგვარების ერთ-ერთი ყველაზე რეალური გზაა. გენერალურმა ასამბლეამ შეიძლება ჩამოაყალიბოს ახალი სტატუსი – „გაეროსთან ასოცირებული ხალხი“, იმ ერებისთვის, რომელთაც არა აქვთ სახელმწიფო, მაგრამ პოლიტიკური დემოკრატიის სათანადო დონეზე იმყოფებიან. ამასთანავე, უსახელმწიფო ერებს, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყნების ტერიტორიაზე სახლობენ, შეუძლიათ შექმნან არატერიტორიული „ეროვნული სახლი“. ასეთი ერის წარმომადგენლებს შეიძლება პასონდეთ ორი პასპორტი, ერთი მათი მოქალაქეობის, ხოლო მეორე – ეროვნების გამოჩნატველი.

გ. ვოტლიბს არ მიაჩნია, რომ აღნიშნული ღონისძიებების ცხოვრებაში გატარება ერთბაშად გადაჭრის ეთნიკური კონფლიქტების პრობლემას, მაგრამ დარწმუნებულია, რომ „სახელმწიფო პლუს ერები“ კონცეფცია მნიშვნელოვნად განმუხტავს დაძაბულობას. მაშინ, როცა ცივი ომის შემდეგ სულ უფრო იზრდება თვითგამორკვევისთვის მებრძოლი ერების რიცხვი და კულტურული და ეროვნული ფსიქოლოგია სეპარატიზმისაკენ მოუწოდებს, ეკონომიკური განვითარება და გლობალიზაციის პროცესი სახელმწიფოებს შერწყმისა და გაერთიანებისაკენ უბიძგებენ. ასეთ შემთხვევაში ერთა სისტემის ჩამოყალიბება და სახელმწიფოს გარეშე მყოფი ერებისათვის საერთაშორისო სამართლებრივი სტატუსის მინიჭება, აღნიშნული კონცეფციის ავტორისათვის კონფლიქტების თავიდან აცილების საუკეთესო საშუალებაა.

დაახლოებით მსგავს პოზიციასზეა ესპანელი მეკლევარი მონსერატ გიბერნო (Guibernau, 1999). იგი დარწმუნებულია, რომ კლასიკური ერი-სახელმწიფოების ადგილი გლობალიზაციის ერაში აღარ არის და ისინი ღრმა ტრანსფორმაციას განიცდიან. ერები სახელმწიფოების გარეშე ხდებიან საერთაშორისო ურთიერთობების ახალი გლობალური აქტორები.

გიბერნოს ეჭვი შეაქვს იაპონელი მეცნიერის კ. ომეს მოსაზრებაში (Ohmae, 1995), რომ ერი-სახელმწიფოების ევროპას შეცვლის რეგიონების ევროპა, რომლის ფრაგმენტაციის საფუძველი ეკონომიკა იქნება. ამ მოსაზრების მიხედვით, საერთაშორისო ურთიერთობების საფუძველი გახდება საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, რომლის მონაწილეებიც

იქებიან არა იმდენად სახელმწიფოები, რამდენადაც გამოკვეთილი სამეურნეო სპეციალიზაციის მქონე და შიდა საწარმოო კავშირებით შეკავშირებული ეკონომიკური რაიონები.

გიბერნოს აზრით, მიუხედავად რეგიონების როლის ზრდისა, ისინი ვერ შეცვლიან ერ-სახელმწიფოებს, როგორც საერთაშორისო ურთიერთობების აქტორებს. ერი-სახელმწიფოები კვლავ დარჩებიან ძირითად სუბიექტებად. მაგრამ არა იმ სახით, როგორც დღემდე იყვნენ. არამედ მოხდება მათი მნიშვნელოვანი სახეცვლილება და ეროვნული უმცირესობები გახდებიან საერთაშორისო ურთიერთობების მონაწილეები. თუმცა აღნიშნულის მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტეგრაციის მაღალ დონეზე.

გიბერნოს მიაჩნია, რომ ევროკავშირი წარმოადგენს ისეთ ორგანიზაციას, რომლის შიგნითაც უკვე შესაძლებელია თანაბარ სუბიექტებად გამოიკვეთონ როგორც სახელმწიფოები, ისე სახელმწიფოს გარეშე დარჩენილი ერები. კერძოდ, შოტლანდიას, უელსს, ინგლისს, კატალონიას, კასტილიას თუ ბასკეთს. დიდი ბრიტანეთისა და ესპანეთის მსგავსად, უნდა ჰქონდეთ უფლება წარმოადგენდნენ ევროკავშირის სრულუფლებიან წევრებს, სარგებლობდნენ პოლიტიკური ავტონომიის იმავე დონით ევროკავშირში და პყავდეთ თავიანთი წარმომადგენლები ევროპარლამენტში. ასეთ შემთხვევაში ტრადიციული ერი-სახელმწიფოების ძალაუფლების რაღაც ნაწილი იკარგება, მაგრამ ყოფილი ეროვნული უმცირესობები იძენენ იმ უფლებებს, რაც ადრე მხოლოდ სახელმწიფოებისთვის იყო დამახასიათებელი. სახელმწიფოს შიგნით ისინი კვლავ შეიძლება ეროვნულ უმცირესობებად ჩანდნენ, მაგრამ თუკი მათი სტატუსი გაუთანაბრდება ევროკავშირის სხვა წევრებს, უმცირესობის კატეგორია ფაქტიურად აზრს კარგავს.

პოსტტრადიციული ერი-სახელმწიფოები ან უნდა დაეთანხმონ დომინანტი ერის (ინგლისელები – დიდ ბრიტანეთში, კასტილიელები – ესპანეთში) პრივილეგირებული მდგომარეობის შეზღუდვას, ანდა ყველა ეთნიკურად განსხვავებული რეგიონი უზრუნველყონ თავიანთი საკუთარი ავტონომიური ხელისუფლებით. ამასთანავე პოსტ-ტრადიციულმა ერმა-სახელმწიფოებმა თავი უნდა დაანებონ კულტურულ ჰომოგენიზაციაზე ოცნებას და კულტურულ-ეთნიკურად განსხვავებულ რეგიონებზე პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დომინირებას. მოქალაქეობის ტრანსნაციონალური ფორმების უკვე არსებული მავა-

ლითია ევროპის მოქალაქეობა, რომელიც გიბერნოს გამოსაე-
ლად მიაჩნია მულტიეთნიკური ერი-სახელმწიფოებისთვის.

ზემოაღნიშნული მოსაზრებები საკმაოდ ძნელი გასაზი-
არებელია როგორც ეთნიკური უმცირესობების მიერ, რომ-
ლებსაც მიზნად თავიანთი ერი-სახელმწიფოების შექმნა აქვთ
განზრახული, ისე ტრადიციული ერი-სახელმწიფოების მიერ,
რომლებსაც ეროვნული უმცირესობებისთვის პოლი-
ტიკური უფლებების მიცემა და მით უფრო საერთაშორისო
ურთიერთობების აქტორებად მათი გამოცხადება (თუნდაც
სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის დაურღვევლად),
მიუღებელი და ძნელი წარმოსადგენია. სრული კულტურული
და მაქსიმალური პოლიტიკური ავტონომია ერთიანი სახელ-
მწიფოს შიგნით, ეთნიკურ უმცირესობებს ხშირ შემთხვევაში
არ აკმაყოფილებთ. სახელმწიფოსთვის კი სეცესიაა სრულიად
მიუღებელი. ამდენად, დაპირისპირება სახელმწიფოს ტერიტო-
რიულ მთლიანობასა და ეროვნული უმცირესობების თვით-
გამორკვევას შორის არათუ კვლავ რჩება ერთ-ერთ უმთავრეს
პოლიტიკურ მოვლენად, არამედ სულ უფრო და უფრო
ძლიერდება კიდევ. როგორც ჩანს, იგი დარჩება ერთ-ერთ
უმთავრეს წინააღმდეგობად გლობალიზაციის ხანაშიც.

კითხვები და დაგალებები:

1. როგორი მიდგომები გამოიყოფა გლობალიზაციის მომავ-
ლის შეფასებაში?
2. პოლიტიკური ერთობების რომელი ალტერნატიული
ფორმები დააყენა დღის წესრიგში გლობალიზაციამ?
3. რას გულისხმობს კოსმოპოლიტანიზმი, კომუნიტარი-
ანიზმი და პოსტ-მოდერნიზმი?
4. მთახდინეთ კონსოციაციონალიზმისა და ფედერალიზმის
შედარებითი დახასიათება.
5. რა განსხვავებაა კოსმოპოლიტიზმსა და ინტერნაციო-
ნალიზმს შორის?
6. რას ნიშნავს ტერიტორიული და იურიდიული მიდგომა
ეთნოსისა და სახელმწიფოს ურთიერთდამოკიდებუ-
ლებაში.
7. რა იგულისხმება „სახელმწიფო პლუს ერი“ მიდგომაში?
8. როგორ წარმოადგენს უსახელმწიფო ერების მომავალს
მ. გიბერნო?

წიგნები

1. The Globalization of World Politics. By J. Baylis & S. Smith. Second Editions. Oxford University Press. Oxford, 2001, p.p.617-633.
2. Spenser P. and Wollman H. - Nationalism. A Critical Introduction. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2002, p.p. 185-207.
3. Delanty G. and O'Mahony P. - Nationalism and Social Theory. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2002, p.p 169-187.
4. Gotlieb G. - Nation Against State. Council on Foreign Relations Press. New-York, 1993, p.p. 6-47.
5. Guibernau M. - Nations Without States. London, 1999, p.p. 149-174.

ნაციონალიზმი და ეთნოკონსოლიტაცია თანამედროვე საქართველოში

12.1. თანამედროვე ქართული ნაციონალიზმი და მისი ისტორიული წინამძღვრები

ქართული ნაციონალიზმის ისტორია XIX საუკუნის 60–70-იანი წლებიდან იწყება და, უპირველეს ყოვლისა, ილია ჭავჭავაძის და სხვა თერგდალეულების სახელებთანაა დაკავშირებული. სხვადასხვა ისტორიული და პოლიტიკური მიზეზების გამო, ქართული ნაციონალიზმი რიგი თავისებურებებით გამოირჩეოდა, რომელთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია შემდეგი გარემოებები:

1) ქართველები, რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მყოფი ხალხებიდან იმ იშვიათ გამონაკლისს წარმოადგენდნენ, რომლებსაც რუსეთთან მიერთების მომენტიცათვის, საკუთარი სახელმწიფოებრიობა ჰქონდათ. ამდენად, რუსეთის შემადგენლობაში შესვლა მათთვის სახელმწიფოებრიობის, საკუთარი დამოუკიდებელი ეკლესიის, ქართული ენის ოფიციალური სტატუსისა და ფაქტიურად ეროვნების დაკარგვის ტოლფასი აღმოჩნდა. შესაბამისად ქართული ნაციონალიზმის საბოლოო მიზანი პოლიტიკური დამოუკიდებლობა და სუვერენული სახელმწიფოს აღდგენა იყო. მაშასადამე, ქართული ნაციონალიზმი თავისი არსით განმათავისუფლებელ ნაციონალიზმს წარმოადგენდა.

2) ისტორიულ-პოლიტიკური ვითარების შედეგად საქართველო XV საუკუნის შემდეგ ერთიან სახელმწიფოს აღარ

წარმოადგენდა. რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში იგი ცალკეული სამეფო-სამთავროების სახით შევიდა. აღნიშნული ვითარების გამო საერთო ქართული თვითშეგნება საკმაოდ შესუსტებული იყო და არსებობდა სერიოზული საფრთხე ქართველი ერი დაშლილიყო, ხოლო მისი ცალკეული სუბეთნიკური და ეთნოგრაფიული ჯგუფები ცალკე ხალხებად ჩამოყალიბებულიყო (მით უფრო, რომ ამისაკენ იყო მიმართული რუსეთის ოფიციალური პოლიტიკაც). ამიტომ, ქართული ნაციონალიზმის ერთ-ერთი უმთავრესი ამოცანა ერის გამთლიანება და ზოგადქართული ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცება იყო. მაშასადამე, ქართული ნაციონალიზმი თავისი შინაარსით *გამაერთიანებელ ნაციონალიზმს* წარმოადგენდა.

3) ქართველი ერის კონსოლიდაცია და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა, თავისთავად იქნებოდა ძალზე საშიში პრეცედენტი რუსეთის იმპერიისათვის. ეს იქნებოდა სტიმული იმპერიის მთელი რიგი ხალხებისათვის, ასევე ებრძოლათ თავიანთი დამოუკიდებლობისათვის. ამიტომ რუსეთის ოფიციალური ხელისუფლება ქართველებს (პოლონელებთან ერთად) მიიჩნევდა იმპერიისათვის არასაიმედო ხალხად და უმკაცრესად ებრძოდა ნაციონალიზმის ყოველგვარ გამოსვლინებას. ქართული ნაციონალიზმი რუსეთის იმპერიისათვის დამშლელ, *სეპარატისტულ მინი-ნაციონალიზმს* წარმოადგენდა.

4) რეალური ვითარებიდან გამომდინარე, ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერებს კარგად ჰქონდათ გაცნობიერებული, რომ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოთხოვნა საშიში და უაზრო ავანტიურა იქნებოდა. თანაც მანამდე აუცილებელი იყო ქართველი ერის სულიერი შეკავშირება, რისთვისაც საჭირო იყო ერთიანი ახალი, ლიტერატურული ქართული ენის რეფორმირება, ქართული პრესის და თეატრის განვითარება, წერა-კითხვის მაქსიმალური გავრცელება, სკოლების მშენებლობა და ა.შ. სწორედ ამ მიმართულებით წარიმართა ადრეული ქართული ნაციონალიზმი. მაშასადამე, ფორმით ქართული ნაციონალიზმი წარმოადგენდა *კულტურულ ნაციონალიზმს*.

5) გარდა კულტურული მოთხოვნებისა, ქართული ნაციონალიზმის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზანს წარმოადგენდა ქართველი ხალხის მატერიალური პირობების გაუმჯობესება და ეროვნული ბურჟუაზიის ჩამოყალიბება. ის ფაქტი, რომ საქართველოში ეკონომიკური სადავეები ძირითადად სომხური

ბურჟუაზიის ხელში იყო და ქართული მესამე წოდება ძალზე მცირერიცხოვან და სუსტ ძალას წარმოადგენდა, რაც უკიდურესად უარყოფითად აისახებოდა ქართველი ხალხის ცხოვრებაზე. ამიტომ, ქართველი ეროვნული მოღვაწეები მაქსიმალურ პროპაგანდას უწევდნენ ქართველ მოსახლეობას, რათა შეეცვალათ ტრადიციული, ფეოდალური მენტალიტეტი და ვაჭრობისა და მეწარმეობისათვის მივლოთ ხელი. ამდენად, კულტურულთან ერთად, ქართული ნაციონალიზმი ასევე წარმოადგენდა *ეკონომიკურ ნაციონალიზმს*.

6) რუსეთის ოფიციალური ხელისუფლებისა და რუსული შავრაზმული პრესის გარდა ქართულ ნაციონალიზმს ბრძოლა უხდებოდა ქართველი ინტელიგენციის იმ ნაწილთან, რომლებიც მემარცხენე პარტიულ იდეოლოგიებს უჭერდნენ მხარს და ფაქტიურად უგულვებელყოფდნენ ეროვნულ ინტერესებს. სწორედ ისინი უნერგავდნენ ხალხს (და არც თუ წარუმატებლად) იმ აზრს, რომ ეროვნული პრობლემები თავისთავად გადაიტკრებოდა ერთიანი რუსეთის ფარგლებში, როცა სოციალური პრობლემები მოგვარდებოდა. ასეთი „ინტერნაციონალისტური“ (უფრო სწორედ კოსმოპოლიტური და ხშირ შემთხვევაში რუსულ-ნაციონალისტური) იდეების წინააღმდეგ გამოდიოდა ქართული ნაციონალიზმი ანუ დღევანდელ ტერმინოლოგიას თუ გამოვიყენებთ, იგი *ანტიგლობალისტურ ნაციონალიზმს* წარმოადგენდა.

7) ქართული ნაციონალიზმი არ ყოფილა მიმართული რომელიმე ხალხის წინააღმდეგ. რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ ბრძოლა არ გადაზრდილა რუსი ხალხის სიძულვილში, ისევე როგორც სომხური ბურჟუაზიის მიერ მოსახლეობის შევიწროება არ ქცეულა ანტისომხურ განწყობად. ქართულ ნაციონალიზმს არასოდეს არ დაუყენებია ეჭვის ქვეშ იმ ეთნიკური უმცირესობების უფლებები, რომლებიც საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ. არასოდეს არ გამოთქმულა აზრი მათ დეპორტაციის, დარბევის, ასიმილაციის შესახებ და არაგინ არ წასულა წინააღმდეგი იმისა, რომ მათ შეენარჩუნებინათ საკუთარი ენა, კულტურა, რელიგია და ტრადიციები, მშობლიურ ენაზე მიეღოთ განათლება და პქონოდათ ეროვნული პრესა, თეატრი თუ კულტურის სხვა დაწესებულებები. მაშასადამე, ქართული ნაციონალიზმი წარმოადგენდა *ლიბერალურ, დემოკრატიულ ნაციონალიზმს*.

ქართულმა ნაციონალიზმმა აღნიშნული თავისებურებები შეინარჩუნა საბჭოთა ხელისუფლების წლებშიც, როცა „საბჭო-

თა პატრიოტიზმისა და პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის“ სახელით, ეროვნული იდეების გაცხადება ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის გამოვლინებად აღიქმებოდა და სასტიკად იდევენებოდა.

მდგომარეობა რამდენადმე შეიცვალა 1987 წლიდან. მ. გორბაჩოვის მიერ გამოცხადებული გარდაქმნისა და საჯაროობის კურსი, რომელიც 1987 წლის იანვარში, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე გაცხადდა, სრულიად მოულოდნელი იყო და გაკვირვება გამოიწვია. პირველად საბჭოთა სახელმწიფოს ისტორიაში პარტიისა და ქვეყნის ლიდერი მოუწოდებდა მოსახლეობას საჯაროდ ეთქვათ სიმართლე და გამოეთქვათ საკუთარი აზრი ყველა მტკივნეულ საკითხზე და პრობლემაზე. თუნდაც იგი აბსოლუტურად საწინააღმდეგო ყოფილიყო კომუნისტური იდეოლოგიისა და ხელისუფლების აზრისაგან. თავდაპირველად „პერესტროიკა“ მორიგ ხმაურთან, მაგრამ დროებით კამპანიად იქნა მიჩნეული და მოკავშირე რესპუბლიკებში პირველი თვეების განმავლობაში ყველაფერი ძველებურად დარჩა. ეროვნულ რესპუბლიკებში თვლიდნენ, რომ ეს ყველაფერი ხელისუფლების მიერ დემოკრატიის თამაშია და რაც რუსებისათვის (კერძოდ, მოსკოვისა და ლენინგრადის ინტელიგენციისათვის) ნებადართულია, სხვებს იმას არ აპატიებენ. ასე თვლიდნენ საქართველოშიც, სადაც გარდაქმნისა და საჯაროობის მოწოდებას მოსახლეობა თავიდანვე სკეპტიკურად შეხვდა. მაგრამ დრო გადიოდა და სულ უფრო აშკარა ხდებოდა, რომ პროცესი შეუქცევად ხასიათს იღებდა. ერთი სიტყვით, ჯინი ბოთლიდან იქნა ამოშვებული და მისი უკან დაბრუნება უკვე შეუძლებელი შეიქმნა.

1987 წლის ზაფხულში თბილისში დაფუძნდა პირველი არაფორმალური ორგანიზაცია „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება“. რამდენიმე თვეში ამ ორგანიზაციაში საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების მრავალი მოღვაწე გაერთიანდა. საქართველოს პარტიულმა ხელმძღვანელობამ სცადა თვითონ ჩადგომოდა სათავეში ეროვნულ მოძრაობას. იგი ამ მიზნით შეეცადა შეექმნა ისეთი ორგანიზაცია, რომელიც დაკომპლექტებული იქნებოდა იმ მოღვაწეებით, რომლებიც ცნობილნი იყვნენ თავიანთი ეროვნული პოზიციით და ხალხში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდნენ, მაგრამ თვით ორგანიზაცია ხელისუფლებაზე იქნებოდა დამოკიდებული და სახელმწიფოსაგან დაფინანსდებოდა. ეს კი ფაქტიურად გამორიცხავდა მის დაპირისპირებას ხელისუფლებასთან. ასევე შეიქმნა რუსთაველის საზოგადოება, რომელმაც, მიუხედავად იმისა, რომ

ქარგი საქმეების გაკეთება მოასწრო, ქართული ინტელიგენციის საუკეთესი ნაწილს აერთიანებდა და ისეთი ეროვნული მოღვაწე ხელმძღვანელობდა, როგორც აკაკი ბაქრაძე იყო. მან ვერ შეძლო სათავეში ჩადგომოდა ეროვნულ მოძრაობას და ეს მისია არაფორმალურად დაუთმო. ამ უკანასკნელებმა კი ხელისუფლებასთან შეურისებელი, რადიკალური პოზიცია დაიკავეს, რამაც ქართულ ეროვნულ მოძრაობას ქუჩის აქციებისა და მიტინგების ფორმა მისცა.

საწყის ეტაპზე ქართული ეროვნული მოძრაობა ექსტრემალური მოთხოვნებით არ გამოდიოდა და იმ მოვლენების და პროცესების წინააღმდეგ აღიმალდა ხმა, რომლებიც საქართველოს ეროვნულ ინტერესებს არ შეესაბამებოდა. მასობრივი პროტესტის პირველი გამოვლინება იყო ტრანსკავკასიური სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობის წინააღმდეგ გამოსვლა. ამ რკინიგზას თბილისი ორჯონიკიძესთან (ვლადიკავკასთან) უნდა შეეერთებინა ფშავ-ხევსურეთის გავლით. ქართულ საზოგადოებაში შეშფოთება გამოიწვია იმ ეკოლოგიურმა საშიშროებამ, რაც ამ რკინიგზის მშენებლობას მოჰყვებოდა საქართველოს მთიანეთის უნიკალურ ლანდშაფტურ გარემოში. კიდევ უფრო დიდ საფრთხეს წარმოადგენდა ფშავ-ხევსურეთის ეთნოგრაფიული სახის დაკარგვა, ციხე-კოშკების ნაცვლად რკინაბეტონის კონსტრუქციების ჩადგმა და უცხო ეთნიკური ჯგუფების მიერ ამ კუთხის დასახლება. ამას ისიც ემატებოდა, რომ ტრანსკავკასიური რკინიგზის ეკონომიკური ეფექტი ერთობ საეჭვო ჩანდა, რომ აღარაფერი ვთქვათ პოლიტიკურ შედეგებზე. საზოგადოების პროტესტმა შედეგი გამოიღო და მშენებლობა შეჩერებულ იქნა.

შემდეგი მასობრივი გამოსვლა 1988 წლის თებერვალში მოხდა. იგი მიმართული იყო საბჭოთა არმიის სამხედრო პოლიგონის გაუქმებისაკენ გარეჯის უდაბნოში. იქ მიმდინარე სამხედრო სწავლება აზიანებდა დავით გარეჯის უნიკალურ სამონასტრო კომპლექსს, რაც შუა საუკუნეების ქართული არქიტექტურის უაღრესად ფასეულ ძეგლს წარმოადგენს. უნივერსიტეტის სტუდენტობამ, რომელსაც მხარი მთელმა ახალგაზრდობამ დაუჭირა, კატეგორიულად მოითხოვა სამხედრო პოლიგონის გაუქმება. ეს უკვე აშკარა დაპირისპირება იყო სამხედრო მანქანასთან, რომელსაც საბჭოთა კავშირში განუზომელი ძალაუფლება ეპყრა და მის წინააღმდეგ გამოსვლა წარმოუდგენლად მიიჩნეოდა. პოლიგონი იმუამად არ გაუქმებულა, მაგრამ

სწავლების, ინტენსივობა და აფეთქების სიმძლავრე საგრძობად ზემოქმედდა.

იმავე 1988 წლის 26 მაისს, შესრულდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის გამოცხადების 70 წელი. ხელისუფლებამ არ დაუშვა დემონსტრაციისა და მიტინგის გამართვა ქუჩაში და ამ ღონისძიებისათვის დარბაზი „ბერიკონი“ გამოყო. აქ საზოგადოების წინაშე გამოვიდნენ, პატიმრობიდან ახლად დაბრუნებული მერაბ კოსტავა და ირაკლი წერეთელი, გია ჭანტურია და თამარ ჩხეიძე. სურათი ჭკუჭკუაძე და ირაკლი შენგელაია. აქვე პირველად საჯაროდ გაისმა ლოზუნგი „გაუმარჯოს დამოუკიდებელ საქართველოს!“

1988 წლის შემოდგომიდან მიტინგებმა და დემონსტრაციებმა მასობრივი ხასიათი მიიღო. თითქმის ყოველ კვირას იმართებოდა ხალხმრავალი მიტინგები, როგორც კონკრეტულ საკითხებზე (ხულონჩესის, ატომური ელექტროსადგურისა და გაზსადენის მშენებლობის შეჩერების მოთხოვნით), ისე სოგადად კომპლექსურ ეროვნულ პრობლემებზე. სექტემბერ-ნოემბერში ჩამოყალიბდა რამდენიმე პოლიტიკური ორგანიზაცია (წმიდა ილია მართლის საზოგადოება, საქართველოს სახალხო ფრონტი, ეროვნული დამოუკიდებლობის პარტია) ხოლო ზოგიერთი ადრე არაღიარებულად არსებული ორგანიზაცია (პელსინკის კავშირი, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია, რესპუბლიკური პარტია) აშკარად და აქტიურად გამოვიდა პოლიტიკურ ასპარეზზე. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი პოლიტიკური ძალა, ცალსახად ეროვნული მიმართულების გაერთიანებას წარმოადგენდა და მათი საბოლოო მიზანი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა იყო, თუმცა ბრძოლის მეთოდები და ტაქტიკა აღნიშნულ ძალებს ერთმანეთისგან საკმაოდ განსხვავებული პქონდათ.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო 1988 წლის ნოემბრის ბოლოს მთავრობის სახლის წინ გამართული ერთკვირიანი ხალხმრავალი მიტინგი და შიმშილობის აქცია. იგი მიმართული იყო სსრკ კონსტიტუციაში იმ ცვლილებების შეტანის წინააღმდეგ, რომელთა ძალით იზღუდებოდა რესპუბლიკების უფლებები და ცენტრალურ ხელისუფლებას უფლება ეძლეოდა რესპუბლიკებში, ამ უკანასკნელთა თახმობის გარეშე გამოეცხადებინა საგანგებო ვითარება და შეეყვანა ჯარები. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ცვლილება წმინდა წყლის ფორმალობა იყო (რადგან ცენტრალური ხელისუფლებისათვის ისედაც არავითარ პრობლემას არ წარმოადგენდა რესპუბლიკებისაგან არა თუ

თანხმობა, არამედ თხოვნა და მიწვევა მიეღო ჯარების შეყვანაზე, მაინც დიდი აღშფოთება გამოიწვია საქართველოში და მოსკოვმაც აღარ გაართულა საქმე. თბილისის მიტინგის გრანდიოზულმა ხასიათმა, სადაც წარმოდგენილი იყო საქართველოს ყველა კუთხე, ერთმანეთის გვერდით იდგა ყველა პოლიტიკური ძალა და მიღწეულმა მიზანმა შექმნა ილუზია, რომ შეურიგებელი ოპოზიციის გზით ხელისუფლება ყველანაირ დათმობაზე წავიდოდა.

აღნიშნულის გამო, 1988 წლის დეკემბრიდან 1989 წლის აპრილამდე მიმდინარე გამოსვლებს უკვე თითქმის მთლიანად პოლიტიკური ხასიათი ჰქონდა. იგი ფართოდ მოეღო მთელ საქართველოს და მიმართული იყო იმ პროცესებისა და პირების წინააღმდეგ, რომლებიც მომიტინგეთა მიერ ანტიეროვნულად იყო შეფასებული. კერძოდ, ხაზი ესმებოდა ისეთ მოვლენებს, როგორცაა პარტიული და სახელმწიფო ჩინოვნიკების მიერ, მიწების უკანონოდ გაყიდვა არაქართველ მოსახლეობაზე. ქართველების შევიწროება რესპუბლიკის არაქართულ რეგიონებში, ქართული ენის შეზღუდვა სახელმწიფო ორგანოებში და ა.შ. გაისმა მოთხოვნები, რათა გაუქმებულყო აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა (რად უნდათ ავტონომია ქართველების ერთ-ერთი ეთნოგრაფიულ ჯგუფს?) და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი (რატომ უნდა ჰქონდეს საქართველოში პოლიტიკურ-ტერიტორიული ავტონომია ხალხს, რომელსაც ისტორიული სამშობლო საქართველოს ფარგლებს გარეთ აქვს?). ამგვარად, ქართულმა ეროვნულმა მოძრაობამ ეთნიკური ნაციონალიზმის ფორმა მიიღო. ამას ისიც დაერთო, რომ ეს მოძრაობა ძირითადად ქუჩის მოძრაობა იყო. ინტელექტუალური ელიტა მასში ნაკლებად მონაწილეობდა, რადგან იგი ქუჩაში ყვირილს და ლოზუნგების ძახილს მიჩვეული არ იყო და უმრავლესობისათვის არც ეთნიკური ნაციონალიზმი იყო მისაღები (მით უფრო, რომ რადიკალური ოპოზიცია მათ ხელისუფლებასთან ალიანსში ადანაშაულებდა და „წითელ“, ანდა „კრიმინალურ“ ინტელიგენციას უწოდებდა). ეროვნული მოძრაობის მმართველ ძალად თანდათან ხდებოდა სათანადო განათლებასა და ინტელექტს მოკლებული, ექსტრემისტულად განწყობილი ადამიანთა ჯგუფი, რომლებსაც მიზნად კომუნისტური რეჟიმის ნგრევა დაესახათ, მაგრამ რა და როგორ უნდა ეშენებინათ, წარმოდგენა არ ჰქონდათ.

ცხადია, მოვლენების ასე განვითარება გულგრილს ვერ დატოვებდა საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობებს. ქართულ ეროვნულ მოძრაობაში მათ ქართული ეთნიკური ნაციონალიზმის აღორძინების საფრთხე დაინახეს, რომელიც მათ წინააღმდეგ იქნებოდა მიმართული. შესაბამისად დაიწყო აფხაზური, ოსური, სომხური, აზერბაიჯანული არაფორმალური ორგანიზაციების ჩამოყალიბება, რომლებიც მიზნად ისახავდნენ შეწინააღმდეგებოდნენ ქართულ ეროვნულ მოძრაობას. გამოდიოდნენ რა „საბჭოთა ხალხების ურდვევი ერთიანობის“ ლოზუნგით, ისინი აშკარად დაუპირისპირდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეას, რადგან ქართულ ეროვნულ სახელმწიფოში საკუთარი უსაფრთხოების გარანტიებს ვერ ხედავდნენ. ყოველივე ეს ცენტრალური ხელისუფლების მხარდაჭერით ხორციელდებოდა, რადგან მოკავშირე რესპუბლიკებში მცხოვრები არატიტულარული ხალხები, როგორც წესი, მოსკოვის მიერ ჩადებული შენელებული მოქმედების ბომბების როლს ასრულებდნენ და „გათიშე და იბატონეს“ ცნობილი პრინციპის განხორციელების მექანიზმს წარმოადგენდნენ.

1989 წლის 18 მარტს გულაუთის რაიონის სოფელ ლიხნში, აფხაზური საზოგადოების წარმომადგენლებმა მიიღეს მიმართვა საბჭოთა კავშირის ცენტრალური ხელისუფლებისადმი (ე.წ. „ლიხნის წერილი“), სადაც ამტკიცებდნენ, რომ აფხაზი ხალხი ქართველებისაგან განიცდის შევიწროებას და ჩაგვრას. ასიმილაციორული პოლიტიკის გამო ეჭვის ქვეშ დგება აფხაზების, როგორც ეთნიკური ჯგუფის მომავალი. ამდენად, გადარჩენის ერთადერთი გზაა, რომ აფხაზეთი საქართველოს შემადგენლობიდან გადავიდეს რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში. სწორედ ეს თხოვნა იყო გამოხატული ლიხნის წერილში.

ამ წერილს მკვეთრი რეაქცია მოჰყვა მთელ საქართველოში. საპროტესტო აქციები გაიმართა მრავალ ქალაქსა და სოფელში. აპრილის დასაწყისში, თბილისში, ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებამ დაიწყო მრავალდღიანი, ხალხმრავალი აქცია აფხაზური სეპარატიზმის ხელმძღვანელთა გამოაშკარავებისა და დასჯის მოთხოვნით. აქციაში სხვა ეროვნული ორგანიზაციების ჩართვის შემდეგ, მოთხოვნა შეიცვალა და საქართველოს სრული დამოუკიდებლობის მოწოდების სახე მიიღო. ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ეს უკვე მოუთმენლად მიიჩნია და თბილისში სპეციალურად ჩამოყვანილი საგანგებო დანიშნულების სამხედრო ნაწილებით მიტინგი სასტიკად დაარბია, რასაც 20-ზე

მეტი ადამიანის სიკვდილი მოჰყვა. ეროვნული მოძრაობის ლიდერები (მ. კოსტავა, ზ. გამსახურდია, ი. წერეთელი, გ. ჭანტურია) დაკავებულ იქნენ, ხოლო თბილისში საგანგებო წესები გამოცხადდა.

პოლიტიურომ თბილისში ედუარდ შევარდნაძე გამოეზაგნა, რომელმაც შეძლო დაძაბულობის განმუხტვა. საგანგებო წესების გაუქმება და არაფორმალთა ლიდერების გათავისუფლება. მდგომარეობა რესპუბლიკაში კარდინალურად შეიცვალა. სიტუაციის ბატონო-პატრონი ეროვნული მოძრაობა გახდა, ხოლო ხელისუფლება ფაქტიურად მათი ნების აღმსრულებლად იქცა. ასეთმა ვითარებამ ის გამოიწვია, რომ ეროვნული მოძრაობა პოლიტიკურ ბრძოლად იქცა. საქართველოში თითქმის არ დარჩა ძალა (თვით კომუნისტური პარტიაც კი), რომელსაც 9 აპრილის შემდეგ საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის მხარი არ დაეჭირა. ამიტომ სოკოებივით მომრავლებული პარტიები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ თუ „ვინ უფრო ეროვნული იყო“, ანუ ვინ უფრო ხმამაღლა გალანძღავდა კომუნისტურ რეჟიმს და საბჭოთა ხელისუფლებას. ეს „ზემოდან ნებადართული ვაჟაკობა“ მიძიმე შთაბეჭდილებას ახდენდა, როგორც ქართველ შეგნებულ საზოგადოებაზე, ისე საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობებზე.

საქმე ის იყო, რომ 9 აპრილის შემდეგ ქართული საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილი დარწმუნდა, რომ ეროვნული უმცირესობები არა თუ უჭერდნენ მხარს საქართველოს დამოუკიდებლობას, არამედ აშკარად ეწინააღმდეგებოდნენ მას და პოტენციურ „მეხუთე კოლონას“ წარმოადგენდნენ. ამიტომ ისინი მკაცრი კრიტიკის ობიექტები გახდნენ. მდგომარეობა დაამძიმა იმ ფაქტმა, რომ ქართული ეროვნული მოძრაობა ფაქტიურად ქუჩის მოძრაობად იქცა, სადაც გადაწყვეტილებების მიღება მიტინგებზე ხდებოდა ეგზალტირებული მასის ზეწოლით. უხმაურო, გააზრებული და ინტელექტუალური ბრძოლა (ე.წ. ბალტიისპირეთის გზა) შემრიგებლურ და უზნეო მიმართულებად გამოცხადდა. ამიტომ, საქართველოს ინტელექტუალური ელიტის უდიდესი ნაწილი მთლიანად უჭერდა მხარს ეროვნული თავისუფლების იდეას, აქტიურ მოძრაობაში არ ჩაბმულა და გარკვეულწილად დაუპირისპირდა კიდევ ამ მოძრაობის არაფორმალ ლიდერებსა და აქტიურ წევრებს, რომელთა შორის ბევრი იყო შესაბამისი ცოდნის, გამოცდილებისა და კულტურის არმქონე პიროვნება.

საერთოდ, ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში, ოპოზიციაც ტოტალიტარული აზროვნებისაა. ამიტომ ასპარეზზე გამოსული ქართველი ნაციონალისტების უმრავლესობა „სხვაგვარად მოაზროვნეთა“ წინააღმდეგ იმავე მეთოდების გამოყენებას უჭერდა მხარს, რომლებსაც კომუნისტური რეჟიმი იყენებდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის ყოველი მოწინააღმდეგე (ხოლო ზოგჯერ ის პიროვნებაც კი, რომელიც დამოუკიდებლობას მოპოვების, თავის განსხვავებულ გზას წამოაყენებდა), მოღალატედ, მტრად და დამნაშევედ ცხადდებოდა, ხოლო მიტინგებზე საჯაროდ გაცხადებული ზოგიერთი ლოზუნგი (ისევე როგორც ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული მთელი რიგი მასალები), სერიოზული საფუძველი იყო ეროვნული უმცირესობებისათვის ეფიქრათ, რომ დამოუკიდებელ საქართველოში მათ აშკარა საფრთხე ელოდათ. ფაქტია, რომ ქართულმა ეროვნულმა მოძრაობამ (იგულისხმება მისი რადიკალური ნაწილი, რადგან ლიბერალები ფაქტიურად ჩამოცილებულნი აღმოჩნდნენ) ვერ შეძლო საერთო ენა გამოენახა ეთნიკურ უმცირესობებთან. პირიქით, იგი მათ აშკარად დაუპირისპირდა. ამგვარად, ქართული ნაციონალიზმი, ლიბერალური, სამოქალაქო ნაციონალიზმიდან რადიკალურ ეთნონაციონალიზმად გარდაიქმნა. ასეთ ნაციონალიზმს ეთნიკური უმცირესობების მხრიდან ზუსტად ასეთივე რადიკალური და ექსტრემისტული ეთნონაციონალიზმი დაუპირისპირდა, რომელსაც აქტიური მხარდაჭერა პქონდა მოსკოვიდან და იმ ქვეყნებიდან, რომლებიც ამ უმცირესობების ისტორიულ სამშობლოს წარმოადგენდნენ.

1989–1991 წლები ეთნიკური ნაციონალიზმის უკიდურესი და შეუზღუდავი „ბატონობის“ ეპოქაა. იქმნებოდა უამრავი „სასოგადოებები“ და ორგანიზაციები, რომლებიც მიზნად „ეროვნულ აღორძინებას“ ისახავდნენ, რეალურად კი ეთნიკური ნაციონალიზმის გაძლიერებისა და გავრცელების წყაროს წარმოადგენდნენ. უკვე 1989 წელს ჩამოყალიბდნენ აფხაზური „აიდგილარა“, ოსური „ადამონ ნახასი“, სომხური „კრუნქი“ და „ჯავახქი“, აზერბაიჯანული „გეირათი“ და ა.შ. თითოეული მათგანი ხაზს უსვამდა საკუთარი ეთნიკური ჯგუფის უფლებების შეზღუდვას და შევიწროებას საქართველოში და ისეთ მოთხოვნებს აყენებდნენ, რაც ქართველებისათვის და საქართველოსათვის ფაქტიურად მიუღებელი იყო.

თავის მხრივ, ქართველები ძალიან გააღიზიანა ეთნიკური უმცირესობების ასეთმა მოქმედებებმა და წარმოუდგენელ უმა-

დურობად მიიჩნიეს ასეთი ქცევა იმ ხალხისაგან, რომლებიც საქართველომ შეიფარა, დაასახლა, მშვიდობიანი ცხოვრების საშუალება მისცა და საკუთარ ენაზე განათლებისა და ეროვნული კულტურის განვითარების უფლება არასოდეს შეუზღუდავს. ამის გამო ქართველების მხრიდან მიტიზგზე გაიხმა ღოზუნგი „საქართველო ქართველებისთვის“, „ჩვენივე სახლში მასპინძლად ქცეული სტუმრების თავხედობა“, „ვისაც ჩვენთან არ უნდა წავიდეს საიდანაც მოსულა“ და ა.შ. დაპირისპირებამ ზოგან სისხლიანი ფორმა მიიღო (სოხუმში - 1989 წლის ივლისში, მარნეულში - იმავე წლის ივნისში, ყვარლის რაიონში - ადგილობრივ ქართველ და დაღესტნიდან ჩამოსახლებულ მოსახლეობას შორის).

ძირითადი წინააღმდეგობა მოკლედ ასე გამოიკვეთა: ქართული რადიკალური ეთნონაციონალიზმის აზრით, ეთნიკურ უმცირესობებს ან მთლიანად უნდა დაეჭირათ მხარი საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის, ანდა უნდა დაეტოვებინათ საქართველო და თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნებულიყვნენ. ეთნიკური უმცირესობების ნაციონალიზმი კი თვლიდა, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს ნაციონალიზტური რეჟიმი დიდ საფრთხეს შეუქმნიდა არა მარტო მათ ეთნიკურ თვითმყოფადობის შენარჩუნებას, არამედ ფიზიკურ არსებობასაც კი (საინტერესოა, რომ ამ პერიოდში საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოს ეთნიკური უმცირესობები ნაციონალიზტურ რეჟიმთან აიგივებდნენ და დამოუკიდებელი, დემოკრატიული საქართველოს არსებობას ეჭვის ქვეშ აყენებდნენ).

ეთნიკური უმცირესობებიდან პრივილეგირებულ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ აფხაზები და ოსები, რადგან მათ თავიანთი ტერიტორიულ-პოლიტიკური ავტონომია ჰქონდათ. როდესაც საეჭვო გახდა საბჭოთა კავშირის შენარჩუნება და საქართველოს დამოუკიდებლობა რეალურად გამოიკვეთა, აფხაზური და ოსური ნაციონალიზმის ძირითადი იდეა ასეთნაირად გამოჩნდა: - საქართველოს დამოუკიდებლობა ქართველების საქმეა და რაც უნდათ ისა ქნან, მაგრამ არც აფხაზეთი და არც სამხრეთ ოსეთი საქართველო არ არის. ამდენად აფხაზები და ოსები თავიანთ ბედს თვითონვე გადაწყვეტენ. ამგვარად, აფხაზური და ოსური ნაციონალიზმის ძირითადი იდეა, აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი არ არის საქართველო, დიამეტრულად განსხვავდებოდა ქართული ნაციონალიზმის იდეისაგან: აფხაზეთი

საქართველოს პროვინციის, ხოლო სამხრეთ ოსეთი ბოლშევიკების მიერ ხელოვნურად და უკანონოდ შექმნილი ტერიტორიული ავტონომია (თანაც სრულიად გაუმართლებელი სახელწოდებით – სამხრეთ ოსეთი), საქართველოს ერთ-ერთი პროვინციის, შიდა ქართლის ჩრდილოეთ მთიან რაიონებში, ასეთი განსხვავებული ხედვა გარდაუვალს ხდიდა კონფლიქტს ამ ხალხებს შორის. განსაკუთრებით მაშინ, თუ საქართველო მართლაც გახდებოდა დამოუკიდებელი ქვეყანა და მის სათავეში რადიკალი-ნაციონალისტები მოვიდოდნენ.

როდესაც მოვლენები მართლაც ასე განვითარდა და პირველ მრავალპარტიულ არჩევნების შემდეგ (აფხაზ და ოს მოსახლეობას ამ არჩევნებში მონაწილეობა ფაქტიურად არ მიუღია), ხელისუფლების სათავეში უკიდურესად რადიკალ-ნაციონალისტები მოვიდნენ ზვიად გამსახურდიას მეთაურობით, კონფლიქტი გარდაუვალი გახდა. მართალია გამსახურდია არ ყოფილა დამოუკიდებელი საქართველოს ხელმძღვანელი და მისი მმართველობის პერიოდში საქართველო ისევ საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შედიოდა, მაგრამ ცენტრალური ხელისუფლების გაფლენა უკვე მინიმალური იყო.

გამსახურდიას მმართველობის პერიოდი (1990 წლის ოქტომბერი – 1991 წლის დეკემბერი) საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო წელს დაემთხვა. ეს ის პერიოდი, როცა სსრკ-ს ყველა ნაციონალურ-ტერიტორიულმა ერთეულმა სუვერენიტეტი გამოაცხადა. რუსეთის ავტონომიურმა რესპუბლიკებმა სიტყვა „ავტონომიური“ სახელწოდებიდან ამოაგდეს, ხოლო ავტონომიური ოლქები რესპუბლიკებად გადაკეთდნენ. ამ პროცესმა აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთიც მოიცვა.

საქართველოს მაშინდელი ხელისუფლების პოზიცია ასეთი იყო: ეთნიკურ უმცირესობებს საქართველოში უნდა ჰქონდეთ მხოლოდ კულტურული ავტონომია. ტერიტორიულ-პოლიტიკური ავტონომია მარტო იმ ეროვნებებს ეკუთვნით, რომლებიც თავიანთ ისტორიულ მიწა-წყალზე ცხოვრობენ. ამიტომ, სამხრეთ ოსეთის ავტონომია უკანონოა და თავის დროზე ბოლშევიკებმა შექმნეს საქართველოს დასუსტებისა და გახლეჩვის მიზნით. ოსებს აქვთ ავტონომია თავიანთ სამშობლოში (იგულისხმება ჩრდილოეთ ოსეთის რესპუბლიკა) და მეორე ავტონომია საქართველოში ჩამოსახლებული ოსებისათვის ყოველგვარ ფორგიკას მოკლებულია. ასევე უკანონოა აჭარის ავტონომია, რადგან აჭარლები იგივე ქართველები არიან (მხოლოდ მართლმადი-

დებლობის ნაცვლად, ისლამის სარწმუნოებას მისდევენ) და ამდენად ქართველებს საქართველოში ავტონომია არ სჭირდებათ. რაც შეეხება აფხაზებს, მათ სხვა სამშობლო არ გააჩნიათ და ამიტომ ავტონომია ეკუთვნით, მაგრამ მხოლოდ საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში. ამიტომ, როცა აფხაზებმა დასვეს საკითხი საქართველოდან გამოყოფისა და აფხაზეთის რუსეთის შემადგენლობაში შესვლის შესახებ, მაშინვე წამოიჭრებოდა თეზისი აფხაზების ჩრდილოეთ კავკასიიდან გადმოსახლებისა და არამკვიდრობის შესახებ. ერთ-ერთ მიტინგზე გამსახურდიამ თქვა კიდევ, რომ აფხაზების მოთხოვნა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შესახებ საეხებით კანონიერი და სამართლიანია. უკანონო მხოლოდ ის არის თუ რა ტერიტორიაზე ითხოვენ სახელმწიფოს. თუ ისინი დაბრუნდებიან თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში – ჩრდილოეთ კავკასიაში და იქ მოითხოვენ დამოუკიდებელ სახელმწიფოს შექმნას, ჩვენც სიამოვნებით ამოუვადგებით გვერდშიო. ცხადია ეს განცხადება თვით გამსახურდიას გარკვეული მიზნებისათვის სჭირდებოდა და საექტოა, რომ ამას იგი სერიოზულად ამბობდა. მაგრამ მისი მხარდამჭერი მასა, მის ყველა სიტყვას ჭეშმარიტებად იღებდა, რაც კიდევ უფრო ძაბავდა სიტუაციას.

ამის შედეგი იყო, რომ მაშინდელ პრესაში მომრავლდა სტატიები, რომლებიც დილევტანტურ დონეზე „ამტკიცებდნენ“ აფხაზების მხოლოდ XVII–XVIII საუკუნეებში ჩამოსახლებას საქართველოს ტერიტორიაზე, ოსების ისტორიულ ვერავობას ქართველების მიმართ, სომხების მზაკვრობას და მოღალატეობას, აზერბაიჯანელების უკონტროლო გამრავლების საფრთხეს საქართველოსათვის და ა.შ. ყოველივე ეს მხოლოდ და მხოლოდ საქართველოს მტრების წისკვილზე ასხამდა წყალს და შესანიშნავ საბაბს აძლევდა სეპარატისტებსა და მათ მხარდამჭერებს გაემართლებინათ თავიანთი ქმედება და მისწრაფება.

საქართველოს მთელმა რიგმა პოლიტიკურმა პარტიებმა თვინათ პროგრამაში შეიტანეს მიზანი – საქართველოს აღდგენა ისტორიულ საზღვრებში, რაც ყველა მეზობელ სახელმწიფოსთან ტერიტორიულ პრეტენზიებს გულისხმობდა. საზოგადოება „თვისტომი“ მიმართავდა საქართველოში მცხოვრებ არაქართველებს დაეცოვებინათ საქართველო და თავიანთ სამშობლოში დაბრუნებულიყვნენ. გახშირდა წერილები ქართველი ერის განსაკუთრებულობასა და გამორჩეულობაზე, რაც ეთნი-

კურ უმცირესობაში გაღიზიანებასა და მეორეხარისხოვან მოქალაქეებად ქცევის შიშს იწვევდა.

თავის მხრივ, აფხაზურ, ოსურ, სომხურ, აზერბაიჯანულ პრესაში გახშირდა ფანტასტიკური შინაარსის სტატიები, ამ ხალხთა ისტორიულ დიდებაზე, მათ განსაკუთრებულობაზე და იმ წვლილზე, რაც მათ შეუტანიათ კაცობრიობის საგანძურში. პრესის ფურცლებზე კინკლაობა და ნამდვილი ლანძღვაგინებაც კი ქართველებსა და სხვა ეროვნებებს შორის (და თვით ეთნიკურ უმცირესობათა შორისაც) ჩვეულებრივი ამბავი გახდა.

ქართველებისა და საქართველოს განსაკუთრებული მისიის დასაბუთებას შეეცადნენ მერაბ კოსტავა და ზვიად გამსახურდია. მერაბ კოსტავა თავის წიგნში „ფიქრები საქართველოს მისიაზე“ (კოსტავა, 1991), ანთროპოლოგიური თვალსაზრისით განიხილავს ქართული ერის ისტორიულ დანიშნულებასა და ბედს მიიჩნევს საქართველოს მისიად მოახდინოს დასავლური და აღმოსავლური ცივილიზაციების სინთეზი, რომლის განსახორციელებლად აუცილებელია სულის უკვდავებისა და ღვთის რწმენის იდეა ქვაკუთხედად იქცეს ქართველი ერისათვის.

ზვიად გამსახურდიამ 1990 წლის მაისში წაკითხულ ლექციაში „საქართველოს სულიერი მისია“ (ზ. გამსახურდია, 1991, გვ.191–227) ჩამოაყალიბა თავისი ხედვა, რომელიც მისმა მომხრეებმა ურყევ ჭეშმარიტებად მიიჩნიეს, მომავალ ეროვნულ იდეოლოგიად გამოაცხადეს, ხოლო ზოგიერთმა კონკრეტული სახელი „ზვიადიზმიც“ კი უწოდა.

ზ. გამსახურდიამ თავისი იდეოლოგიის საფუძვლად აიღო ნიკო მარის იაფეტური თეორია, რომლის მიხედვითაც ჩვენს წელთაღრიცხვამდე IV–III ათასწლეულებში ხმელთაშუა ზღვის აუზი, მცირე აზია, კავკასია, შუამდინარეთი და ირანის ზეგანი დასახლებული იყო საერთო წარმოშობისა და ერთ ენობრივ ოჯახზე მოლაპარაკე ხალხებით, რომლებსაც იგი იაფეტურ ხალხებს უწოდებდა. ამ ენობრივ ოჯახს მიეკუთვნებოდნენ შუმერები, ელამელები, ხათები (პროტოხეთები), სუბარები, მითანელები, ურარტუელები, პროტოქართველები (იბერიელები, კოლხები) ჩრდილოეთ კავკასიელები, პელაზგები (საბერძნეთისა და ეგეოსის კუნძულების უძველესი მოსახლეობა), ეტრუსკები (იტალიის უძველესი მოსახლეობა), პირინეის იბერები (ეს უკანასკნელნი საფრანგეთში და ბრიტანეთის კუნძულებზეც განსახლდნენ). სწორედ იაფეტური ხალხები იყვნენ მსოფლიოს

პირველი ცივილიზაციის შემქმნელნი და კაცობრიობის „განმანათლებლები“. შემდგომში სხვა ენობრივ ოჯახებზე მოლაპარაკე ხალხების (ინდოევროპელები, სემიტები) შემოტევისა და მათ მიერ ასიმილაციის გამო იაფგეტური ხალხების განსახლების არეალი მუდმივად მცირდებოდა და უკანასკნელი ორი ათასწლეულის მანძილზე ორი ერთმანეთისაგან მოწყვეტილი კუნძულის, კავკასიისა და ბასკეთის სახითღა შემორჩენილი.

ამ ერთ-ერთ რიგით ღინგვისტურ-ეთნოლოგიურ ჰიპოთეზას ზ. გამსახურდიამ დაუკავშირა იოანე ზოსიმეს „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“, სადაც მან ქართულ ენაში ქართველი ერი იგულისხმა და დაასკვნა, რომ იოანე ზოსიმეს ქართველი ერი გაცნობიერებული ჰყავდა როგორც ლაზარე, რომელიც აღდგებოდა იმ განფენილობით, როგორც ის იყო ლაზარეს დაძინებამდე, ანუ მესამე ათასწლეულამდე. ეს ნიშნავს, რომ ქართველი ერი, როგორც მეთაური და მედროშე დღეს შემორჩენილი იაფგეტური ხალხისა, იმავე პოზიციას დაიბრუნებს, რაც ჰქონდა პრეისტორიულ ხანაში, ე.ი. წამყვანი მოდგმის, კაცობრიობის სულიერი მოძღვრის პოზიციას. ხოლო სიტყვები, რომ მეორედ მოსვლისას ღმერთი ქართული ენით განიკითხავს, ნიშნავს, რომ იაფგეტური ანუ ქართველური მოდგმა იქნება მთავარი მატარებელი სულიერებისა, ქრისტიანობისა და ის ამხელს დანარჩენ ცოდვილ კაცობრიობას. სწორედ ამაში მდგომარეობს საქართველოს სულიერი მისია და ქართველი ერის გამორჩეულობის საფუძველი.

ცხადია, ზვიად გამსახურდიას ეს მტკიცებები მეცნიერთა და ინტელიგენციის წარმომადგენელთა დიდ უმრავლესობას სერიოზულად არ მიუღია არა მარტო მისი ნაკლებად დამაჯერებლობის გამო, არამედ იმიტომაც, რომ ძალზე დასაბუთებული მეცნიერული ჰიპოთეზაც კი, როცა იგი პოლიტიკურ ელფერს იღებს, უკვე დიდ საფრთხეს წარმოადგენს და ფაშიზმს უახლოვდება. მაგრამ გაუცნობიერებელ მასას აღნიშნული იდეები ძალზე მიმზიდველად და მისაღებად მოეჩვენა. პრესაში და ზოგიერთ სამეცნიერო ჟურნალშიც კი გაჩნდა სტატიები, სადაც ეს გამორჩეულობის იდეა იყო გატარებული, რაც საკმაოდ უხერხულ მდგომარეებაში აყენებდა ქართულ საზოგადოებას. ეს ე.წ. აგრესიული დილექტანტიზმი, რომელიც ადრე არ იყო დამახასიათებელი ქართული მეცნიერებისათვის და რაზეც სხვები (პირველ რიგში საქართველოს მეზობელი ზოგიერთი ხალხი) იყვნენ

საყვედურისა და დაცინვის ობიექტები, აშკარად იკიდებდა ფეხს საქართველოშიც.

ეროვნებათშორისი დაპირისპირების ესკალაცია გარდაუვლად მიაჩანებდა ქვეყანას ეთნოკონფლიქტებისაკენ, მით უფრო, რომ სეპარატიზმს მძლავრი მხარდამჭერები ჰყავდა რესპუბლიკის ფარგლებს გარედაც. თვით ქვეყნის ხელისუფლებაც უძღვრი აღმოჩნდა მდგომარეობა განემუხტა. პირიქით, ხელისუფლების (მათ შორის პრეზიდენტის) საჯარო გამოხატვამები ეთნიკურ პრობლემებზე ხშირ შემთხვევაში ცვეხლზე ნათის დასხმა იყო. 1990 წლის დეკემბერში სამხრეთ ოსეთმა თავი რესპუბლიკად გამოაცხადა, რის საპასუხოდაც საქართველოს ხელისუფლებამ საერთოდ გააუქმა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, რაც შეიარაღებული კონფლიქტის მიზეზი გახდა. ხულ მცირე საბაზი იყო საჭირო ეთნოკონფლიქტისათვის აფხაზეთშიც (ქართულ-ოსურ და ქართულ-აფხაზეთ კონფლიქტებზე იხ. ქვემოთ).

ზ. გამსახურდიას ხელისუფლებამ თავისი არაკომპეტენტურობის, ანტიდემოკრატიულობისა და ექსტრემალური ნაციონალიზმის წყალობით მალე გაიტყუა სახელი და მოსახლეობის უმრავლესობის დასაყრდენის გარეშე დარჩა. ხელისუფლებასა და ოპოზიციას შორის დაპირისპირება შეიარაღებულ შეტაკებაში და სამოქალაქო ომში გადაიზარდა, რასაც გამსახურდიას დამხობა და უზენაესი საბჭოს დაშლა მოჰყვა. ხელისუფლებაში მოსულმა დროებითმა სამხედრო საბჭომ საქართველოში ედუარდ შევარდნაძე მოიწვია, რომელიც 1992 წლის არჩევნების შედეგად სახელმწიფოს მეთაური გახდა, ხოლო 1995 წლიდან - საქართველოს პრეზიდენტი.

ჩვენს ამოცანას არ შეადგენს უკანასკნელი ათწლეულის საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის განხილვა-ანალიზი. ჩვენთვის საინტერესო ძირითად საკითხებზე, რომელიც ნაციონალიზმისა და საქართველოში მიმდინარე ეთნოკონფლიქტებს შორის ურთიერთკავშირს ეხება, ქვემოთ გვექნება საუბარი. აქ კი მოკლედ შევჩერდებით იმ ტრანსფორმაციაზე, რაც თანამედროვე ქართულმა ნაციონალიზმმა განიცადა უკანასკნელ წლებში.

ძირითადი ცვლილება, რაც ბოლო წლების ქართული ნაციონალიზმისათვისაა დამახასიათებელი, არის მისი გარდაქმნა ეთნიკურიდან ლიბერალურ-სამოქალაქო (სახელმწიფო) ნაციონალიზმად. ეს ტრანსფორმაცია ორი მიზეზითაა განპირობებული:

პირველი მიზეზია ის, რომ გამსახურდიას რეჟიმისა და ეროვნული მოძრაობის რადიკალური ფრთის მიერ გატარებულმა პოლიტიკამ და მისმა მარცხმა, აგრეთვე, იმ ნაციონალისტურმა ფრაზეოლოგიამ რაც აღნიშნული ხელისუფლებისათვის იყო დამახასიათებელი, დაარწმუნა მოსახლეობის უმრავლესობა უკიდურესი ეთნიკური ნაციონალიზმის სიმცდარეში და მის უარყოფით შედეგებში;

მეორე მიზეზი კი ისაა, რომ გამსახურდიას დამხობა და შევარდნაძის ხელისუფლებაში მოხვლა, დაემთხვა საბჭოთა კავშირის დაშლასა და საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვებას. ე.ი. მიღწეულ იქნა ნაციონალიზმის უმთავრესი, არსებითი მიზანი: ერმა მიაღწია თავისი სუვერენული სახელმწიფოს შექმნას. ამ სახელმწიფოს შენარჩუნება და განმტკიცება, მისი ერთიანობა და შეკავშირება კი ერის მთავარი ფუნქცია გახდა. ასეთ პირობებში ეთნიკური ნაციონალიზმი, რომელიც ადრე ერის შეკავშირებისათვის იბრძოდა და არსებულ სახელმწიფოდან გამოყოფას და საკუთარი სახელმწიფოს შექმნას ისახავდა მიზნად, მიზნის მიღწევისთანავე უნდა გარდაიქმნას სახელმწიფო ნაციონალიზმად, რომელიც აქცენტს ეთნიკურობაზე კი არ გააკეთებს, არამედ სახელმწიფოებრიობაზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში სახელმწიფოს სეპარატიზმისა და ირედენტიზმის საფრთხე დაემუქრება.

დღეს საქართველოში ხელისუფლებას და მოსახლეობის უმრავლესობას გაცნობიერებული აქვს, რომ ქვეყნის მომავალი, არსებობის საფუძველი, ლიბერალურ-სამოქალაქო (სახელმწიფო) და არა ეთნიკური ნაციონალიზმია. მიზანიც ერთიანი ქართველი სახელმწიფო ერის ჩამოყალიბებაა, რომელიც ეთნიკურ ქართველებთან ერთად საქართველოში მცხოვრებ სხვა ეთნიკურ ჯგუფებსაც გააერთიანებს და თითოეული მათგანისათვის უპირველესი, სწორედ საქართველოს ინტერესები იქნება. თუ ეს არ მოხდა და ქართული ერი-სახელმწიფო არ შეიქმნა (დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში ერი-სახელმწიფოების ჩამოყალიბების პროცესი უკვე დიდი ხანია დამთავრებულია), მაშინ საქართველოს სუვერენიტეტი და ტერიტორიული მთლიანობა მუდამ იქნება საფრთხის ქვეშ. ეთნიკური ერიდან სახელმწიფო ერთად ჩამოყალიბების პროცესი ხანგრძლივი და წინააღმდეგობრივი პროცესია და მის დასრულებას ათწლეულები დაჭირდება, მაგრამ სხვა გზა არ არსებობს. საქართველოს სახელმწიფოს არსებობა და სიმტკიცე მხოლოდ მაშინ იქნება გარან-

ტირებული, როცა მისი ყველა მოქალაქე, მიუხედავად ეთნიკური კუთვნილებისა, სახელმწიფოებრივად ქართველი იქნება.

ჯერჯერობით ქართველი მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი კვლავ რჩება ეთნიკური ნაციონალიზმის დონეზე და შორსაა სახელმწიფოებრივი აზროვნებისაგან. ამის ნათელი გამოვლინება იყო ის აუიოტაუი, რაც გამოიწვია პირადობის აღმნიშვნელ დოკუმენტებიდან ეროვნების რეკვიზიტის ამოღებამ. ამ რეკვიზიტის შენარჩუნების მომხრეებს თავი პატრიოტებად მოაქვთ და მოწინააღმდეგეებს ანტიეროვნულობასა და კოსმოპოლიტიზმში ადანაშაულებენ. ამ დროს ვერ გაუაზრებიათ (თუ შეგნებულად არ იქცევიან ასე), რომ ქართული ერი-სახელმწიფოს შექმნის წინააღმდეგ გამოდიან, რადგან ოფიციალურ იურიდიულ დოკუმენტებში ეროვნების დაფიქსირებით ისინი სამართლებრივ სტატუსს ანიჭებენ და პოლიტიკურ უფლებებს აძლევენ არა მოქალაქეს, არამედ – ეთნიკურ ჯგუფს. ეს კი სრულ სამართლებრივ უფლებას აძლევს ეთნიკურ ჯგუფს მოითხოვოს პოლიტიკური ავტონომია, საკუთარი პარტიები, კვოტები მთავრობასა და პარლამენტში და ა.შ. ერთი სიტყვით, სახელმწიფო დაიყოს ეთნიკურ ნაწილებად. ყველაზე კურო-ოზული კი ისაა, რომ ამ მოთხოვნით საქართველოში გამოდიან არა სეპარატისტები და ეთნიკური უმცირესობები, არამედ ტიტულარული ერის ის წარმომადგენლები, რომლებიც თავს პატრიოტებად და ეროვნულ მოღვაწეებად მიიჩნევენ.

ასეთივე ეთნიკური ნაციონალიზმის გამოვლინებად შეიძლება მივიჩნიოთ მოთხოვნა მართლმადიდებლობის სახელმწიფო რელეგიად გამოცხადების, არატრადიციული რელიგიური სექტების აკრძალვის შესახებ და ა.შ. ეს მოთხოვნები, თუმცა ერთი შეხედვით ქართულ ეროვნულ ინტერესებს შეესაბამება, სინამდვილეში სწორედ ქართული სახელმწიფოს განმტკიცებისა და განვითარების წინააღმდეგ არის მიმართული.

ეთნიკური ნაციონალიზმის გამოვლინებად უნდა მივიჩნიოთ საქართველოს მუზეუმში დაცული ქართული ხატების აშშ-ის მუზეუმებში გამოფენის საწინააღმდეგო გამოსვლები, „წითელი ჯვრის“ საზოგადოების საქართველოს დატოვების მოთხოვნა, პროტესტი „მაკდონალდის“ მშენებლობის გამო თბილისში, „თავისუფლების ინსტიტუტის“ მოღვაწეობის საწინააღმდეგო კამპანია, უცხოური კომპანიებისა და კორპორაციების მიერ საწარმოებისა და ობიექტების შესყიდვის აკრძალვის მოთხოვნა და ა.შ. აღნიშნული მოთხოვნები ტიპური ანტიგლობალისტური

ნაციონალიზმია, რაც იმის მანიშნებელია, რომ თანამედროვე ქართული ეთნიკური ნაციონალიზმი თავისი შინაარსით გლობალიზაციის საპირისპიროა, თუმცა ანტიგლობალიზმში მისი ძირითადი მიზანი არ არის.

მიუხედავად ეთნიკური ნაციონალიზმის საკმაოდ ძლიერი პოზიციისა, დღევანდელი ქართული ნაციონალიზმი ძირითადად უკვე სამოქალაქო, სახელმწიფო ხასიათისაა. იგივეს ვერ ვიტყვით საქართველოში არსებულ ეთნიკური უმცირესობების ნაციონალიზმზე. იგი მყარად დგას ეთნიკური ნაციონალიზმის პოზიციებზე, რომლებსაც ადგილობრივი მმართველი ძალები საკუთარი მიზნების მიღწევის მთავარ საშუალებად თვლიან.

12.2. ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონფლიქტები ნაციონალიზმის თვალთახედვით

როგორც აღვნიშნეთ, კონფლიქტების ძირითადი მიზეზი საქართველოში იყო ქართული (ერთი მხრივ), აფხაზური და ოსური (მეორე მხრივ) ნაციონალიზმის დიამეტრულად განსხვავებული პასუხი კითხვებზე: „რა არის საქართველო?“, „რა არის აფხაზეთი?“, „რა არის სამხრეთ ოსეთი“?

საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში, როცა საქართველო საბჭოთა კავშირის ერთ-ერთი ადმინისტრაციული ერთეული იყო, აფხაზეთისათვის და სამხრეთ ოსეთისათვისაც ცენტრალური ხელისუფლება მაინც მოსკოვი იყო და ყოველთვის შეეძლოთ საქართველოს ხელისუფლების მიმართ პრეტენზიები გამოეთქვათ. როცა დადგა საკითხი საქართველოს დამოუკიდებლობისა და ეროვნული სახელმწიფოს შექმნის შესახებ, საქართველოს ხელისუფლებაზე სეწოლის ბერკეტი ცენტრალური ხელისუფლების სახით დაიკარგა, რამაც უაღრესად შეაშფოთა აფხაზური და ოსური ელიტა. სწორედ საბჭოთა კავშირის რღვევის პერიოდი უნდა ყოფილიყო მაქსიმალურად გამოყენებული, რათა რამენაირად მოხერხებულიყო საქართველოდან ჩამოცილება.

რასაკვირველია ვერც აფხაზები და ვერც ოსები მარტო საკუთარი იმედით ვერ გაბედავენ საქართველოს წინააღმდეგ გამოსვლას. მაგრამ ჰქონდათ რა ყველანაირი მხარდაჭერა რუსეთის გარკვეული ძალებისაგან (კომუნისტები, ნაციონა-

ლისტები და რაც მთავარია სამხედროები) მათი მოქმედება მოხანშიმართული იყო კონფლიქტის ესკალაციისაკენ. გათვლა მარტოვი იყო, მხოლოდ კონფლიქტის შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი მივიღოთ მატერიალური და სამხედრო მხარდაჭერა რუსეთისაგან, რაც საკმარისი იქნება საქართველოს დამარცხებისათვის და მისგან თავის დახსნისათვის. სწორად იქნა გათვლილი ისიც, რომ მსოფლიო საზოგადოების სიმპათია მათ მხარზე იქნებოდა, რადგან ეთნოკონფლიქტში, როგორც წესი, ყოველთვის ტიტულარულ ერს (ეროვნულ უმრავლესობას) ამტყუნებენ და უმცირესობას ამართლებენ. მით უფრო, რომ 80-იანი წლების ბოლოსა და 90-იანი წლების დასაწყისის ქართული მასშედი აულტრანაციონალისტური გამონათქვამებით უხვად იძლეოდა საბაბს, რომ მსოფლიო საზოგადოებას ისინი უკიდურესად ნაციონალისტებად და ეთნიკური უმცირესობების მჩაგვრელებად წარმოედგინა.

ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონფლიქტები არ ჯდება იმ მოდელში, რომელსაც დასავლური მეცნიერება წარმოგვიდგენს და საკითხი განიხილება როგორც უმცირესობის რეაგირება უმრავლესობის შემოტყვაზე (Hannum, 1992). ეს თეზისი, როცა ლაპარაკია „ეთნიკურ უმცირესობათა უფლებებზე“ და „უმრავლესობის პასუხისმგებლობაზე“, ხრულიად სამართლიანია უკვე ჩამოყალიბებულ ეროვნულ სახელმწიფოთა შემთხვევაში, დემოკრატიის გარკვეული დონის პირობებში. რაკი არავითარი ქართული ეროვნული სახელმწიფო არ არსებობდა (თუ 1918–1921 წლის ხანმოკლე პერიოდს არ ჩავთვლით) ამიტომ, შეუძლებელია აფხაზებსა და ოსებს თავიანთი ნაციონალიზმი ქართული ქმედების საპასუხოდ შეემუშავებინათ. საკითხი ხხვაგვარად იდგა: მათ არ სურდათ ყოფილიყვნენ ეროვნული უმცირესობები ქართულ ეროვნულ სახელმწიფოში. ისინი რომ ეროვნული უმცირესობების სტატუსს დასჯერებულიყვნენ, უკიდურესად ნაციონალისტი ქართველებიც კი ულაპარაკოდ დათანხმდებოდნენ კულტურული ავტონომიისათვის დამახასიათებელ უფლებათა მაქსიმუმზე, ხოლო აფხაზეთს – პოლიტიკურ ავტონომიასაც საქართველოს შემადგენლობაში. ეს ყველაფერი იქნებოდა ერთადერთი მოთხოვნის სანაცვლოდ – დაცული ყოფილიყო საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და საზღვრების უცვლელობის პრინციპი. სწორედ ეს პრინციპი იყო მიუღებელი აფხაზური და ოსური მხარეებისათვის, რაც კონფლიქტის ძირითადი მიზეზი გახდა.

სხვა საკითხია თუ რატომ არ სურდათ აფხაზებსა და ოსებს საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნა. ამის გასამართლებლად მით უამრავი არგუმენტი მოჰყავთ და ნებისმიერ მათგანს ქართული მხარის კონტრარგუმენტი უპირისპირდება. მოკლედ შევჩერდებით ძირითად პრობლემებზე.

მთავარი არგუმენტი, რომელიც აფხაზებსა და ოსებს მოჰყავთ არის ის, რომ აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი საქართველო არ არის და ამის დასამტკიცებლად ისტორიას იშველიებენ. საერთოდ დაპირისპირებული მხარეები განსაკუთრებულ როლს ანიჭებდნენ ისტორიას, მიიწნევენ რა, მას თავიანთი სამართლიანობის დამამტკიცებელ ძირითად არგუმენტად.

კერძოდ, აფხაზების აბსოლუტური უმრავლესობა დარწმუნებულია, რომ აფხაზეთი საუკუნეების მანძილზე დამოუკიდებელი სახელმწიფო იყო, იგი დამოუკიდებლად შევიდა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ შეიქმნა აფხაზეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა და მხოლოდ 1931 წელს, სსრკ-ს ქართველი ლიდერების – სტალინისა და ბერიას თვითნებობის შედეგად, აღმოჩნდა საქართველოს შემადგენლობაში.

ქართულ მხარეს უამრავი ისტორიული საბუთი მოჰყავს, რომ აფხაზეთის ტერიტორია ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე შედიოდა დასავლეთქართული სახელმწიფოს – კოლხეთის (შემდგომში ღაზიკა) – შემადგენლობაში. VI საუკუნეში იგი რამდენიმე სამთავროდ დაიშალა. ერთ-ერთი მათგანი იყო აფხაზთა სამთავრო, რომლის ტერიტორია დაახლოებით დღევანდელი გუდაუთის რაიონის საზღვრებს ემთხვეოდა. აფხაზთა მთავრებმა შეძლეს დაემორჩილებინათ და შეერთებინათ მეზობელი სამთავროები და VIII საუკუნის ბოლოსათვის ჩამოყალიბდა აფხაზეთის სამეფო, რომელიც მთელ დასავლეთ საქართველოს აერთიანებდა. სამეფოს დედაქალაქი ქუთაისი იყო, მოსახლეობის სულ მცირე 80–85%-ს ეთნიკური ქართველები შეადგენდნენ, სახელმწიფო ენა – ქართული იყო და ა.შ. ამრიგად ეს იყო ქართული სახელმწიფო, ხოლო სიტყვა აფხაზი ნიშნავდა დასავლეთ ქართველს და არა აფხაზ ეთნოსს. ამ უკანასკნელის აღსანიშნავად სხვა სიტყვა – აფსარი (მომდინარეობს აფხაზების თვითსახელწოდებიდან – აფსუა) იხმარებოდა. როცა XI საუკუნეში დასავლეთ საქართველო (აფხაზეთი) და აღმოსავლეთ საქართველო (ქართლი) გაერთიანდა, გაერთიანებული საქართველოს მეფის ტიტული გახდა აფხაზთა

და ქართველთა (ანუ დასავლეთ და აღმოსავლეთ ქართველთა) მეფე. ხოლო „აფხაზეთი“ და „ქართლი“ სინონიმები იყვნენ. შემდეგ საუკუნეებში დამკვიდრდა ტერმინი „საქართველო“, ხოლო „აფხაზეთის“ მნიშვნელობა შეიცვალა და დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი პროვინციის სახელად დარჩა. „აფხაზეთი“ ეთნიკური მნიშვნელობა შეიძინა და ტერმინი „აფხარი“ შეცვალა. XV საუკუნეში, როცა საქართველო სამეფო-სამთავროებად დაიშალა, აფხაზეთი ერთ-ერთი მათგანი იყო, სადაც სახელმწიფო და ეკლესიის ენა მხოლოდ ქართული იყო და მხოლოდ XVII საუკუნიდან (როცა ქრისტიანობა შესუსტდა, დანარჩენ საქართველოსთან კულტურული კავშირები შემცირდა, ფეხი მოიკიდა თურქეთმა და შესაბამისად – ისლამმა, გაძლიერდა ჩრდილოკავკასიელთა მიგრაცია) მოხდა აფხაზების თვითიდენტიფიკაცია, როგორც ქართველებისაგან განსხვავებული ეთნოსისა.

რაც შეეხება რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში აფხაზეთის ცალკე შესვლას, იგივე შეიძლება ითქვას ყველა ქართულ სამეფო-სამთავროზე. ცალ-ცალკე შევიდნენ რუსეთის იმპერიაში ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოები, გურიის, სამეგრელოს, სვანეთის სამთავროები, სამცხე-ჯავახეთი და აჭარა. რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში ყოფნისას, აფხაზეთი სოხუმის ოკრუგის სახელწოდებით მთელ დასავლეთ საქართველოსთან ერთად გაერთიანებული იყო ქუთაისის გუბერნიაში. ხოლო 1918–1921 წლის დემოკრატიული საქართველოს კონსტიტუციით ავტონომიური ერთეულის სტატუსი პქონდა.

აფხაზების განსაკუთრებულ აღშფოთებას იწვევს აფხაზეთის სტატუსის დაღმასვლა საბჭოთა ხელისუფლების წლებში. 1921 წლის მარტში საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა, იმავე წლის დეკემბრიდან საქართველოსთან ხელშეკრულებით დაკავშირებული რესპუბლიკა 1931 წლიდან კი ავტონომიური რესპუბლიკა. ქართული მხარის არგუმენტია, რომ თვით აფხაზეთის სსრ-ს შექმნა დროებითი ნაბიჯი იყო და ამას აფხაზეთის მაშინდელი ხელმძღვანელებიც (ეთნიკურად აფხაზები ეშბა და ლაკობა) აღიარებდნენ. იმ პერიოდში ხომ ასეთი დროებითი საბჭოთა რესპუბლიკები ჩვეულებრივი ამბავი იყო (თერგის, მთიულთა, დონის, შორეული აღმოსავლეთის და ა.შ.), ხოლო საქართველოსთან ხელშეკრულებით დაკავშირების სტატუსი, რომელიც აფხაზეთს 1921–1931 წლებში პქონდა, თავისთავად უნიკალური იყო და პრეცედენტი არ მოეძებნებოდა. ამიტომ

იგი შეიცვალა ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსით, რაც ხაბჭოთა კავშირის 20-მდე ხალხს ქონდა. ამიტომ ქართველების აზრით, სტალინის დანაშაული ის კი არ არის, რომ აფხაზეთის სსრ-ს სტატუსი ავტონომიურამდე დაიყვანა, არამედ ის, რომ 1921 წელს აფხაზეთი საქართველოს მოწყვიტა და ცალკე რესპუბლიკად გამოაცხადა.

რაც შეეხება სამხრეთ ოსეთს, აქ ისტორიული არგუმენტები ისეთ დიდ როლს არ თამაშობდა. ეს ტერიტორია რომ ყოველთვის საქართველოს ნაწილი იყო და ოსების დასახლება აქ XVII საუკუნეში დაიწყო, სადავოდ არ გაუხდიათ თვით ოს მეცნიერებსაც. საკითხი აქ სხვაგვარად იდგა: ისევე როგორც მსოფლიოს მრავალ რეგიონში, აქაც მოხდა მოსახლეობის ეთნიკური ხტრუქტურის შეცვლა, ოსებმა აქ უმრავლესობა შეადგინეს, საქართველოს ყოფილი ნაწილი ოსეთად იქცა და ასეთი სახელწოდებითაა ცნობილი ყველგან. ხაბჭოთა ხელისუფლების წლებში ამ ტერიტორიამ პოლიტიკური სტატუსიც მიიღო და გამომდინარე მოსახლეობის უმრავლესობის უფლებიდან თვითგამორკვევაზე, სრულიად სამართლიანია სამხრეთ ოსეთის გასვლა საქართველოს შემადგენლობიდან და რუსეთის შემადგენლობაში მყოფ ნრდილოეთი ოსეთის რესპუბლიკასთან შეერთება.

ოსების ეს მოთხოვნა ქართველებს წარმოუდგენელ უმადურობად მიაჩნიათ იმ ხალხისგან, რომელიც საქართველომ შეიფარა, თავის ტერიტორიაზე დაასახლა და ახლა მიწას ეცილება, ხოლო სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნას 1922 წელს აბსოლუტურად უკანონოდ და საქართველოს წინააღმდეგ მიმართულ ნაბიჯად თვლიან. ამიტომ, თუ აფხაზეთის ავტონომიის წინააღმდეგ არც ერთ უკიდურესად ნაციონალისტ ქართველსაც კი არ დასცდენია ხმა, სამხრეთ ოსეთის ავტონომიის სამართლიანობას ეჭვის ქვეშ აყენებს ბევრი ღიბურაღურად განწყობილი ქართველიც კი.

ისტორიული არგუმენტები და ისტორიული სამართლიანობის იდეა, როგორც ითქვა, ყველაზე გავრცელებული ფორმაა ქართულ-აფხაზურ და ქართულ-ოსურ პოლემიკაში. მაგრამ დაპირისპირებული მხარეებისათვის მალე გახდა აშკარა, რომ დასავლეთის ქვეყნებს, მათ მასშედიას და თვით საერთაშორისო სამართალს ნაკლებად აინტერესებს ისტორიაში ქვეყა და არც მაინცდამაინც დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ვის ეკუთვნოდა ესა თუ ის ტერიტორია ისტორიულად. ამიტომ, საკუთარი მოთ-

ხოვნების დასასაბუთებლად სხვა არგუმენტების მოყვანა გახდა საჭირო.

აფხაზების ძირითადი არგუმენტი, რომ საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნისას (ძირითადად, 30-50-იან წლებში) ისინი მუდმივ შევიწროებას, ეროვნულ ჩაგვრას და დისკრიმინაციას განიცდიდნენ ქართველების მხრიდან. საქმე იქამდე მივიდა, რომ აფხაზი ეთნოსის არსებობა დადგა კითხვის ნიშნის ქვეშ. აქ ერთგვარ გაუგებრობას იწვევს ის ფაქტი, რომ საქართველო საბჭოთა ხელისუფლების წლებში დამოუკიდებელი ქვეყანა არ ყოფილა და როგორც სსრკ-ს ერთ-ერთი ადმინისტრაციული ერთეული, ვერავითარ დამოუკიდებელ პოლიტიკას აფხაზების მიმართ ვერ გაატარებდა. ამასთანავე, საბჭოთა ხელისუფლება და სოციალიზმი, აფხაზთა ეროვნული მოძრაობის ლიდერების მიერ ყოველთვის აღიქმეოდა როგორც ყველაზე პროგრესული და აფხაზი ხალხის ინტერესების დაცვის საუკეთესო საშუალება. ამ წინააღმდეგობის დასაძლევად ისევ ეთნიკური ფაქტორი იქნა მოშველიებული: კომუნისტური რეჟიმი ძალიან კარგია, მაგრამ იგი დამახინჯებულ იქნა მისი ქართველი ლიდერების – სტალინისა და ბერიას მიერ. ამიტომ, სანამ სახელმწიფოს სათავეში ისინი იყვნენ მოახერხეს გაეტარებინათ აფხაზების საწინააღმდეგო ქართული შოვინისტური პოლიტიკა. რაში გამოიხატებოდა ეს?

აფხაზების მტკიცებით, 1886 წელს აფხაზეთის მოსახლეობის 85%-ს – შეადგენდნენ აფხაზები და 8%-ს ქართველები, ხოლო 1989 წელს აფხაზები აფხაზეთის მოსახლეობის მხოლოდ 17,8% იყო, მაშინ როცა, ქართველების ხვედრითა წილმა 45,7%-ს მიაღწია. ე.ი. ადგილი ჰქონდა უმძიმეს დემოგრაფიულ ექსპანსიას აფხაზეთის წინააღმდეგ (Жоржолани, 2000).

ქართული მხარის მონაცემებით, იმ ტერიტორიაზე, რომელიც დღეს აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკას უკავია, ეთნიკური აფხაზები არასოდეს არ შეადგენდნენ მოსახლეობის 2/3-ზე მეტს. მას შემდეგ, რაც XIX საუკუნის 60-70-იან წლებში რუსეთის ხელისუფლებამ აფხაზების თითქმის ნახევარი თურქეთში გადაასახლა, ქართველებმა აფხაზეთის მოსახლეობის უმრავლესობა შეადგინეს. რაც შეეხება 1886 წლის მონაცემებს, აფხაზეთის აღმოსავლეთი ნაწილის – სამურზაყანოს მთელი მოსახლეობა, რომელიც ეთნიკურად ქართველები (მეგრელები) იყვნენ აფხაზებად არიან ჩათვლილი და ამით აიხსნება რომ აფხაზების ხვედრითი წილი 85%, ხოლო ქართველებისა 8%-ია.

სინამდვილეში ქართველები შეადგენდნენ აფხაზეთის მოსახლეობის 51%-ს (მეტს, ვიდრე ოდესმე შეძლევდნენ), ხოლო აფხაზები 41%-ს. რუსებისა და სომხების ხვედრითი წილი 1,5–1,5%-ს არ აღემატებოდა. შემდგომი ასი წლის მანძილზე აფხაზების რიცხვი გაიზარდა 3,3-ჯერ, ქართველებისა – 6,1-ჯერ, სომხების – 75-ჯერ, ხოლო რუსების – 72-ჯერ. აფხაზებისათვის ეს ორი უკანასკნელი ციფრი ყურადღების გარეშე რჩება და კატასტროფად ქართველების ზრდა მიაჩნდათ – 1989 წლის მოსახლეობის აღწერით ქართველები შეადგენდნენ აფხაზეთის მოსახლეობის 45,7%-ს, აფხაზები – 17,8%-ს, სომხები – 14,6%-ს, ხოლო რუსები – 14,3%-ს. ასეთი ვითარების მიზეზად მათ 40–50-იან წლებში აფხაზეთში ქართველების მასიური ჩასახლება მიაჩნდათ. ქართული მხარის მტკიცებით ამ პერიოდში აფხაზეთში ჩასახლებულ იქნა სულ 25 ათასი ქართველი (და არა 150–200 ათასი, როგორც აფხაზურ მხარეს მიაჩნია), საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონებიდან. ეს ღონისძიება განხორციელდა სსრკ-ს ცენტრალური მთავრობის გადაწყვეტილებით, რაც აფხაზეთში ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების განვითარებას ისახავდა მიზნად. დაკავშირებული იყო გამოუყენებელი და დაჭაობებული მიწების ათვისებასთან და შესაბამისი რაოდენობის მუშა-ხელით უზრუნველყოფასთან. ქართველების გარდა სხვა ეროვნების (ძირითადად რუსები) მნიშვნელოვანი რაოდენობით იქნა ჩამოსახლებული და ასეთი ღონისძიებები მთელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით ხორციელდებოდა (მაგალითად, ყამირი მიწების ათვისება). ისე, რომ აფხაზეთი გამოწვევის არ ყოფილა. გარდა ამისა, 1989 წელს აფხაზეთში რომ არც ერთ ქართველს არ ეცხოვრა, აფხაზების ხვედრითი წილი ავტონომიური რესპუბლიკის მთელი მოსახლეობის 35%-ს მაინც არ ასცდებოდა. ასე, რომ ქართველების მიერ აფხაზეთის დემოგრაფიული ექსპანსია, ქართველი მხარის აზრით, ყოველგვარ საფუძველსაა მოკლებული.

შემდეგი პრეტენზია აფხაზების მხრიდან არის აფხაზური ანბანის ქართულ გრაფიკაზე გადაყვანა 30-იანი წლების ბოლოს და აფხაზური სკოლების ქართულ სკოლებად გადაკეთება, რაც მათი აზრით, აფხაზების ძალდატანებით გაქართველებას ისახავდა მიზნად. ქართული მხარე ორივე ამ ბრალდებას უარყოფს. საქმე ისაა, რომ აფხაზურმა ანბანმა (შედგენილ იქნა 1892 წელს აფხაზი დ. გულიასა და ქართველი ი. მაჭავარიანის მიერ) რამდენჯერმე განიცადა ცვლილება. იგი ჯერ ქართულ,

შემდეგ - რუსულ, 20-იან წლებში - ლათინურ, 30-იან წლებში - კელაგ რუსულ გრაფიკაზე ფუნქციონირებდა. 1938 წელს იგი ისევ ქართულ დამწერლობაზე გადავიდა, როგორც საქართველოში შემავალი ავტონომიური რესპუბლიკის ენა. 1954 წლიდან კი (სტალინის სიკვდილისა და ზერიას დახვრეტის შემდეგ), ისევ სლავურ (რუსულ) გრაფიკაზეა და არავითარი პრეტენზია ქართველების მხრიდან, რომ აფხაზური დამწერლობა მაინც-ღამაინც ქართულად იყოს, არ ყოფილა.

რაც შეეხება აფხაზური სკოლების დახურვას და მათ ნაცვლად ქართულის გახსნას, ეს ხერიოზული ბრალდებაა და ქართველების გამართლება ძნელი იქნებოდა ეს რომ მართლაც ასე ყოფილიყო. საქმე ისაა, რომ აფხაზური სკოლა ვრჭვა ისეთ სკოლას, სადაც დაწყებით კლასებში (I-4) სწავლა აფხაზურ ენაზე მიმდინარებდა, ხოლო მაღალ კლასებში (V-X) აფხაზური ენა ისწავლებოდა როგორც საგანი, დანარჩენი საგნები - რუსულად. 1938 წლის მოსკოვის დადგენილებით სწავლება მთელს საბჭოთა კავშირში უნდა გადახულიყო რუსულ ან მოკავშირე რესპუბლიკის ენაზე. აფხაზური სკოლები დარჩნენ ისევე, როგორც იყვნენ. ე.ი. პირველ-მეოთხე კლასებში სწავლა აფხაზურ ენაზე, მეხუთე კლასიდან კი სწავლა ხდებოდა ქართულ ენაზე, ხოლო აფხაზური ენა დარჩა როგორც ცალკე საგანი. ამგვარად აფხაზური სკოლები კი არ დაუხურავთ, არამედ სწავლების ენა (ისიც მაღალ კლასებში) რუსულის ნაცვლად ქართული გახდა, ხოლო აფხაზების პრეტენზია, ფაქტიურად რუსულად სწავლების ქართულით შეცვლას შეეხებოდა (აფხაზურის სწავლება ისევე დარჩა როგორც მანამდე იყო). სხვათა შორის, რსფსრ-ს ავტონომიური რესპუბლიკები მასიურად გადავიდნენ რუსულად სწავლებაზე და ადგილობრივი ენები მხოლოდ საგნად დარჩა (ისიც უკეთეს შემთხვევაში, რადგან ჩრდილოეთ კავკასიის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ბევრგან ადგილობრივი მოსახლეობის ენა საერთოდ არ ისწავლებოდა). ამ თვალსაზრისით აფხაზები ყველაზე პრივილეგირებულ მდგომარეობაში იყვნენ საბჭოთა კავშირის ყველა სხვა ხალხთან შედარებით, რომლებსაც ავტონომიური რესპუბლიკა ჰქონდათ. ასე რომ, ძალდატანებით გაქართველებას ადგილი არ ჰქონია ნათლად ჩანს შემდეგ სტატისტიკურ მანკეებებელში. 1989 წლის აღწერით ქართულ ენას ფლობდა აფხაზების მხოლოდ 1,9%, მაშინ როცა, რუსულს - 81,5% (საქართველოს მოსახლეობის 1989 წლის აღწერის მასალები). ამდენად თუ ასიმილაციაზეა

ლაპარაკი, აფხაზები ასიმილაციას რუსებისაგან განიცდიდნენ და არა ქართველებისაგან, მით უფრო, რომ ქართული ენა (საქართველოს სახელმწიფო ენა) აფხაზურ სკოლებში, 1954 წლის შემდეგ, საერთოდ აღარ ისწავლება.

საერთოდ, ქართული მხარის აზრით, აფხაზეთი რომ რუსეთის შემადგენლობაში ყოფილიყო აფხაზი ეთნოსი მთლიანად იქნებოდა ასიმილირებული რუსების მიერ და მშობლიური ენის მცოდნე აფხაზი სანთლით საქებარი იქნებოდა (რუსეთის ავტონომიურ რესპუბლიკებში მკვიდრი მოსახლეობა, ძირითადად, რუსულად ლაპარაკობს და აზროვნებს). საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნამ გადაარჩინა აფხაზები ასიმილაციას, მეტიც, ისინი ყველაზე პრივილეგირებული ხალხი იყო საბჭოთა კავშირში. კერძოდ, აფხაზეთი ერთადერთი ავტონომიური რესპუბლიკა იყო, სადაც ადგილობრივ ენას (აფხაზურს) სახელმწიფო ენის სტატუსი ჰქონდა. აფხაზი ეროვნების პირები პრივილეგიებით სარგებლობენ. მათ ეკავათ თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი თანამდებობა აფხაზეთში (მაშინ, როცა მოსახლეობის 17%-ს შეადგენდნენ). ჰქონდათ აფხაზური უნივერსიტეტი (თუმცა ეს წმინდა წყლის ფორმალობა იყო, რადგან ტერმინოლოგიისა და ტრადიციების უქონლობის გამო აფხაზურ ენაზე საუნივერსიტეტო საგნების სწავლება პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო, მით უფრო, რომ აფხაზურ სკოლებში მეხუთე კლასის ზევით ყველა საგანი რუსულ ენაზე ისწავლებოდა. ფაქტურად, ეს რუსული უნივერსიტეტი იყო აფხაზი ეროვნების სტუდენტებისთვის). ჰქონდათ რადიომაუწყებლობა და ტელევიზია აფხაზურ ენაზე, ხოლო მოსახლეობის რაოდენობასთან შეფარდებით მშობლიურ ენაზე გამოცემული წიგნებისა და ქურნალ-გაზეთების რაოდენობით, ისინი პირველ ადგილზე იყვნენ საბჭოთა კავშირის ხალხებს შორის. „აფხაზობა“ სოციალური ფენა გახდა და ამდენად ზოგიერთი ქართველი (მეგრულ და აფხაზურ გვარებს მსგავსი დაბოლოებები აქვთ) აფხაზად იწერებოდა, რათა პირად კარიერაში წარმატებისათვის მიეღწია. ამდენად აფხაზების დისკრედიტაციას კი არ ჰქონდა ადგილი, არამედ პირიქით, 50-იანი წლებიდან აფხაზეთში ჩამოყალიბდა ტიპური აპარტეიდული რეჟიმი – „ეთნოკრატია“ – აფხაზთა ეთნიკური ჯგუფის განუხაზღვრელი უფლებებით.

ქართველებისათვის სრულიად გაუგებარი იყო რა პრეტენზიები შეიძლება ჰქონოდათ აფხაზებს ქართველების მიმართ. ასეთ პრივილეგირებულ მდგომარეობაში ხომ არც ერთი ეთნი-

კური უმცირესობა არ ყოფილა მთელს მსოფლიოში. ხოლო თუ რაიმე დისკრიმინაციას ჰქონდა ადგილი 30-40-იან წლებში, აქ ქართველები არაფერ შუაშია. ეს საბჭოთა რეჟიმის ბრალია (რომელიც ასე მოსწონდათ აფხაზებს) და ქართველი ხალხი ერთ-ერთი ყველაზე რეპრესირებული ხალხი იყო სსრკ-ში. ხოლო იმის მტკიცება, რომ სტალინი და ბერია ქართულ პოლიტიკას ატარებდნენ, - უბრალოდ სასაცილოა.

დღეს ბევრი ქართველისათვისაც უკვე აშკარაა, რომ დისკრიმინაცია არაფერ შუაშია. უბრალოდ აფხაზებს არ სურთ იყვნენ ეთნიკური უმცირესობა ქართულ ეროვნულ სახელმწიფოში, თუნდაც იქ მათ წარმოუდგენელი პრივილეგიები ჰქონდეთ. ისინი სიამოვნებით გახდებიან რუსეთის ერთ-ერთი რესპუბლიკა, ან ჩრდილოეთ კავკასიის ფედერაციული სახელმწიფოს ნაწილი (ხხვათა შორის, დამოუკიდებლობის მოთხოვნა აფხაზებს არც ადრე ჰქონდათ და ახლაც ამ დოზუნგს მხოლოდ საჭიროების მიხედვით თუ წამოაყენებენ ხელმე), მაგრამ არავითარ შემთხვევაში - საქართველოს ნაწილი. ყველაზე დიდი, რაზეც შეიძლება ისინი დათანხმდნენ ეს არის საქართველო-აფხაზეთის კონფედერაცია ან საკავშირო სახელმწიფო, სადაც აფხაზეთს, როგორც სუბიექტს ექნება ფაქტიურად სრული დამოუკიდებლობა და კავშირიდან თავისუფლად გასვლის უფლება. ასე რომ, აფხაზური ნაციონალიზმი გამორიცხავს აფხაზეთის ყოფნას საქართველოს შემადგენლობაში და ამაში მას მხარს უჭერს (ფარულად მაინც) ოფიციალური რუსეთი და ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხები.

იგივე პრობლემაა სამხრეთ ოსეთში. ნამდვილად ძნელი იქნება, რომ ოსებმა რაიმე პრეტენზია გამოთქვან ქართველების მიმართ. სამხრეთ ოსეთში 98 ოსური სკოლა ფუნქციონირებდა (ოთხი წელი სწავლა ოსურად, შემდეგ რუსულად, ოსური ენის როგორც საგნის სწავლებით. ქართული ენა ოსურ სკოლებში არ ისწავლებოდა), მაშინ როცა, ოსების ისტორიულ სამშობლოში - ჩრდილოეთ ოსეთში - არც ერთი ოსური სკოლა არ იყო. ოსური კულტურაც ძირითადად სამხრეთ ოსეთში ვითარდებოდა და არა ჩრდილოეთ ოსეთში. ავტონომიური ოლქის ცენტრში, ქ. ცხინვალში, სადაც XIX საუკუნის ბოლოს არც ერთი ოსი არ ცხოვრობდა, 1989 წელს 41 ათასი მცხოვრებიდან 70% ოსი იყო. ამიტომ 1990 წელს ატეხილ კონფლიქტამდე ოსების მხრიდან ქართველების დადანაშაულებას დისკრიმინაციაში ადგილი არ ჰქონია. საქართველოდან გასვლის მოთხოვნამ

მხოლოდ მაშინ იჩინა თავი, როცა საქართველოს სახელმწიფოს დამოუკიდებლობა რეალური გახდა. ქართულ ეროვნულ სახელმწიფოში კი ოსებს ეროვნული უმცირესობის სტატუსი აშკარად არ აკმაყოფილებდათ. ამიტომ დადგა საკითხი ორი ოსეთის გაერთიანებისა და ოსეთის რესპუბლიკის რუსეთის შემადგენლობაში ყოფნის შესახებ. ოსეთის დამოუკიდებლობის მოთხოვნა არც სამხრეთ და არც ჩრდილო ოსეთში არ ყოფილა. 1990-1992 წლების ქართულ-ოსურმა კონფლიქტებმა საქართველოდან გასვლის ან უკიდურეს შემთხვევაში საქართველოს თანახმობის სტატუსის მოთხოვნა საქართველო-აფხაზეთ-სამხრეთ ოსეთ (და შეიძლება აჭარის) სამოკავშირეო სახელმწიფოში ჩამოაყალიბდა როგორც ოსური ნაციონალური პროექტი.

მიუხედავად აშკარა წინააღმდეგობისა, ერთი მხრივ ქართულ და, მეორე მხრივ, აფხაზურ ნაციონალურ პროექტებს შორის, ალბათ, შესაძლებელი იყო რაღაც საერთო ენა გამონახულიყო და საქმე შეიარაღებულ კონფლიქტამდე არ მისულიყო. კონფლიქტი და მისი შედეგები ყველაზე უფრო ძნელად გადასალახავი დაბრკოლებაა ქართულ-აფხაზურ და ქართულ-ოსურ დაპირისპირების მოგვარების გზაზე. თითოეული მხარე, განსაკუთრებით უცხოელებთან საუბარში, გულმოდგინეთ უსვამს ხაზს მოწინააღმდეგის ბარბაროსობასა და სისასტიკეს, რომლის პატიება არაფრით არ შეიძლება.

ქართულ-ოსური კონფლიქტი 1990 წელს დაიწყო, როცა საქართველო ჯერ ისევ საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შედიოდა, თუმცა ოქტომბრის არჩევნების შემდეგ რესპუბლიკის სათავეში რადიკალური ნაციონალისტური ბლოკი – „მრგვალი მაგიდა – თავისუფალი საქართველო“ მოვიდა ზვიად გამსახურდიას ხელმძღვანელობით. თავის საჯარო განცხადებებში ზვიად გამსახურდია ხაზს უსვამდა, რომ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შენარჩუნებული იქნებოდა, მიუხედავად მისი უკანონობისა. მაგრამ, როცა 1990 წლის დეკემბერში სამხრეთ ოსეთმა თავი რესპუბლიკად გამოაცხადა (თუმცა საქართველოდან გასვლაზე მაშინ ლაპარაკი არ ყოფილა, უბრალოდ სტატუსის აწვეის სურვილი იყო საქართველოს შემადგენლობაში), საქართველოს ხელისუფლებამ ეს ნაბიჯი აღიქვა როგორც ეტაპი სამხრეთ ოსეთის საქართველოდან გასვლისა და ჩრდილოეთ ოსეთთან შეერთების გზაზე. რეაქცია სწრაფი და რადიკალური იყო. საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ საერთოდ გააუქმა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი,

ხოლო ოლქის ცენტრში მილიციის შეიარაღებული ძალები შეიყვანა (საკუთარი ჯარი საქართველოს მაშინ ჯერ კიდევ არ ჰქაივდა). ბუნებრივია, ასეთ ნაბიჯს საპასუხო რეაქცია მოჰყვა ოსების მხრიდან, მოხდა პირველი შეტაკებები. ეს კი უკვე საკმარისი იყო შეიარაღებული კონფლიქტის გასაჩაღებლად. ოსების დასახმარებლად გამოჩნდნენ შეიარაღებული ბოვეიკები ჩრდილოეთ ოსეთიდან და რუსეთის სხვა რეგიონებიდან (მათ შორის ყოფილი სამხედრო ოფიცრები). ქართველებს კი საქართველოს სხვა რეგიონებიდან ჩამოსული „მოხალისეები“ შეუერთდნენ. დაპირისპირებულ მხარეთა „ბრძოლა“ ძირითადად მნიშვნელოვანი მოსახლეობის ძარცვაში, სახლების გადაწვაში, მოტაცებაში და გამოსასყიდის მოთხოვნაში გამოიხატებოდა, რაც ერთმანეთის მიმართ სიძულვილსა და უნდობლობას უკიდურეს ზომამდე აღვივებდა. ორივე მხრიდან ისმოდა ხმები, რომ ქართველებისა და ოსების ერთად ცხოვრება აღარ შეიძლება. თუმცა თითოეული მხარე სხვადასხვანაირად ხედავდა ამის პერსპექტივას. ოსებისათვის ეს იყო სამხრეთ ოსეთის გამოხელა საქართველოს შემადგენლობიდან, ქართველი მხარისათვის კი იმ ოსების საქართველოდან გადასახლება ვისაც არ აკმაყოფილებს კულტურული ავტონომიის სტატუსი საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შიგნით.

1992 წელს, როცა გამსახურდიას რეჟიმი დაემხო და საქართველოს სახელმწიფოს სათავეში ედუარდ შევარდნაძე მოვიდა, ერთ-ერთი პირველი ნაბიჯი, რაც მან გადადგა სამხრეთ ოსეთში ცეცხლის შეწყვეტა და იქ სამხრეთი (ქართულ-ოსურ-რუსული) სამშვიდობო ჯარის ჩაყენება იყო. ამ ღონისძიების შემდეგ ოსი მოსახლეობის ნაწილი, რომელიც კონფლიქტის დროს ჩრდილოეთ ოსეთში იყო გახიზნული დაბრუნდა, მაგრამ საქართველოს სხვა რეგიონებიდან ლტოლვილი ოსები ან ჩრდილოეთ ოსეთში დარჩნენ, ან სამხრეთ ოსეთში გადასახლდნენ. ცხინვალის ქართველი მოსახლეობა ცხინვალში არ დაბრუნებულა. ამჟამად სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტი დაკონსერვებულ მდგომარეობაშია. ქართველებს არ აღუდგენიათ სამხრეთ ოსეთის ავტონომია და არსად ოფიციალურ წყაროში ტერმინი „სამხრეთ ოსეთი“ არ იხმარება. ოსებმა კი სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკა გამოაცხადეს, აირჩიეს პრეზიდენტი და პარლამენტი და თავს საქართველოსაგან სრულიად დამოუკიდებელ რესპუბლიკად თვლიან. თუმცა იგი არავის მიერ არ არის აღიარებული, ხოლო ის რაიონები, სადაც ქართველები კომპაქტურად არიან დასახ-

ლებულნი და უმრავლესობას შეადგენენ ცხინვალს არ ემორჩილება და თბილისის ხელისუფლების ქვეშ არის მოქცეული. რაიმე პროგრესი ქართულ-ოსური კონფლიქტის საბოლოო გადაწყვეტას გზაზე ჯერჯერობით არ შეიძინევა.

გაცილებით რთული და ძნელადგადასატრელია აფხაზეთის კონფლიქტი. სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტისაგან განსხვავებით იგი მაშინ დაიწყო, როცა გამსახურდიას ნაციონალისტური მთავრობა უკვე დამხობილი იყო და საქართველოს სახელმწიფოს სათავეში ედუარდ შევარდნაძე (პიროვნება, რომელსაც დემოკრატისა და ლიბერალი პოლიტიკოსის იმიჯი აქვს და ნაციონალისტს ვერაფრით ვერ უწოდებ) იდგა. ერთი შეხედვით გაუგებარია, როგორ დაუშვა შევარდნაძემ კონფლიქტის განაღდება, როცა სამხრეთ ოსეთის მაგალითი თვალწინ ჰქონდა და მისი ერთ-ერთი პირველი ნაბიჯი საქართველოში დაბრუნების შემდეგ იქ ცეცხლის შეწყვეტა იყო.

ჯერ კიდევ გამსახურდიას ხელისუფლების დროს აფხაზეთთან მიღწეულ იქნა შეთანხმება, რომ აფხაზეთის პარლამენტი დაკომპლექტებულიყო კვოტების პრინციპით. ეთნიკურ აფხაზებს (მოსახლეობის 17,6%) პარლამენტში ექნებოდათ 28 ადგილი, ქართველებს (45,7%) - 26, ხოლო სხვა ეროვნებების წარმომადგენლებს (36,7%) - 11. ყველა კონსტიტუციური ცვლილება ხმების 2/3-ით უნდა გადაწყვეტილიყო. ამ პრინციპით იქნა არჩეული აფხაზეთის პარლამენტი.

გამსახურდიას დამხობის შემდეგ დროებითმა სამხედრო საბჭომ (ე. შევარდნაძე ჯერ არ იყო საქართველოში დაბრუნებული) აღადგინა საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია. ამის საპასუხოდ აფხაზეთის პარლამენტმა ხმების უბრალო უმრავლესობით (ქართველმა დეპუტატებმა ბოიკოტი გამოაცხადეს და სხდომა დატოვეს) მიიღეს აფხაზეთის 1925 წლის კონსტიტუცია, რომელიც თავის დროზე დაწუნებული იყო, როგორც „იურიდიული იდიოტიზმი“ (აფხაზეთის მაშინდელი კომუნისტური მთავრობის მეთაურის ნ. ლაკობას სიტყვებია) და არასოდეს არ შესულა ძალაში. ამ კონსტიტუციით აფხაზეთი ცალკე რესპუბლიკად ცხადდებოდა, რომელიც საქართველოსთან ხელშეკრულებით იყო დაკავშირებული. სწორედ ამიტომ აღლევდა იგი ხელს აფხაზებს. იმ ფაქტს კი, რომ იგი ხმების უბრალო უმრავლესობით იქნა მიღებული, აფხაზებმა ერთობ ორიგინალური გამართლება მოუძებნეს: ხმების 2/3 ახალი კონსტიტუციის მიღებას სჭირდება და არა ძველის აღდგენას.

მაგრამ კონფლიქტის განაღდებაში განსაკუთრებით დიდი როლი ითამაშა იმ სიტუაციაში, რაც აფხაზეთში შეიქმნა გამსახურდიას რეჟიმის დამხობის შემდეგ.

ზვიად გამსახურდიას განსაკუთრებული მხარდაჭერა სამეგრელოსა და აფხაზეთში ჰქონდა. ამიტომ სამეგრელოსა და აფხაზეთის ქართველმა მოსახლეობამ არ სცნო სამხედრო ძალით მოსული ხელისუფლება და მას დაუმორჩილებლობა გამოუცხადა. მდგომარეობა არც შევარდნაძის ჩამოსვლის შემდეგ შეცვლილა, პირიქით, უფრო გამწვავდა და მისი ხელისუფლება ამ რეგიონში არაღეგტიმურად აღიქმებოდა. დაუმორჩილებლობამ აშკარა საბოტაჟისა და დივერსიების ფორმა მიიღო. განსაკუთრებით მასიური გახდა მატარებლების გაჩერება და ძარცვა, აგრეთვე, ახალი ხელისუფლების ცალკეული წარმომადგენლების მოტაცება და მთავრობისადმი ულტიმატუმების წაყენება. წესრიგის დასამყარებლად სამეგრელოს რეგიონში თბილისმა შეიარაღებული ფორმირებები „მხედრონი“ გაგზავნა, რომელმაც, თავის მხრივ, ადგილობრივი მოსახლეობის ძარცვას მიჰყო ხელი. ამან კი ისე გაამწვავა ვითარება, რომ ფაქტიურად სამოქალაქო ომის დაწყებას ბევრი აღარაფერი უკლდა.

ეს სიტუაცია უაღრესად ხელსაყრელი იყო აფხაზი სეპარატისტებისათვის. როცა აფხაზეთის მეზობელი კუთხე, სამეგრელო ფაქტიურად ომის მდგომარეობაშია თბილისთან, როცა აფხაზეთის ქართული მოსახლეობის უმრავლესობა არ ემორჩილება თბილისს და ბევრი მათგანი იგივეს მოითხოვს აფხაზეთის ხელისუფლებისაგან, უკეთესი მომენტი, სეპარატისტული მიზნების განსახორციელებლად მართლაც ძნელი წარმოსადგენია. სწორედ „ღეგტიმური ხელისუფლების ვაკუუმში“ (საქართველოს ახალი პარლამენტის არჩევნები 1992 წლის ოქტომბრისათვის იყო დანიშნული) მისცა საშუალება აფხაზებს მიედოთ გადაწყვეტილება „ან ახლა, ან არასოდეს“, მით უმეტეს რომ კონფლიქტის შემთხვევაში რუსეთის ხელისუფლების (პირველ რიგში სამხედროების) მხარდაჭერა და ჩრდილო კავკასიელი მოსახლეობის აქტიური დახმარება მათ გარანტირებული ჰქონდათ.

პირველი ნაბიჯები რაც აფხაზეთის ხელისუფლებამ გადადგა იყო ქართველი თანამდებობის პირების გათავისუფლება და მათ ნაცვლად აფხაზების დანიშვნა. შექმნილი სიტუაციის გამო თბილისი აფხაზეთის ხელისუფლებას ვერანაირ წინააღმდეგობას ვერ უწევდა. შემდეგ მოხდა უკვე ხსენებული კონსტიტუ-

ციის მიღება და სოხუმის გამოსაცხადება ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხთა კონფედერაციის დედაქალაქად, ფაქტიურად ყველაფერი კეთდებოდა იმისათვის, რომ ბოლოს და ბოლოს თბილისის მოთმინების ფიალა ავსებოდა და შეიარაღებული ვზით ეცადა წესრიგის დამყარება აფხაზეთში. მართლაც, მოვლენები სწორედ ასე წარიმართა.

კონფლიქტის საბაბი გახდა 1992 წლის 14 აგვისტოს საქართველოს სამხედრო ძალების შესვლა აფხაზეთის ტერიტორიაზე. ოფიციალური ვერსიით ეს ნაბიჯი გადაიდგა რკინიგზის დაცვის მიზნით და ამის შესახებ წინასწარ ეცნობა აფხაზეთის ხელისუფლებას. აფხაზეთის მხარე კატეგორიულად უარყოფს, რომ მისი მხრიდან რაიმე თანხმობა არსებობდა ქართული ჯარის აფხაზეთში შესვლის შესახებ და ეს ნაბიჯი აღქმული იქნა როგორც აგრესია. ამიტომ ცეცხლი პირველად აფხაზურმა მხარემ გაუხსნა შემოჭრილ „აგრესორებს“. იმავე დღეს გუდაუთაში არსებულ რუსული სამხედრო ბაზიდან აფხაზების მიერ გატაცებულ იქნა ათასზე მეტი ავტომობილი (ქართული მხარე დარწმუნებულია, რომ რუსებმა თვითონ დაურიგეს აფხაზებს იარაღი, ხოლო სამხედრო ბაზაზე თავდასხმა მათ მიერვე იყო ინსპირირებული). კონფლიქტის აცილება უკვე შეუძლებელი გახდა.

აფხაზეთის ხელისუფლება გუდაუთაში გადავიდა. სადაც ეთნიკური აფხაზების ყველაზე დიდი კომპაქტური დასახლებაა. ერთი, რაც ქართველებმა გააკეთეს ის იყო, რომ გუდაუთის რაიონში და ოჩამჩირის რაიონის მთიან ნაწილში, სადაც აფხაზი მოსახლეობა იყო თავმოყრილი არ შესულან, რომ ეთნიკური დაპირისპირების საბაბი ნაკლები ყოფილიყო. მაგრამ სოხუმში შესვლისას, რომელიც აფხაზმა მოსახლეობამ მთლიანად დატოვა, აფხაზების სახლები მასიურად იქნა გაძარცვული და გაქურდული (ამაში არა მარტო და არა იმდენად სამხედროები არიან დამნაშავე, რამდენადაც ადგილობრივი კრიმინალური სამყაროს წარმომადგენლები), ხოლო როცა აფხაზების სახლების ძარცვას მორჩნენ, ასევე აქტიურად გადავიდნენ ქართველების სახლების ძარცვაზეც. მოვლენების ასეთი განვითარება სრულიად მიუღებელი და წამგებიანი იყო ქართველებისათვის. ამიტომ საქართველოს ხელისუფლება შეეცადა რამენაირად გადაეჭრა ეს პრობლემა.

1992 წლის 3 სექტემბერს მოსკოვში დაიდო ხელშეკრულება, რომელსაც ხელს აწერდნენ ელცინი, შევარდნაძე და არძინბა,

აგრეთვე, აფხაზეთის პარლამენტის ქართული (ოპოზიციური) ფრაქციის ხელმძღვანელი ნადარეიშვილი და რუსეთის ჩრდილო კავკასიის რესპუბლიკების (გარდა ჩეჩნეთისა) ხელმძღვანელები. ხელშეკრულება ადასტურებდა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და აფხაზეთის ავტონომიას საქართველოს შემადგენლობაში, ცეცხლის შეწყვეტას და ხალაგო საკითხების მოლაპარაკების გზით გადაწყვეტას. ყველა უკანონო შეიარაღებული ფორმირება უნდა დაშლილიყო და განიარაღებულიყო (ეს ფაქტიურად აფხაზეთში მხარეს ეხებოდა, რადგან საქართველოს, როგორც სუვერენული სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალები სავსებით ლეგალური იყო). ხოლო აფხაზეთში ჯარების ის რაოდენობა უნდა დარჩენილიყო, რომელიც აუცილებელი იქნებოდა რკინიგზაზე წესრიგის დასამყარებლად.

ეს ხელშეკრულება სავსებით აკმაყოფილებდა ქართულ მხარეს და ფაქტიურად იმის მაქსიმუმს წარმოადგენდა რისი მიღწევაც შეიძლებოდა. მაგრამ სავსებით მიუღებელი იყო აფხაზეთში მხარისათვის და ფაქტიურად, აფხაზეთის საქართველოს პროვინციად აღიარებას ნიშნავდა. რაც მთავარია კონფლიქტის ასეთი დაბოლოება არაფრით არ აძლევდა ხელს რუსეთის იმ ძალებს, რომლებიც საბჭოთა კავშირის აღდგენას ან უკიდურეს შემთხვევაში რუსეთის საზღვრების გაფართოებას ისახავდნენ მიზნად. პირველ რიგში მიუღებელი იყო ეს სამხედრო ელიტისათვის, რომელთა უმრავლესობას საკუთარი აგარაკები ჰქონდათ აფხაზეთში და გარდა ამისა ოცნებად ჰქონდათ სამაგალითოდ დაესაჯათ საქართველო, როგორც „ბუნტარი“ რესპუბლიკა, განსაკუთრებით კი მისი ლიდერი ელჟარდ შევერდნაძე, როგორც საბჭოთა კავშირის დაშლის, ევროპიდან და ავღანეთიდან საბჭოთა ჯარების გამოყვანის და გერმანიის გაერთიანების ერთ-ერთი ინიციატორი. აქ ერთმანეთს დაემთხვა რუსი კომუნისტების, ნაციონალისტებისა, და თვით დემოკრატების (ეს უკანასკნელნი საქართველოს აღიქვამდნენ როგორც „მცირე იმპერიას“, რომელიც ავიწროებს და ჩაგრავს ეთნიკურ უმცირესობას) ინტერესები. ამასთანავე, რადგან რუსული პრესა ერთხმად ადანაშაულებდა საქართველოს უმცირესობის უფლებების დარღვევაში და დასავლეთის სამყაროს ინფორმაციის ძირითადი წყაროც რუსეთის მასშედიო იყო, დასავლეთის ქვეყნების სიმპათიაც მცირერიცხოვანი, „ჩაგრული“ აფხაზი ხალხის მხარეზე აღმოჩნდა. ასეთ პირობებში, როგორც ჩანს, ელცინმა გადაწყვიტა არ გაეღიზიანებინა სამხედროები და დაეთმო მათთვის.

1992 წლის 1 ოქტომბერს აფხაზურმა მხარემ, რომლის შეიარაღებული ფორმირებების 80%-ზე მეტს შეადგენდნენ ჩრდილოეთ კავკასიელი ბოვეიკები, კაზაკები, რუსები, მუსლიმანი ფუნდამენტალისტები სირიიდან და თურქეთიდან, რომლებსაც საერთო ხელმძღვანელობას რუსეთის გენერალური შტაბის ოფიცრები უწევდნენ, განახორციელეს თავდასხმა ქალაქ გაგრაზე, აიღეს იგი და ამით უშუალოდ გავიდნენ საქართველო-რუსეთის საზღვარზე. ამდენად, აფხაზურმა მხარემ მიიღო შესაძლებლობა პირდაპირ მიეღო იარაღი და აღჭურვილობა რუსეთიდან რკინიგზისა და სააეროშობილო გზების საშუალებით (მანამდე ამის საშუალება მხოლოდ ზღვითა და ავიაციით არსებობდა). გაგრის ქართული მოსახლეობა, რომელმაც გახიზვნა ვერ მოახწრო, ადგილზევე იქნა გაჟლეტილი. ამ ოპერაციას ხელმძღვანელობდა შემდგომში კარგად ცნობილი შამილ ბასაევი, რომელმაც მომზადება რუსულ სამხედრო ბაზებზე გაიარა და გაგრის აღებისათვის არძინბამ აფხაზეთის გმირის წოდება მიანიჭა.

გაგრის აღების შემდეგ ნათელი გახდა, რომ აფხაზური მხარე ბოლომდე იბრძოლებდა, რათა თავისი მიზნისათვის მიეღწია. რაკი კონფლიქტი უკვე გაჩაღებული იყო და მსოფლიო საზოგადოება ამაში ქართულ მხარეს ადანაშაულებდა, ხოლო ფინანსური და მატერიალური დახმარება, იარაღით მომარაგება და დაქირავებული სამხედრო ძალა საკმარისზე მეტი იყო, მიზნის მიღწევისათვის (საქართველოდან გამოყოფა) უკეთესი დრო და შესაძლებლობები ძნელი წარმოსადგენი იქნებოდა.

ასევე ქართული მხარისათვის აშკარა გახდა, რომ აფხაზეთის კონფლიქტში მას გარდაუვალი დამარცხება ეწერა. ამის მრავალი მიზეზი ჰქონდა. კერძოდ, საქართველოს არ ჰყავდა არმია და მისი შეიარაღებული ძალები ყოველგვარ სამხედრო დისციპლინას მოკლებული, გამოუცდელი და მოუმზადებელი ახალგაზრდებისაგან შედგებოდა, რომელთაგან ბევრი დანაშაულებრივი სამყაროს წარმომადგენელი იყო. ქართული საზოგადოება, ქართული მასშედი და ოფიციალური ხელისუფლებაც კი (პირადად შევარდნაძე) აფხაზეთის კონფლიქტს აღიქვამდნენ როგორც უაზრო და ძმათამკვლელ ომს, მაშინ როცა, აფხაზებისათვის ეს სამამულო, წმინდათაწმინდა ომი იყო და მის შედეგს უკავშირებდნენ აფხაზი ეთნოსის ყოფნა-არყოფნის საკითხს. ეკონომიკურად გაჩანაგებულ საქართველოს არავითარი მატერიალური საშუალება არ ჰქონდა ომი ეწარმოებინა მაშინ, როცა

აფხაზურ მხარეს მოსკოვი უხვად აფინანსებდა. ამ ომში საქართველოს წინააღმდეგ იბრძოდნენ არა მარტო და არა იმდენად აფხაზები, რამდენადაც ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხები (ე.წ. კავკასიის ხალხთა კონფედერაცია, რომელმაც თავის დედაქალაქად სოხუმი გამოაცხადა და როგორც შემდეგ გახდა ცნობილი რუსეთის სპეცსამსახურების შექმნილი ორგანიზაცია აღმოჩნდა). სამხედრო ოპერაციები მოსკოვში, გენერალურ შტაბში იგეგმებოდა და რუსი გენერლები და ოფიცრები გაცილებით გულმოდგინედ და მონდომებით იბრძოდნენ აფხაზეთში, ვიდრე ჩეჩნეთში. ხოლო, როცა რუსული მასშედიან გადმოსცემდა „აფხაზური ავიაციის“ მიერ განხორციელებულ ქმედებებს, ეს თვით რუსებში იწვევდა სიცილს, რადგან ყველასათვის ცხადი იყო ვის ავიაციაზე იყო ლაპარაკი. რუსეთის ასეთი აქტიური მხარდაჭერა სეპარატიზმისადმი იმდენად ლოგიკური და გაუგებარი იყო (როცა თვითონ რუსეთს თავის შემადგენლობაში 20-ზე მეტი ავტონომიური რესპუბლიკა ჰყავს), რომ ყოველთვის თავშეკავებულმა შევარდნაძემაც კი პირდაპირ გააფრთხილა „ეს მოქმედება ბუმერანგივით დაგიბრუნდებათ უკანო“. ჩეჩნეთის ამბებმა ეს სავსებით დაადასტურა. რუსეთის წინააღმდეგ მებრძოლმა ჩეჩენმა (საველე მეთაურებიდან) ბევრმა სამხედრო მომზადება რუსეთის სამხედრო ბაზებზე გაიარა, სანამ აფხაზეთში გაიგზავნებოდნენ ქართველების წინააღმდეგ საბრძოლველად.

მაგრამ ყველაზე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ ფაქტს, რომ აფხაზეთის ქართული მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას არა თუ არ უბრძოლია აფხაზების წინააღმდეგ, არამედ ბევრი მათგანი მხარსაც კი უჭერდა მათ. ჩეჩნეთში ლტოლვილმა ექსპრეზიდენტმა ზვიად გამსახურდიამ მოუწოდა თავის მომხრეებს ყველანაირი წინააღმდეგობა გაეწიათ შევარდნაძის რეჟიმისათვის. გამსახურდიას მომხრეები (ისინი კი უმრავლესობა იყვნენ აფხაზეთის ქართულ მოსახლეობაში) დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ თუ აფხაზები სოხუმს აიღებდნენ, შევარდნაძე იძულებული გახდებოდა გადამდგარიყო. ეს კი გამსახურდიას ხელისუფლების აღდგენას გამოიწვევდა. ამიტომ მათი გარკვეული ნაწილი სოხუმის აღებას ელოდა კიდევ.

საქართველოს ხელისუფლება ყველანაირად ცდილობდა რამენაირად დაემთავრებინა ეს კონფლიქტი. შევარდნაძე ხშირად ლაპარაკობდა ომის ღირსეულად დამთავრებაზე და ერთხელაც არ უხსენებია სიტყვა „გამარჯვება“. იგი ბევრ დათმობაზე

წავიდა, თუმცა, ალბათ, თვითონაც არ სჯეროდა, რომ ამ დათმობების ხარჯზე რაიმე შედეგს მიიღებდა. 1993 წლის ივლისში დადებული ხელშეკრულება ითვალისწინებდა ორივე მხარის განიარაღებას და ქართული ჯარის აფხაზეთიდან გამოყვანას. ქართული სასოგადოება სავსებით დარწმუნებული იყო, რომ ამ ხელშეკრულებით საქართველოს მწარედ მოაქცეუბდნენ. მაგრამ სხვა გამოსავალიც არ ჩანდა. სექტემბერში ქართული ჯარის გამოყვანა და შეიარაღების გამოტანა აფხაზეთიდან ფაქტიურად დამთავრდა. ამავე პერიოდში გამსახურდია გროზნიდან საქართველოში დაბრუნდა და სამეგრელოში თავისი მომხრე შეიარაღებული ფორმირებით აფხაზეთისაკენ გზა გადაკეტა. 16 სექტემბერს კი აფხაზეთმა მასირებული შტურმი დაიწყო სოხუმზე. თერთმეტდღიანი ბრძოლების შედეგად სოხუმში დაეცა. აფხაზმა, რუსმა და ჩრდილოკავკასიელმა ბოვეიკებმა ისეთი სისასტიკით დაიწყეს მშვიდობიანი მოსახლეობის ჭლეტა, რომ აფხაზეთის ქართველებისათვის აშკარა გახდა – მათი აფხაზეთში დარჩენა აღარ შეიძლებოდა (მიუხედავად იმისა გამსახურდიას მომხრენი იყვნენ თუ არა). აფხაზეთი ქართული მოსახლეობისაგან დაიცალა. საეჭვოა, რომ აფხაზეთს კონფლიქტის დასაწყისში ეს განზრახვა პქონოდათ, მაგრამ შედეგი ასეთი იყო. ამით აფხაზეთმა არა მარტო თავიანთ მიზანს მიაღწიეს (განთავისუფლდნენ თბილისის ხელისუფლებისაგან), არამედ ძირფესვიანად შეცვალეს აფხაზეთის ეთნოდემოგრაფიული სტრუქტურაც.

აფხაზეთის ომში დამარცხების შემდეგ შევარდნაძემ დიამეტრული შემობრუნება გააკეთა. საქართველო შევიდა დსთში და დაეთანხმა თავის ტერიტორიაზე რუსეთის ოთხი სამხედრო ბაზა განეღებინა. სამაგიეროდ რუსეთმა დახმარება გაუწია შევარდნაძეს 1993 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში მიმდინარე სამოქალაქო ომში და მისცა საშუალება დაემარცხებინა გამსახურდია. ეს უკანასკნელი იმავე წლის დეკემბრის ბოლოს დაიღუპა გაურკვეველ ვითარებაში. ერთი ვერსიით მან თავი მოიკლა, მეორეს მიხედვით კი რუსეთის სპეცსამსახურებმა მოიშორეს თავიდან, რადგან მან თავისი მისია ამოწურა და უკვე აღარ სჭირდებოდათ.

ამრიგად, როგორც სამხრეთ ოსეთის, ისე განსაკუთრებით აფხაზეთის კონფლიქტები საქართველოსათვის კატასტროფით დამთავრდა. საქართველოს იურისდიქცია აღარ ვრცელდება აფხაზეთში (გარდა მდ. კოდორის ხეობის ზემო წელისა, სადაც

რამდენიმე ქართული, კერძოდ, სვანური სოფელი არ ემორჩილება სოხუმის ხელისუფლებას) და სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიის დიდ ნაწილზე, საქართველოს სხვადასხვა რაიონებში აფხაზეთიდან ლტოლვილი 200 ათასზე მეტი და ცხინვალის რეგიონიდან გამოდევნილი 15 ათასამდე კაცია. მათი მდგომარეობა უკიდურესად მიძიმეა და სოციალურ აფეთქების საშიშროებას ქმნის. აფხაზეთის საზღვარზე რუსეთის სამშვიდობო ძალები და გავრცის მეთვალყურეები დგანან, ხოლო ცხინვალის რეგიონში სამხსრივი სამშვიდობო ძალები ეწვევიან სამსახურს. გავრცის უშიშროების საბჭოს, ეუთოსა და დსთ-ს სამიტის გადაწყვეტილებებს ამ კონფლიქტების მოგვარების შესახებ არავითარი შედეგი არ მოჰყოლია, ხოლო საქართველოს იმედი, რომ დსთ-ში შესვლა და რუსეთის სამხედრო ბაზების განლაგება ამ კონფლიქტებს გადაწყვიტდა - ტყუილი ოცნება გამოდგა.

12.3. ეთნოკონფლიქტების მოგვარების შესაძლო გზები

დღეს საქართველოში ყველას კარგად აქვს გაცნობიერებული, რომ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტების საბოლოო გადაჭრა ისეთი სახით, როგორც ორივე დაპირისპირებულ მხარეს დააკმაყოფილებდა, თითქმის მიუღწეველი პრობლემაა. ილუზია, რომ რუსეთი ან საერთაშორისო ორგანიზაციები (გაერო, ეუთო) მოაგვარებენ კონფლიქტს და აღადგენენ საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას, ძალიან ცოტას თუ დარჩა. ამიტომ, ქართველი პოლიტიკური საზოგადოება ცდილობს ახალი გზები ეძებოს აფხაზეთთან და ოსებთან საერთო ენის გამოსახაზავად.

პრაქტიკულად შეუძლებელია ისეთი ქართველი პოლიტიკური მოღვაწის პოვნა, რომელიც დაეთანხმებოდა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის საქართველოდან გამოყოფას (ყოველ შემთხვევაში, ეს აშკარად არავის განუცხადებია). ამიტომ მთავარი წინააღმდეგობა, ერთი მხრივ, ქართული და, მეორე მხრივ, აფხაზეთი და ოსური ნაციონალური პროექტების პრინციპული განხვავებაა. მოკლედ, პრობლემის მოგვარების მთავარი პირობა ასეთია: ან ქართველები უნდა შეეგუონ რომ აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი საქართველო არ არის და მათთან ურთიერთობა

როგორც მეზობელ ქვეყნებთან (ან მეზობელი ქვეყნის რეგიონებთან) ისე ააგონ, ან აფხაზებმა და ოსებმა უნდა აღიარონ, რომ მათი ტერიტორიები საქართველოს პროვინციებია და თავიანთი მოქმედება იქითკენ წარმართოს თუ რა მაქსიმალური ავტონომია შეიძლება მოიპოვონ საქართველოს შემადგენლობაში.

რასაკვირველია, არის უკიდურესი ექსტრემისტული მოწოდებები, რომლებიც კონფლიქტის გადაჭრისათვის თავის გზებს გეთავაზობენ. მაგალითად, აფხაზეთის ყოფილი ხელისუფლების ქართული ნაწილის ხელმძღვანელს თამაზ ნადარეიშვილს არაერთხელ განუცხადებია, რომ აფხაზეთის დაბრუნება მხოლოდ ძალით არის შესაძლებელი, რადგან არძინბას ხელისუფლებასთან ყოველგვარი მოლაპარაკება უაზრობაა. აფხაზეთის მხრიდან მართლაც შეიმჩნევა უკიდურესი რადიკალიზმი და ეს ომში გამარჯვების ეიფორიაა. დე ფაქტოდ აფხაზეთი საქართველოსაგან დამოუკიდებელია, ქართველი მოსახლეობა განდევნილია თავისი ტერიტორიიდან და რაკი აფხაზეთის სახელმწიფოებრიობა არავის მიერ არ არის აღიარებული, მის მმართველ ჯგუფს (რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ აფხაზებისაგან შედგება) შეუზღუდავი უფლებები აქვს და რაც უნდა იმას აკეთებს. ასეთ პირობებში კი საეჭვოა აფხაზები რაიმე დათმობაზე წავიდნენ. მათ იმაზე გაცილებით მეტს მიაღწიეს, რაზეც ადრე მხოლოდ თუ იოცნებებდნენ.

დღევანდელ პირობებში შეიარაღებული გზით აფხაზეთის დაბრუნება უფრო ფანტაზიას განეკუთვნება, ვიდრე რეალობას. ჯერ ერთი, საქართველოს ისეთი ჯარი უნდა ჰყავდეს, რომ ორ-სამ დღეში მოახერხოს მთელი აფხაზეთის დამორჩილება და მსოფლიო უკვე მომხდარი ფაქტის წინაშე დააყენოს. ამის მიღწევა კი ქართულ შეიარაღებულ ძალებს, ალბათ მომავალშიც არ შეუძლიათ. მეორეც, შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, მთელი მსოფლიოს მხარდაჭერა აფხაზების, როგორც ეთნიკური უმცირესობის მხარეზე იქნება. ასეთ პირობებში კი მიღწეული გამარჯვების შენარჩუნებაც გაჭირდება. მსოფლიო საზოგადოებისათვის, რომელიც ნაკლებად იცნობს აფხაზეთის კონფლიქტს და ის ჩვეულებრივი უმრავლესობა-უმცირესობის ეთნიკურ კონფლიქტად მიაჩნია, სავსებით გაუგებარია ქართველების პრეტენზია აფხაზეთში ქართული მოსახლეობის გენოციდსა და ეთნიკურ წმენდაზე, რადგან უმცირესობის მიერ უმრავლესობის ეთნიკური წმენდა უპრეცედენტო ამბავია, რომ

არაფერი ვთქვათ 100 ათასიან ხალხის მიერ 4 მილიონიანი ერის დამარცხებაზე. ეს უკანასკნელი ფაქტი აფხაზების მუდმივი სიამაყის საგანია, მაშინ როცა, ქართველებისთვის ეროვნული სირცხვილია და თავის გასამართლებლად მხოლოდ ერთი არგუმენტი რჩება: საქართველო აფხაზებმა კი არა, რუსეთმა დაამარცხა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე საომარი მოქმედების განახლება აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში პრაქტიკულად გამორიცხულია, თუ რა თქმა უნდა რაიმე გაუთვალისწინებელი არ მოხდა.

კონფლიქტის მოგვარებისათვის თავისი ვერსია აქვთ კომუნისტებს. რუსეთის კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელებს და მათ ქართველ კოლეგებს არაერთხელ განუცხადებიათ, რომ ეთნიკონფლიქტებისა და საერთოდ ყოველგვარი პოლიტიკური და სოციალ-ეკონომიკური პრობლემების მიზეზი საბჭოთა კავშირის დაშლაა. ამიტომ, განახლებული კავშირის შექმნა იქნება ის გარანტია, რომელიც საბოლოოდ გადაჭრის ყოველგვარ ეთნიკურ კონფლიქტს. მეტიც, ამ პრობლემის მოგვარება დღესვე შეიძლება. კერძოდ, რუსი კომუნისტები სთავაზობენ ქართველებს რუსეთთან კავშირში შესვლას (ბელორუსიის მსგავსად), რის ხანაცვლოდ ყოველგვარი გართულების გარეშე პირდებიან აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დაბრუნებას. ფაქტიურად ეს ნიშნავს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენას სუვერენიტეტის დაკარგვის საფასურად.

ერთი წუთით რომ დავუშვათ კიდევ მოვლენების ასე განვითარება, ისეთივე სურათს მივიღებთ, როგორსაც საბჭოთა კავშირის დროს, როდესაც აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი ფორმალურად საქართველოს შემადგენლობაში შედიოდნენ, ფაქტიურად კი მათ (ისევე როგორც მთელ საქართველოს) მოსკოვი მართავდა (ანუ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის დაკარგვა, ფიქტიური ტერიტორიული მთლიანობის საფასურად). ცხადია, ქართველები ამაზე არ წავლენ. საქართველოს ნამდვილადაც რომ დაუბრუნდეს აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი, ოღონდ ამის საფასურად შესთავაზონ დათმოს დამოუკიდებლობა, პასუხი ცალსახად უარყოფითი იქნება. დღეს ქართველების დიდი უმრავლესობისათვის სუვერენიტეტი უფრო დიდი ღირებულებაა, ვიდრე ტერიტორიული მთლიანობა.

მაგრამ მთავარი მაინც ის არის, რომ რუს კომუნისტებს ძალიან გამარტივებულად წარმოუდგენიათ აფხაზეთისა და

სამხრეთ ოსეთის პრობლემა. ისინი დარწმუნებული არიან, რომ, რადგან აფხაზები და ოსები ყოველთვის მისკოვის კარნახით მოქმედებდნენ და მოქმედებენ, უსიტყვოდ დაემორჩილებიან მათ და თანხმობას განაცხადებენ საქართველოს შემადგენლობაში დაბრუნებაზე, თუ რუსეთი ამას მითხოვს (მით უფრო, თუ საბჭოთა კავშირი აღდგება). სინამდვილეში საქმე გაცილებით რთულად არის. აფხაზები და ოსები იმიტომ მოქმედებენ რუსეთის მითითებების შესაბამისად, რომ ეს ემთხვევა მათ ნაციონალურ პროექტებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ისინი არ დაემორჩილებიან მათ (ყოველ შემთხვევაში, ნებაყოფლობით მაინც). შემთხვევითი არ არის, რომ ბოლო ხანებში აფხაზები ალაპარაკდნენ დამოუკიდებლობაზე და არა რუსეთის შემადგენლობაში შესვლაზე. ამაზე შეიძლება იმანაც იქონია გავლენა, რომ, როცა ჩრდილოეთ კავკასიის სხვა ხალხებისათვის დამოუკიდებლობის მთავარი მტერი რუსეთია და მას ლანძღავენ, აფხაზები უხერხულ მდგომარეობაში ვარდებიან და იძულებული არიან ამტკიცონ, რომ რუსეთი არც ისე ცუდია და ზოგჯერ მცირე ხალხებს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში ეხმარება, როგორც მან ეს გააკეთა აფხაზი ხალხის მიმართ ქართული იმპერიალიზმის წინააღმდეგ. ასევე საეჭვოა, რომ ოსებმა მორჩილად დაუკრან თავი რუსეთს და ქართულ-რუსულ გარიგებაში ხურდა ფულის რაოდენობაში გამოვიდნენ (ნოდია, 1999).

ერთი სიტყვით, კონფლიქტის გადაწყვეტა შეიარაღებული გზით ან ახალი კავშირის შექმნით საფუძველს მოკლებულია. მოკლედ განვიხილოთ რა შესაძლო გზები შეიძლება არსებობდეს, რომლებიც ხელს შეუწყობენ კონფლიქტის გადაჭრას. პირველი და უმთავრესი ჭეშმარიტებაა, რომ კონფლიქტები არასოდეს არ გადაიჭრება თუ დაპირისპირებული მხარეები კომპრომისზე არ წავლენ. დღეს კომპრომისისაკენ უფრო ქართველები იხრებიან, რადგან ისინი არიან ომში დამარცხებულნი და საქმის გაჭიანურება მათთვის უადრესად წამგებიანია. მაგრამ უკიდურესი დათმობაც კი არ სცილდება ავტონომიის ფარგლებს. კერძოდ, ქართველები მზად არიან მისცენ აფხაზებს იმ ავტონომიური უფლებების მაქსიმუმი, რაც კი ცნობილია საერთაშორისო სამართალსა და პოლიტიკაში (და რისთვისაც, როგორც წესი, იბრძვიან ეროვნული უმცირესობები მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში). აფხაზებისათვის (და შეიძლება ითქვას ოსებისათვისაც) ეს საქმარისი არ არის: საქართველოსგან დამოუკიდებლობა და მასთან თანასწორუფლებიანობა - ეს არის

მათი მთავარი პრინციპი. ეს კი არაფრით არ ჯდება ქართულ ნაციონალურ პროექტში.

თეორიულად, ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის დაბოლოების შემდეგი ძირითადი ვარიანტები შეიძლება წარმოვიდგინოთ:

პირველი ვარიანტი. აფხაზეთი იღებს სრულ დამოუკიდებლობას საქართველოსაგან. აფხაზეთიდან ლტოლვილი ქართველები ეგუებიან იმას, რომ ისინი ველარასოდეს დაბრუნდებიან აფხაზეთში. აფხაზეთისათვისაც და ქართველებისათვისაც მეორეხარისხოვანია რა სტატუსი ექნება აფხაზეთს – იქნება ის დამოუკიდებელი ქვეყანა, რუსეთის ფედერაციის ნაწილი თუ ჩრდილოეთ კავკასიის ფედერაციული სახელმწიფოს ნაწილი. მთავარია, რომ ის არ იქნება საქართველოს რეგიონი. ასეთი დასასრული სავსებით მისაღებია აფხაზეთისათვის. მაგრამ სრულიად მიუღებელი ქართველებისათვის. ეს ნიშნავს, რომ მათ აღიარონ აფხაზეთის საქართველოდან გამოყოფა, უარი თქვან ლტოლვილთა დაბრუნებაზე და შეეგუონ სამარცხვინო მარცხს. საეჭვოა, რომ ეს ოდესმე მოხდეს და ამის ილუზია არც აფხაზებს არა აქვთ. კონფლიქტის ასეთი დაბოლოება არახელსაყრელია რუსეთისათვისაც (თუნდაც აფხაზეთი მის შემადგენლობაში შევიდეს), რადგან აფხაზეთის მიღების ხანაცვლოდ იგი მთლიანად კარგავს საქართველოს და შესაძლოა მთელ ამიერკავკასიასაც. ამიტომ ეს ვარიანტი ფაქტიურად გამორიცხულია.

მეორე ვარიანტი. აფხაზეთი რჩება საქართველოს შემადგენლობაში ფართო ავტონომიის უფლებით. ყველა იძულებით გადაადგილებული პირი ბრუნდება სახლში. აფხაზეთის ტერიტორიაზე მოქმედებს საქართველოს კონსტიტუცია და მასთან შესაბამისობაში მყოფი აფხაზეთის კონსტიტუცია. როგორც ქართულ, ისე აფხაზურ ენებს სახელმწიფო ენის სტატუსი აქვთ აფხაზეთის ტერიტორიაზე. კონფლიქტის ასეთი დაბოლოება სავსებით შეესაბამება ქართულ ნაციონალურ პროექტს. მაგრამ ძირეულად ეწინააღმდეგება აფხაზურს. ეს ნიშნავს, რომ აფხაზეთმა დათმოს ომის შედეგად მიღებული უპირატესობა და უაზროდ ჩათვალოს ის მსხვერპლი, რაც ამ ომში გაიღო. ასეთ პირობებზე აფხაზები ნებაყოფლობით, ალბათ, არასოდეს დათანხმდებიან. გარდა ამისა ასეთი დაბოლოება არაფრით არ აძლევს ხელს რუსეთსაც. უაზრო გამოდის მისი მთელი ძალისხმევა აფხაზეთის კონფლიქტის ესკალაციაში

და თანაც ეკარგება ის ბერკეტი, რომლითაც მან შეიძლება მუდმივად იმოქმედოს საქართველოზე. კონფლიქტის დაბოლოების ეს ვარიანტი ძნელი წარმოსადგენია თუ გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით რაიმე სერიოზული ცვლილება არ მოხდა.

მესამე ვარიანტი. აფხაზეთის ტერიტორია იყოფა აფხაზეთსა და საქართველოს შორის. აფხაზურ ნაწილში ხდება აფხაზების გადასახლება და ქართველების (თუ დარჩნენ) გამოსახლება. ხოლო ქართულ ნაწილში აფხაზეთიდან ლტოლვილი ქართველების ჩასახლება და აფხაზების გადასახლება აფხაზურ ნაწილში. ასეთი დაბოლოება მიუღებელია აფხაზებისათვისაც და ქართველებისათვისაც (და ასევე არაფრით არ აწყობს რუსეთსაც), მაგრამ მაინც ნაკლები წინააღმდეგობა შეხვდება. ვიდრე პირველ ვარიანტს (ქართველების მხრიდან) და მეორე ვარიანტს (აფხაზების მხრიდან). იგი თავისებური და იძულებითი კომპრომისია და მისი ინციატორი საერთაშორისო ორგანიზაციები იქნებიან, თუკი შეუძლებლად ჩათვლიან სხვა რომელიმე ღონისძიების განხორციელებას (გარკეუულწილად აღნიშნული ვარიანტი იმეორებს ბოსნიის მაგალითს). ეს ერთი შეხედვით ყველაზე ნაკლებად მისაღები მოდელი შესაძლებელია იქცეს კონფლიქტის გადაჭრის ერთადერთ საშუალებად.

მეოთხე ვარიანტი. აფხაზეთი ხდება დამოუკიდებელი სუვერენული აფხაზურ-ქართული სახელმწიფო. ქართველი ლტოლვილები ბრუნდებიან აფხაზეთში. ქართული ენა, აფხაზურთან ერთად, არის აფხაზეთის სახელმწიფო ენა. აფხაზეთის კონსტიტუცია უზრუნველყოფს ქართველების პროპორციულ წარმომადგენლობას ხელისუფლებაში. აფხაზეთსა და საქართველოს შორის არის თანასწორუფლებიანი და მეგობრული ურთიერთობა, უვიზო მიმოსვლა და ერთიანი საბაჟო სივრცე (დაახლოებით ბელგია-ლუქსემბურგის მსგავსად). ამასთანავე, აფხაზეთი ცხადდება ნეიტრალურ სახელმწიფოდ, სადაც არც ერთი უცხო ქვეყნის ჯარი არ დგას. ეს ვარიანტი შესაძლებელია ყველაზე მისაღები იყოს ქართველებისათვის და აფხაზებისათვისაც, ოღონდ მომავალ თაობებში, როცა ქართველებისათვის არ იქნება ტრაგედია აფხაზეთის საქართველოდან გამოყოფა და აფხაზებისთვის უბედურებად არ ჩაითვლება თუ აფხაზეთში ქართველების რაოდენობა აფხაზებზე მეტი იქნება და ქართულ ენას სახელმწიფო ენის სტატუსი ექნება.

ჯერჯერობით კი ასეთ ვარიანტზე არც ქართველები და არც აფხაზები არ დათანხმდებიან. მაგრამ კონფლიქტის ასეთი დაბოლოება ყველაზე მიუღებელი რუსეთისათვის იქნება, რადგან იგი არა მარტო საქართველოს კარგავს აფხაზეთთან ერთად, არამედ იქმნება პრეცედენტი, რომ ყოფილი ავტონომიური რესპუბლიკა ხდება დამოუკიდებელი სახელმწიფო. ასეთი რესპუბლიკები კი რუსეთში 21-ია და ფაქტიურად რუსეთის დაშლას ნიშნავს. ამიტომ საფიქრებელია, რომ რუსეთი ყველანაირად შეეწინააღმდეგება ამ ვარიანტს მაშინც კი, თუ მას აფხაზებიც და ქართველებიც დათანხმდებიან.

მეხუთე ვარიანტი. კონფლიქტი რჩება დაკონსერვებულ იმ სახით როგორც დღეს არის. სამას ათასამდე დევნილი და ლტოლვილი, პარტიზანული მოძრაობა, ეკონომიკური კატასტროფა და უმძიმესი კრიმინალური მდგომარეობა. ეს ვარიანტი ყოველად მიუღებელია აფხაზებისათვისაც და ქართველებისათვისაც. მაგრამ სრულიად მისაღებია რუსეთისათვის. ეს არის ერთადერთი ვარიანტი, როცა რუსეთი მთლიანად აკონტროლებს აფხაზეთს და თავის გავლენის ქვეშ ინარჩუნებს საქართველოს. კონფლიქტის გადაჭრის შემთხვევაში, რუსეთს ხელიდან ეცლება მძლავრი კოხირი, რომლის მეშვეობითაც იგი თავის ნებაზე ატარებს საქართველოს და ინარჩუნებს მას თავისი გავლენის სფეროში.

საკმაოდ რთული გადასაჭრელია ქართულ-ოსური კონფლიქტიც. ძნელი გასახიარებელია ის აზრი, რომ აფხაზეთთან შედარებით სამხრეთ ოსეთის პრობლემა გაცილებით მარტივად გადაწყდება (როგორც ეს ქართველების უმრავლესობას მიაჩნია). ოსების შედარებით ლიბერალური ნაწილიც კი არ მაღავეს, რომ მათი საბოლოო მიზანი ორი ოსეთის გაერთიანებაა. თუმცა ნაციონალისტებისაგან განსხვავებით, ამბობენ, რომ ეს საკითხი ამჟამად არ დგას (რაც, რა თქმა უნდა, სრულიადაც არ ნიშნავს, რომ მომავალშიც არ დადგება). ჯერჯერობით კი მხოლოდ სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის სტატუსის განსაზღვრაზე ლაპარაკი, რომელიც, მათი აზრით, საქართველოს თანასწორი სუბიექტი უნდა იყოს მომავალ ფედერაციულ სახელმწიფოში.

ქართული ნაციონალური პროექტისათვის არა თუ საქართველოდან სამხრეთ ოსეთის გამოყოფაა აბსოლუტურად წარმოუდგენელი, არამედ მიუღებელია რაიმე ოსური რესპუბლიკის არსებობაც კი საქართველოს შემადგენლობაში. მეტიც, ოსებისათვის ნებისმიერი პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული ერთეულის

(თუნდაც ავტონომიური ოლქის) არსებობას ქართველების შინაგან-სეპარატიზმის ნაწილი შეუძლებლად მიიჩნევს. ოსები საქართველოში ოსეთიდან (იგულისხმება ჩრდილოეთ ოსეთი) მიგრირებული ხალხია და პოლიტიკური სტატუსის პრეტენზია თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში უნდა პქონდეთ. საქართველოში ისინი ეთნიკური უმცირესობაა და მხოლოდ კულტურული ავტონომიის სტატუსს შეიძლება დასჯერდნენ. სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკა საქართველოში იგივეა, რაც საფრანგეთში მცხოვრებმა მაროკოელებმა ჩრდილოეთ მაროკოს რესპუბლიკის შექმნა დააპირონ საფრანგეთის ტერიტორიაზე ან გერმანიაში მცხოვრებმა თურქებმა დასავლეთ თურქეთის რესპუბლიკის დაარსებისთვის დაიწყონ ბრძოლა.

ამით იხსნება ის ფაქტი, რომ გამსახურდიას ხელისუფლების მიერ გაუქმებულ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის აღდგენაზე საქართველოს ხელისუფლებაში საჯაროდ ვერაფერს ბედავს ლაპარაკს. თვით ტერმინი „სამხრეთ ოსეთი“ საქართველოში ოფიციალურად არის უარყოფილი და ყოფილი ავტონომიური ოლქის აღსანიშნავად სხვადასხვა ცნებები (შიდა ქართლი, ცხინვალის რეგიონი ან სამაჩაბლო) იხმარება. ხოლო თუ მაინც-დამაინც აუცილებელია სამხრეთ ოსეთის მოხსენიება მას ყოველთვის ურთავენ ეპითეტს „აგრეთ წოდებული“. ქართული მხარის აზრით, არ შეიძლება საქართველოში ოსეთი იყოს, რადგან ეს ოსეთივე აბსურდია როგორც მაგალითად, კორეა ამერიკაში. აქ დაახლოებით ისეთ პრეტენზიასთან გვაქვს საქმე, როგორიც საბერძნეთს გააჩნია იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკის მაკედონიის მიმართ, მიაჩნია რა, რომ მაკედონია ძველი საბერძნეთის ნაწილია და ეს სახელი არ შეიძლება ერთ-ერთ სლავურ ქვეყანას ერქვას. შემთხვევითი არ არის, რომ ქართულოსური კონფლიქტი ზოგჯერ მოიხსენიება როგორც პოლიტიკურ-ტერმინოლოგიური კონფლიქტი.

ასეთი სერიოზული წინააღმდეგობების პირობებში აშკარაა, რომ ქართულოსური კონფლიქტის გადაჭრა დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. როგორც ჩანს, ორივე მხარეს მოუწევს სერიოზულ დათმობებზე წასვლა. ქართველები უნდა შეეგუონ სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის არსებობას საქართველოს შემადგენლობაში, როგორც ფედერაციის ერთ-ერთი სუბიექტისა, ოსებმა კი თავი უნდა დაანებონ საქართველოდან გახველისა და ჩრდილოეთ ოსეთთან შეერთებაზე ოცნებას. ნებისმიერი სხვაგვარი გადაწყვეტა მიუღებელი იქნება ერთ-

ერთი მხარისათვის და ამდენად, კონფლიქტიც გადაუჭრელი დარჩება. რაც შეეხება „ტერმინოლოგიურ“ დაპირისპირებას, აქაც საჭირო იქნება კომპრომისული გადაწყვეტილება. კერძოდ, ქართველებს ვერავენ დაავალდებულებს, რომ მაინცდამაინც სამხრეთ ოსეთს უწოდებდნენ ყოფილი ავტონომიური ოლქის ტერიტორიას, ისევე როგორც ოსებს ვერავენ აუკრძალავს, რომ მას სწორედ სამხრეთ ოსეთად მოიხსენიებდნენ. სხვათა შორის ასეთი პრეცედენტი არსებობს. იტალიის შემადგენლობაში მყოფი ერთ-ერთი პროვინციის სახელწოდება იტალიელებისათვის ალტო-ადიჯეა, მაშინ, როცა ადგილობრივი გერმანულენოვანი მოსახლეობა მას სამხრეთ ტიროლს უწოდებს.

მაგრამ არის კიდევ ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი დაბრკოლება. თუ ქართულ-ოსური კონფლიქტი ასეთი სახით გადაიჭრება, თავს იჩენს ისეთი სიძნელე, რომელიც სერიოზულად აშფოთებს ქართულ საზოგადოებას. კერძოდ, საქართველო უშვებს პრეცედენტს, რომ პოლიტიკურ-ადმინისტრაციულ ავტონომიას აძლევს ხალხს, რომელსაც ისტორიული სამშობლო საქართველოს საზღვრებს გარეთ აქვს. ეს კი აუცილებლად გამოიწვევს იგივე მოთხოვნას სხვა ეთნიკური უმცირესობების მხრიდან. კერძოდ, აუცილებლად დადგება კითხვა: თუ 60 ათას ოსს აქვს უფლება ჰქონდეს ტერიტორიული ავტონომია შიდა ქართლის ტერიტორიაზე, მაშინ, რატომ არ უნდა ჰქონდეს ასეთივე ავტონომია 120 ათას სომეხს, რომლებიც კომპაქტურად არიან დასახლებულნი ჯავახეთში და 250 ათას აზერბაიჯანელს, რომლებიც მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენენ ქვემო ქართლში. ოსური, სომხური და აზერბაიჯანული პოლიტიკური ავტონომიები კი სერიოზული პრობლემა იქნება საქართველოს ერ-სახელმწიფოდ ჩამოყალიბების გზაზე. ესეც ერთ-ერთი მიზეზია, რის გამოც საქართველოს ხელისუფლება ვერ ბედავს ადადგინოს სამხრეთ ოსეთის ავტონომია.

როგორც ვხედავთ, ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონფლიქტების მოგვარება იმაზეა დამოკიდებული თუ რამდენად არიან მზად მოწინააღმდეგე მხარეები წავიდნენ კომპრომისებზე და ერთმანეთისათვის მისაღები წინადადებები შეიმუშაონ. ჯერჯერობით ასეთი სურვილი ნაკლებად შეიმჩნევა და ამიტომ კონფლიქტი გაჭიანურებულ, დაკონსერვებულ სახეს იღებს. საომარი მოქმედება შეჩერებულია და ერთი შეხედვით მშვიდობიანი ვითარებაა, მაგრამ ეს, ალბათ, ისეთი მშვიდობაა, რომელსეც თავის დროზე თქვა ბერტოლდ ბრესტმა: „ომი დამთავრდა, მშვიდობის გეშინოდეთ“.

კითხვები და დაგალებები:

1. რა ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნებით გამოირჩევა ქართული ნაციონალიზმი?
2. მოკლედ დაახასიათეთ თანამედროვე ქართული ნაციონალიზმის პირველი ეტაპი (80-იანი წლების მეორე ნახევარი).
3. რა ძირითად მოთხოვნებს აყენებდა ქართული ნაციონალიზმი საბჭოთა ხელისუფლების ბოლო წლებში?
4. რა ძირითადი განსხვავება იყო ქართულ და ეთნიკურ უმცირესობათა (აფხაზურ და ოსურ) ნაციონალურ პროექტებს შორის?
5. რაში ხედავდა ზვიად გამსახურდია საქართველოს სულიერ მისიას?
6. რა ანტიგლობალისტურ მოთხოვნებს აყენებს თანამედროვე ქართული ეთნიკური ნაციონალიზმი?
7. რა პრეტენზიებს აყენებდნენ აფხაზები და ოსები ქართველების მიმართ?
8. რა იყო ქართველების კონტრარგუმენტები აფხაზებისა და ოსების მიმართ?
9. როგორ დაიწყო და წარიმართა ქართულ-ოსური კონფლიქტი?
10. მოკლედ აღწერეთ ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის მიმდინარეობა.
11. რა ძირითადი შესაძლო სცენარები არსებობს ქართულ-აფხაზური კონფლიქტების მოგვარების გზაზე?
12. რა სიძნელეები ელოდება ქართულ-ოსური კონფლიქტის მოგვარებას.

ლიტერატურა

1. ყორანაშვილი გ., ეროვნული საკითხი. თბილისი, 1997, გვ. 187-260.
2. ჭელიძე მ., ქართული ეროვნული გონი ფილოსოფიურ-ისტორიული ასპექტით. თსუ გამომცემლობა. თბილისი, 2002, გვ. 258-322.
3. გამსახურდია ზ., წერილები. ესეები. თბილისი, ხელოვნება, 1991, გვ. 191-227.

4. კოსტავა მ., ფიქრები საქართველოს მისიასზე. გამომცემლობა საქართველო. თბილისი, 1991, გვ. 5-25.
5. ბაკრაძე ა., დაწუნებული გზა. თბილისი, 1995, გვ. 3-56.
6. ნოდია გ., კონფლიქტი აფხაზეთში. - მიზეზები და გააზრება. თბილისი, 1999, გვ. 3-74.

ლიტერატურა

- ბაკრაძე ა. დაწუნებული გზა. თბილისი, „სარანგი“, 1995.
- ბერძენიშვილი ა. პოლიტიკის სოციოლოგია. თბილისი, 2000.
- გამსახურდია ზ. წერილები, ესსეები. თბილისი „ხელოვნება“, 1991.
- გოგებაშვილი ი. რჩეული პედაგოგიური თხზულებები. თბილისი, 1977.
- დუგინი ა. გეოპოლიტიკის საფუძვლები. თარგმანი რუსულიდან. თბილისი, „მთაწმინდელი“, 1999.
- ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი. თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1987.
- კაპანელი კ. ქართული სული ესთეტიკურ სახეებში. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1996.
- კოდუა ე. სოციოლოგიური და სოციალურ-ფილოსოფიური ნააზრევი მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოში. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 2001.
- კოდუა ე. ეთნოსოციოლოგიის ზოგიერთი საკითხი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 2002.
- კოსტავა მ. ფიქრები საქართველოს მისიაზე. „საქართველო“, თბილისი, 1991.
- მაცაბერიძე მ. გეოპოლიტიკის კლასიკური თეორიები. თბილისი, 1998.
- ნათაძე ნ. ერი და ეროვნული კულტურა. თბილისი, „მეცნიერება“, 1988.
- ნიკოლაძე ნ. მამულის სიყვარული და მსახურება. თხზულებანი. ტომი VII. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1985.
- ნოდია გ. კონფლიქტი აფხაზეთში, მიზეზები და გააზრება. თბილისი, 1999.

- ყორდანი ა. ნ. რჩეული ნაწერები. თბილისი, 1990.
 რონდელი ა. საერთაშორისო ურთიერთობები. თბილისი, 1996.
 სტალინი ი. მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი. თხზულებანი, ტომი II, თბილისი, 1947.
 ფუკუიამა ფ. ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი. თბილისი, 1999.
 ყორანაშვილი გ. ეროვნული საკითხი. თბილისი, 1991.
 წერეთელი მ. ერი და კაცობრიობა. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1990.
 ჭავჭავაძე ი. თხზულებანი თბილისის „საბჭოთა საქართველო“, 1984.
 ჭელიძე მ. ქართული ეროვნული გონი ფილოსოფიურ-ისტორიული ასპექტით თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 2002.
 ჯაოშვილი ვ. საქართველოს მოსახლეობა. თბილისი, 1996.
 ჯორჯაძე ა. სამშობლო და მამულიშვილობა. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1990.
 ჰანტინგტონი ს. პოლიტიკური სტატიები. თარგმანი ინგლისურიდან. თბილისი, 2001.

- Арон Р. Демократия и тоталитаризм. Москва, 1993.
 Бек У. Что такое глобализация? Перевод с немецкого. Прогресс – Традиция. Москва, 2001.
 Брук С. И. Население мира. Этнодемографический справочник. Москва, „Наука“, 1986.
 Владимиров А. О. О войнах третьего тысячелетия (цивилизационный аспект). Журнал „Власть“. № 2, 2001.
 Гумилев Л. Н. Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации. Москва. Экопрос. 1993. Дипломатический словарь. Москва, 1985.
 Жоржоллиани Г. Исторические и политические корни конфликта в Абхазии (Грузия). Тбилиси, „Мецნიერება“, 2000.
 Козинг А. Нация в истории и современности. Москва, 1978.
 Кукулка Ю. Проблемы теории международных отношений. Москва, 1980.
 Ленинизм и национальный вопрос в современных условиях. Москва, 1974.
 Общая теория права и государства. Под редакцией В. В. Лазарева. Москва, 1996.

- Пигачев В. П. Соловьев А. И. Введение в политологию. Москва, 1996.
- Поздняков Э. А. Философия политики. т.т. 1–2. Москва, 1994.
- Словарь русского языка. Составил С. И. Ожегов. Москва, 1952.
- Советский энциклопедический словарь. Москва, 1985.
- Солоневич И. Л. Народная империя. Москва, 1991.
- Сталин И. В. Сочинения. Т. II. Москва, 1950.
- Тихонравов Ю. В. Геополитика. Москва, 1998.
- Тобин. Глобальная экономика: кто у руля? Журнал „Проблемы теории и практики управления“, 1999, № 1.
- Трубецкой Н. С. Записка о народах Кавказа. Журнал „Политика“, 1993, № 3.
- Удовик С. Л. Глобализация: семиотические подходы. Киев, 2002.
- Федотов Г. П. Судьба и грехи России. В 2-х томах. Москва, 1992.
- Цыганков П. А. Международные отношения. Москва, 1996.
- Чебоксаров Н. Н., Чебоксарова И. А. Народы, расы, культуры. Москва, „Наука“, 1985.
- Albrow M. – Introduction in „Globalization: Knowledge and Society“. London: Sage, 1990.
- Albrow M. – The Global Age. Cambridge. Polity Press, 1996.
- Anderson B. – Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism. Second Edition. London, Verso, 1991.
- Armstrong J. – Nations Before Nationalism. Chapel Hill. University of North Carolina Press, 1982.
- Aron R. – Paix et guerre entre les nations. Paris, 1984.
- Barber B. – Jihad versus McWorld. New-York. Ballantine Books. 1995.
- Baubock R. – Transnational Citizenship – Membership and Rights in International Migration. London: Edward Elgar, 1994.
- Bauer O. – The Nation. in „Mapping the Nation“ Ed. by G. Balakrishnan. London. Verso. 1996. p. 39–77.
- Baum M. – An Imperfect Union – The Maastricht Treaty and the New Politics of European Integration. Oxford. Westview 1996.
- Baycroft T. – Nationalism in Europe 1789–1945. Cambridge. Cambridge University Press, 1998.
- Baylis J. Smith S. (Ed) – The Globalization of World Politics. Second Edition. Oxford, Oxford University Press, 2001.
- Becoming National. A reader. Ed. by G. Eley and R. G. Suny. New-York and Oxford, Oxford University Press, 1996.

- Bell-Fialkoff A. – *Ethnic Cleansing*. New-York. St. Martin's Griffin, 1999.
- Billing M. – *Banal Nationalism*. London: Sage, 1995.
- Bloom W. – *Personal Identity, National Identity and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Brass P.R. – *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. New Delhi and Newbury Park: Sage 1991.
- Braud Ph. – *La science politique*. Paris, 1992.
- Breuilly J. – *Nationalism and the State*. Second Edition. Manchester. Manchester University Press, 1993.
- Brubaker R. – *Nationalism Reformed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge. Cambridge University Press. 1996.
- Bull H. – *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. London. Macmillan, 1977.
- Burton J. – *World Society*. Cambridge. Cambridge University, Press 1972.
- Calhoun C. – *Nationalism*. Buckingham. Open University Press, 1997.
- Carr E. – *Nationalism and After*. London. Macmillan, 1945.
- Chomsky N. – *World Order, Old and New*. London. Pluto Press, 1994.
- Clark J. – *Globalization and Fragmentation: International Relations in the Twentieth Century*. Oxford, Oxford University Press, 1997.
- Clark J. – *Globalization and International Relations Theory*. Oxford. Oxford University Press. 1999.
- Cohen R. – *Global Diasporas: An Introduction*. London: UCL Press, 1997.
- Cohen S. J. – *Geography and Politics in a Divided World*. New-York. 1973.
- Cohen S.J. – *Politics Without a Past: The Absence of History in Postcommunist Nationalism*. Durham, NJ. Duke University Press. 1999.
- Concise Oxford Dictionary of Politics*. New-York, Oxford. Oxford University Press, 1996.
- Connor W. – *Ethnonationalism: The Question for Understanding*, Princeton. Princeton University Press, 1994.
- Cooper R. – *The Economics of Interdependence*. New-York. McGraw Hill, 1968.

- Cox R. – Approach to World Order. Cambridge. Cambridge University Press, 1996.
- Cox M. – International History Since 1989. in Baylis J, Smith S (Ed) The Globalization of World Politics. Second Edition. Oxford University Press. 2001, p. 111–137.
- Crump A. – The A to Z of World Development. Oxford. Oxford University Press, 1998.
- Delanty G. – Citizenship in a Global Age. Philadelphia. Open University Press, 2000.
- Delanty G., O'Mahony P. – Nationalism and Social Theory. London. Sage, 2002.
- Deutsch K. – Nationalism and Social Communication: An Inquire into the Foundation of Nationality. New-York, 1965.
- Eller J. D., Coughlan R. M. – The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachment. In „Ethnic and Racial Studies“ 16 (2) 1993, p. 183–201.
- Encyclopedia of Nationalism By L. Snyder. Chicago and London. St. James Press. 1990.
- Ethnicity. Edited by J. Hutchinson and A. Smith. Oxford and New-York. Oxford University Press, 1996.
- Geertz C. – The Interpretation of Cultures: Selected Essays. London, Fontana, 1973.
- Gellner E. – Thought and Change. London. Weidenfeld and Nicolson, 1964.
- Gellner E. – Nations and Nationalism. Ithaca, New-York. Cornell University Press, 1983.
- Gellner E. – Encounter with Nationalism. Oxford, Blackwell. 1995.
- Gellner E. – Nationalism. New-York. New-York University Press, 1997.
- Giddens A. – The Consequences of Modernity. Cambridge and Stanford, 1990.
- Giddens A. – Runaway World. London. Profile, 1999.
- Goldstein J. – International Relations. Second Edition. New -York. Harpers Collins College Publishers, 1996.
- Goodman J. – The European Union: Reconstituting Democracy Beyond the Nation-State. In McGrew A. (Ed) The Transformation of Democracy? Cambridge. Polity Press, 1997.
- Gottlieb G. – Nation Against State. A New Approach to Ethnic Conflicts and the decline of Sovereignty. New-York, 1993.
- Greenfield L. – Nationalism: Five Roads to Modernity. Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1992.

- Guibernau M. – Nationalism: The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century. Cambridge. Polity Press, 1996.
- Guibernau M. – Nations Without States. Cambridge. Polity Press, 1999.
- Gurr T. R. – Peoples Versus States. Minorities at Risk in the New Century. Washington D.C. US Institute of Peace Press, 2000.
- Gurr T.R., Harff B. – Ethnic Conflict in World Politics. , Boulder, San Francisco Oxford. Westview Press, 1994.
- Habermas J. – Citizenship and National Identity – Some Reflections on the Future of Europe In “ Praxis International” , 12 (1), 1992.
- Habermas J. – The Postnational Constellation. Cambridge. Polity, 2001.
- Halliday F. – Nationalism. In Baylis J. Smith S. (Ed) The Globalization of World Politics. Oxford University Press, 2001, p. 440–455.
- Hannum H. – Autonomy, Sovereignty and Self-Determination. Philadelphia. University of Pennsylvania Press, 1992.
- Hastings A. – The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism. Cambridge. Cambridge University Press, 1997.
- Hayes C. J. H. – Essays on Nationalism. New- York. 1926.
- Hayes C. J. H. – The Historical Evolution Of Modern Nationalism. Second Edition. New- York, 1955.
- Hayes C. J. H – Nationalism: A Religion. New-York. The Macmillan Company, 1960.
- Hechter M. – Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development, 1536–1966. London and Henley. Routledge and Kegan Paul, 1975.
- Held D. – Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance. Cambridge. Cambridge Polity Press, 1995.
- Held D, McGrew A., Goldblatt D., Perraton G. – Global Transformation. Cambridge. Polity Press, 1999.
- Held D., McGrew A. – The Global Transformation. Reader. Oxford, Blackwell, 2000.
- Hirst P., Thompson G. – Globalization in Question: The International Economy and The Possibilities of Governance. Cambridge. Polity Press, 1996.
- Hobsbawm E. J. – Nations and Nationalism Since 1780: Program, Myth, Reality. Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
- Hobsbawm E. J. and Ranger T. (Ed) The Invention of Traditions. Cambridge. Cambridge University Press, 1983.

- Holton R. – Globalization and the Nation-State. New-York. Palgrave, 1998.
- Hroch M. – Social Preconditions of National Revival in Europe. Cambridge. Cambridge University Press, 1985.
- Hutchinson J. – The Dynamics of Cultural Nationalism. London. Harper collins Publishers Limited, 1987.
- Hutchinson J. – Modern Nationalism. London, Fontana, 1994.
- Huntington S. – The Clash of Civilizations and Remaking of World Politics. New-York Simon and Schuster, 1996.
- Inegalites entre Etats dans le systeme international. Laval, 1975.
- Kaplan R. – The Coming Anarchy. In „The Atlantic Monthly“, 1994.
- Kedourie E. – Nationalism in Asia and Africa. London. Weidenfeld and Nicolson, 1971.
- Kedourie E. – Nationalism. 4-th Edition. Oxford. Blackwell, 1994.
- Kegeley C., Wittkopf E. – World Politics. 8-th Edition. Boston and New-York, 2001.
- Kohn H. – The Idea of Nationalism: A Study of Its Origin and Backgrounds. New-York, 1944.
- Kohn H. – Nationalism: Its Meaning and History. Princeton NJ, 1955.
- Kellas J. G. – The Politics of Nationalism and Ethnicity. Second Edition. New-York, St. Martin's Press, 1998.
- Kennedy P. – The Rise and Fall of the Great Power. New-York. Random House, 1987.
- Keohane R., Nye J. – Power and Interdependence. World Politics in Transition. Boston, Little Brown, 1977.
- Lijphart A. – Democracy in Plural Societies – A Comparative Exploration. New Heaven CT. Yale University Press, 1977.
- Linklater A. – The Transformation of Political Community: Ethical Foundation of the Post-Westphalian Era. Cambridge, Polity Press, 1998.
- Llobera J. R. – The God of Modernity: The Development of Nationalism in Western Europe. Oxford and Providence, 1994.
- Loard E. – International Society. London, 1991.
- Mayall J. – Nationalism and International Society. Cambridge. Cambridge University Press, 1990.
- McCrone D. – The Sociology of Nationalism. London. Routledge, 1998.
- Mearsheimer J. – Back to the Future: Instability After the Cold War. In „International Security“ 19 (3), 1990, p. 5–56.

- McLuhan M. – Understanding Media. London, Routledge, 1964.
- Mill J. S. – Nationality. In „Nationalism in Europe“, 1815 to the Present: A Reader. London and New -York, Routledge, 1996.
- Modelski G. – Principles of World Politics. New -York, Free Press, 1972.
- Morgenthau H. J. – Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. New -York, Alfred A Knopf, 1948.
- Morse E. – Modernization and the Transformation of International Relations. New-York. Free Press, 1976.
- Nairn T. – The Break-up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism. Second Edition. London, Verso, 1981.
- Nairn T. – Faces of Nationalism. Janus Revisited. London, Verso, 1997.
- Nationalism and Internationalism in the Post-Cold War Era. Ed. by K. Goldman, U. Hannerz, C. Westin. London and New-York, 2000.
- Nationalism, Ethnic Conflict and Democracy. Baltimore and London. The Johns Hopkins University Press, 1994.
- Nationalism. Edited by J. Hutchinson and A. Smith. Oxford and New -York, Oxford University Press, 1994.
- Nations and Nationalism. A Quarterly Revue.
- Nimni E. – Marxism and Nationalism. Theoretical Origins of a Political Crisis. London. Pluto, 1991.
- Nodia G. – Nationalism and Democracy. In „Nationalism, Ethnic Conflict and Democracy.“ Baltimore and London. The Johns Hopkins University Press, 1994.
- O'Brien R. – Global Financial Integration. The End of Geography. New- York, 1992.
- Ohmae K. – The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. London. Fontana, 1990.
- Ohmae K. – The End of the Nation-State: The Rise of Regional Economies. New -York, Free Press, 1995.
- Ozkirimli U. – Theories of Nationalism. A Critical Introduction. London, Macmillan Press LTD, 2000.
- Papp D. S. – Contemporary International Relations. Frameworks for Understanding. 4-th Edition. New-York and Toronto, Macmillan College Publishing Company, 1994.
- Penguin Dictionary of International Relations. By G. Evans and J. Newnham. London and New-York. Penguin Books, 1998.
- Perkins D. – A History of the Monroe Doctrine. Boston, 1955.
- Pfaff W. – The Wrath of Nations. Civilization and the furies of Nationalism. New-York, Simon and Schuster, 1993.

- Potter D., Goldblatt D., Kiloh M., Lewis P. – Democratization. Cambridge. Polity Press, 1997.
- Robertson A. – Globalization: Social Theory and Global Culture. London, Sage, 1992.
- Rosenau J. – Turbulence in World Politics. Brighton. Harvester Wheatsheaf, 1990.
- Rosenau J. – Along the Domestic-Foreign Frontier. Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- Rostow W. – The Stages of Economic Growth. A Non-Communist Manifesto. London, 1960.
- Rourke J. T. – International Politics on the World Stage. 4-th Edition. Guilford CT. DPG, 1993.
- Sabanadze N. – Globalization and Nationalism. (Unpublished article).
- Scholte J. A. – Globalization. A Critical Introduction. New-York. Palgrave, 2000.
- Scholte J. A. – The Globalization of World Politics. In Baylis G. and Smith S. (Ed) „The Globalization of World Politics“ Second Edition. Oxford University Press, 2001.
- Seton-Watson H. – Nations and States. London. Methuen, 1977.
- Shafer B. C. – Nationalism. Myth and Reality. New-York, 1955.
- Singer M. Wildawsky A. – The Real World Order: Zones of Peace, Zone of Turmoil. New Jersey. Chatham House Publishers, 1993.
- Smith A. D. – Theories of Nationalism. Second Edition. London, Duck-Worth, 1983.
- Smith A. D. – National Identity. London, Penguin, 1991.
- Smith A. D. – The Ethnic Origins of Nations. Second Edition. Oxford and Cambridge (Mass). Blackwell, 1993.
- Smith A. D. – Nations and Nationalism in a Global Era. Cambridge. Polity Press, 1995.
- Smith A. D. – Nationalism and Modernism. London, Rutledge, 1998.
- Snyder L. – The Meaning of Nationalism. New Brunswick . Rutgers University Press, 1954.
- Snyder L. – The New Nationalism. Ithaca, New-York. Cornell University Press, 1968.
- Snyder L. – Varieties of Nationalism: A Comparative Study. New - York. Holt Rinehart and Winston, 1976.
- Snyder L. – Global Mini-Nationalism: Autonomy or Independence. Westport and London. Greenwood Press, 1982.

- Snyder L. – Macro-Nationalism. A History of the Pan-Movements. Westport and London. Greenwood Press, 1984.
- Spanier J., Wendzel R. – Games Nations Play. 9-th Edition. Washington D.C. CQ Press, 1999.
- Spencer P., Wollman H. – Nationalism. A Critical Introduction. London Sage Publication, 2002.
- The State of Indigenous People. Washington D.C. Olympia, 2000.
- Strousz-Hupe R. – Geopolitics. The Struggle for Space and Power. New-York, 1942.
- Symons-Symonolewicz K. – Nationalist Movements: A Comparative View. Meadville PA, 1970.
- Tilley V. – The Terms of the Debates: Untangling Language about Ethnicity and Ethnic Movements. In “Ethnic and Racial Studies” 20 (3), 1997.
- Tooze R. – International Political Economy in an Age of Globalization. In Baylis J. and Smith S. (Ed) “The Globalization of World Politics” Oxford University Press, 1997.
- Toynbee A. – A Study of History. New-York and Oxford. Oxford University Press, 1974.
- Van den Berghe P. – Race and Ethnicity: A Sociobiological Perspective. In „Ethnic and Racial Studies“. 1978, 1(4).
- Van den Berghe P. – The Ethnic Phenomenon. New-York. Elsevier, 1979.
- Waltz K. – Theory of International Politics. New-York, 1979.
- Webster’s New International Dictionary. New-York, 1996.
- Woods N. – International Political Economy in an Age of Globalization. In Baylis J. and Smith S. (Ed) „the Globalization of World Politics“ Second Edition. Oxford University Press, 2001.
- World Tourist Organization 1997. Statistics, Madrid.
- Wright Q. – The Study of International Relations. New-York, 1955.

WWW.Nationalism.org.

WWW.lse.ac.uk/collection/ASEN/nat.nationalism.htm

WWW.scholiast.org./nations/

WWW.nationalismproject.org

WWW.russ.ru/antolog/predely/4

WWW.csg.org.

WWW.focusweb.org

WWW.arts.deakin.edu.au/IR/community

<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/world.nation.html>

<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/plana.html>.

ზურაბ ჯაფარიძის

ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია

თბილისი
„მეცნიერება“
2003

ენობრივი რედაქტორი: ლ. კაჭარავა
გამომცემლობის რედაქტორი: ლ. გელთვიანი
ტიპოგრაფი: ნ. თაყაიძე
კორექტორი: ა. გოგუშვილი, ე. ჩხარტიშვილი

გადაეცა წარმოებას 23.12.2002; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 22.05.03
ქალაქის ზომა 60X90^{1/16}; ქალაქდი ოფსეტური;
ბეჭდვა ოფსეტური. სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 28

ფასი სახელმწიკრულებო

ტირაჟი 500

შეკვეთა № 243

საწარმოო-საგამომცემლო გაერთიანება „მეცნიერება“
თბილისი, გამრეკელის ქ. 19